Ай сайын шығатын республикалық әдістемелік журнал
Ежемесячный республиканский методический журнал

№6 2010

ISSN 1819-2564

МЕКТЕПТЕГІ ТЕХНОЛОГИЯ В ШКОЛЕ

ТЕХНОЛОГИЯ

ЖҮСІПОВА Тұрсынкүл Әбутәліпқызы
ҚР-ның оқу ісінің үздігі, №167 мектептің
технология пәнінің мұғалімі, Алматы қаласы

ТЕХНОЛОГИЯ - ШЕБЕРЛІК, ІСКЕРЛІК, БІЛГІРЛІК МЕКТЕБІ
ТЕХНОЛОГИЯ - ШКОЛА МАСТЕРСТВА, ИСКУССТВА И УМЕНИЯ

МҰҚЫШҚЫЗЫ Гүлбаршын, технология пәнінің мұғалімі
Қарағанды облысы, Шет ауданы, Ақжан кенті

АБДРАХМАНОВА Алмагүл Хамаридденқызы,
технология пәнінің мұғалімі,
Қарағанды облысы, Жезқазған қаласы

Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет, ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде 2002 жылы 3 шілдеде есепке тіркелді. №3069-Ж куәлігі берілген.
Журнал поставлен на учет в Министерстве культуры, информации и общественного согласия Республики Казахстан. Свидетельство №3069-Ж от 3 июля 2002 года.

АЙ САЙЫН ШЫҒАТЫН РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ

МЕКТЕПТЕГІ ТЕХНОЛОГИЯ в ШКОЛЕ

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ РЕСПУБЛИКАНСКИЙ МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Ақылдастар алқасы Редакционный совет
Б.А. Әлмұхамбетов – педагогика ғылымының докторы
Л.А. Вильданова - Теміртау қаласындағы №27 орта мектептің технология пәнінің жоғарғы санатты мұғалімі
К.А. Дүйсенбаев – педагогика ғылымдарының докторы, профессор
М.М. Жалелов – Алматы облыстық мамандар кәсібін дамыту институтының технология білім саласының бас маманы
Н.С. Зұрманғалиева – Жаркент гуманитарлық-техникалық колледжінің жоғарғы санатты технология пәні әдіскер-оқытушысы
Б. Қалназаров – ҚР білім беру ісінің үздігі
К.Ө. Өстеміров – педагогика ғылымдарының докторы, профессор
Ж. Пшукова – Алматы қаласының №93 жалпы білім беретін мектептің технология пәні мұғалімі
Д.И. Үркінбаева – Алматы идустриалды-педагогикалық академиясының «Кәсіптік педагогика және психология» кафедрасының меңгерушісі
Н.Р. Шаметов – Алматы индустриалды-педагогикалық академиясының ректоры
Бас редакторы – **Әбиева Фарида Бейбітқызы**
8 7016770738
Редакцияның телефоны – **8 727 397 73 64**

Құрылтайшысы:
«НҰР» өндірістік – мәдени дизайн орталығы ЖШС
Учредитель: **ТОО ПКДЦ «НҰР»**
*Көшіріп басуда **«Мектептегі технология. Технология в школе»** журналына сілтеме жасаңыз. Редакция жарнамалық материалдардың мазмұны мен дұрыстығына жауап бермейді, қолжазба мен фотосуреттер рецензияланбайды және қайтарылмайды.*

Редакцияға арналған хаттар мен мақаланы мына адреске жолдаңыздар:
050010, Алматы қаласы 010, абонент жәшігі №62 «Мектептегі технология. Технология в школе» журналының редакциясына
E-mail: tehnokaz@rambler.ru
*Меншік иесі **«НҰР» өндірістік – мәдени дизайн орталығы ЖШС***

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:
Алматы қаласы, Л. Хамиди көшесі (М.Мақатаев көшесімен қиылысында)
4 "А" 2-қабат, 8-бөлме

2003 ЖЫЛДЫҢ ҚАҢТАР АЙЫНАН ШЫҒА БАСТАДЫ
ИЗДАЕТСЯ С ЯНВАРЯ 2003 ГОДА

№6
МАУСЫМ - ИЮНЬ

БҰЛ САНДА:

М.Ж. АСАНҰЛЫ Ата-баба мұрасын дамытамыз десек ... 3
Е. ЖАРЫЛҒАСЫНОВ Оқушыларды дәстүрлі сәндік қолөнерінің түрлерімен таныстыра отырып, шығармашылыққа баулу ... 4
Ө.С. САТТАРОВА, Л. БЕЙСЕМБЕКОВА Ою-өрнек ... 5
Г. МҰҚЫШҚЫЗЫ "Ою-өрнек сыр шертеді" ... 9
Н.С. ОРАЛБАЕВА Қазақтың ұлттық киімі – қамзол ... 10
Ж.Қ. ТӨЛЕУБЕКОВА Қамзолдың жиегін оқалап тігу жұмысы ... 11
Ж.Н. АРЗЫКУЛОВА Ұлттық ою-өрнекпен бұйымдарды өшекейлеу ... 12
К.Б. МАРАКУЛОВА Халықтың дәстүрлі өнері ою-өрнек салып үйренейік ... 13
Б.Д. МҰСАБЕКОВА Көркем еңбек ... 15
Т.Ә. ЖҮСІПОВА Екі жақтама шым кесте тігу ... 17
Ж.У. АЛИМБЕКОВА Машинатану ... 18
Д.Ж. ШАҒЫРОВА Жапсырма қалтаны өңдеу ... 20
Ж.С. ИМАНҒАЛИЕВА 6-7 сыныптарға арналып жасалған «Тағам даярлау технологиясы» және «Қолөнер, тігін бұйымдарын модельдеу» бөлімдері бойынша тест тапсырмалары ... 22
Б.Ғ. АЛТЫБАЕВ Мерекелік және фуршет дастарқанын жасақтау ... 25
Ж.А. ҚҰСАИНОВА Мамандық таңдау – маңызды іс ... 26
А.Х. АБДРАХМАНОВА 'Мамандығым – мақтанышым' ... 26
А.Қ. ҚЫЗЫЛҒҰЛ Табиғи материалдардан бұйымдар дайындау ... 28
Ө. КЕНЖЕБАЕВ Бәйтерек – еліміздің мақтанышы ... 30
С. ШЕБЕКОВ Мамандық таңдау ... 31
А. АУБАКИРОВ Құранды ер ... 32
Т. ҚАЗИЕВ, Б. МЫРЗАЕВ Электр кепісін жасау ... 33
Л. ЗАИТҚАЛИҰЛЫ Технология пәні мұғалімдеріне пайдалы кеңестер ... 34
С. ҚАЛЫҒҰЛ Сәндік қолданбалы өнер ... 35
Г.Ә. АБЕЛМАНОВА Жалақы және оның түрлері ... 36

В НОМЕРЕ:

Г.К. МУСИНА Роль практики в профессиональной подготовке специалистов индустрии сервиса ... 39
З.Д. БЕКБАЕВА Творческое и эстетическое развитие учащихся и привитие практических навыков и умений на уроках технологии ... 41
Н.Б. МИРОШХИНА Бутерброды. Продукты для приготовления бутербродов ... 42
ПОНОМАРЕВА Вышивание салфетки. Технология выполнения тамбурного шва ... 44
Н.А. ХЕН Цветы в нашей жизни. Искусство составления букета ... 45
Т.П. ЛЯШЕНКО О работе школьного творческого кружка в Актюбинской областной специальной (коррекционной) школе-интернате для детей с нарушением слуха ... 47
С.А. ОМАРКУЛОВА Подарок к празднику ... 48
Г.С. НАДИРБЕКОВ Программа прикладного курса «СЕЛЬСКИЙ МЕХАНИЗАТОР» для учашихся 11-12 классов общеобразовательной школы ... 48
Н.А. УМБЕТБЕКОВ Изготовление изделий из сортового проката металлов с применением основных слесарных операций изготовление вешалки для одежды ... 54
Н.М. СУЛТАНОВА "Рельефная скульптура" ... 55

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАНДАР!

БАСПАСӨЗГЕ ЕКІНШІ ЖАРТЫ ЖЫЛДЫҚҚА ЖАЗЫЛУ ЖҮРІП ЖАТЫР

1. Журналға басуға арналған материалдар өзекті, сауатты жазылуы тиіс, қолданылған әдебиеттер міндетті түрде көрсетілуі және әдістемелік материалдың қай сыныпқа арналғаны жазылуы тиіс;
2. Міндетті түрде журналға жазылу қажет, квитанцияның көшірмесі жіберілу қажет;
3. Материал компьютерде теріліп, дискке жазылған болуы керек және қағаздағы нұсқасы қоса болуы шарт;
4. Материалдың көлемі 3 беттен кем болмай, 8 беттен аспауы тиіс (шрифтің көлемі – 12), материал Microsoft Word 2003 текстік редактор мәтінінде теріліп сақталуы қажет;
5. Мұқабаға арналған фотосуреттер арнайы фотоаппаратта түсірілуі қажет, ұялы телефон арқылы түсірілген фотосурет, көшірме сурет жарамайды;
6. Автор туралы мәлімет толық жазылып, байланыс телефоны көрсетілуі керек;
7. Материалды егер пошта бөлімшесі арқылы жолдайтын болсаңыздар мына мекенжайға жолдаңыздар: 050010, Алматы қаласы, абонент жәшігі №62 «Мектептегі технология» журналына;
8. Ал интернет арқылы материал салсаңыздар, материалды жіберген соң редакцияға хабарласу қажет (себебі кейбір жағдайда келген материал ашылмай қалады). e-mail: tehnokaz@rambler.ru

ЖУРНАЛДАРҒА ЖАЗЫЛУДЫ
КАЗПОЧТА, ЕВРАЗИЯ-ПРЕСС, ЭВРИКА-ПРЕСС МЕКЕМЕЛЕРІ ЖҮРГІЗЕДІ.

УВАЖАЕМЫЕ ЧИТАТЕЛИ!

ИДЕТ ПОДПИСКА НА ВТОРОЕ ПОЛУГОДИЕ

1. Предоставляемые материалы должны быть грамотно написаны, с указанием используемой литературы, а также класс в котором был проведен урок;
2. В обязательном порядке должны предоставляться копии квитанций о подписке;
3. Материал должен быть набран и отпечатан на компьютере, в бумажном варианте и на диске;
4. Размер материала от 3 до 8 страниц, шрифт – 12, материал должен быть набран и сохранен в текстовом редакторе Microsoft Word 2003;
5. Фотографии должны быть четкими, ясными, с сотовых телефонов и копии фотографий не принимаются;
6. Материал направлять через почтовые отделения по следующему адресу: 050010, г. Алматы, а/я №62, журнал "Технология в школе";
7. Через интернет: e-mail: tehnokaz@rambler.ru
(После отправления материала необходимо связаться с редакцией для уточнения доставки);
8. Об авторе должны предоставляться точные и полные данные с указанием контактных телефонов.

ПОДПИСКА ПРОИЗВОДИТСЯ ЧЕРЕЗ ОРГАНИЗАЦИИ
КАЗПОЧТА, ЕВРАЗИЯ-ПРЕСС, ЭВРИКА-ПРЕСС

Маханбет Жәнібек АСАНҰЛЫ,
Қазақ ССР оқу ісінің үздігі, жоғарғы санатты үйірме жетекшісі,
Қазақстан суретшілер одағының мүшесі

Ата-баба мұрасын дамытамыз десек...

Абай атамыз "Егер мал керек болса, қолөнер үйренбек болар. Мал жұтайды, өнер жұтамайды" деген болатын.

Қазақ халқының қолөнері сан ғасырлық ақыл-ойдың тәжірибесі және табиғатты түсіне білудің, сонымен қоса шеберлік пен суреткерліктің құдіретті туындылары десек, өнерпаз шеберлердің жан дүниесінен өзіндік ерекшелігімен өріліп шыққан өнер туындысы адам жанын рухани байытып, талғам тынысын, көңіл көкжиегін кеңейту құралы. Өнер туындысынан алатын ләззат шеберге деген ризалық сезімге ұласады. Себебі, шебердің ол маңдай тері, ақыл парасаты, талғам түсінігі түрлі ғылымдар саласындағы білімі, дүниетанымы өзіндік ерекшелігімен қайталанбас қолтаңбасынан көрінісі.

Қазақ қолөнерінің бүгінгі халіне қарасақ, өкінішке орай, ұлттық өнер, керемет ата-баба мұрасының қайсыбір түрлері әр түрлі тарихи себептермен жалпы ағымға, техникалық прогреске, қалалық сәнге, т.б. байланысты көпе-көрінеу ескіріп, өткен өмір еншісіне айналуда, оған ешкім мән бермеуде. Киім-кешектен бастап құрал-сайманға, сан алуан жиһаздарға дейін дүкеннен немесе базардан жартылай фабрикаттың өнімін сатып алуға болатындықтан, бұрынғыдай үй жағдайында ағаш ұқсатылмайтын, тері иленбейтін, шекпен тоқылмайтын, киім тігілмейтін болды. Табиғи бояулар шығарудан, желім жасаудан, сабын қайнатудан қалғалы қашан.

Қазақтың құрал-сайманын, қару-жарағын, алтынмен аптаған, күміспен күптеген заттарын тек музейден көруге болады. Ал, қасабаны, қарқараны, құрақты сұламаны, күндікті, күдері бешпентті, жарғақ тонды, ішікті, көксауыр, шегірен етіктерді, кебіс-мәсіні музейден де таба алмайсыз. Оқа, зерлі кесте, бізкесте, ілме кесте тігуден, шеркет тоқудан да көз жазып қалдық. Қазақтың қалы кілемінің нұсқалары мүлдем жоғалып кетті. Бұрын құрылыс ісінде пайдаланған қыр оюы, қырма өнерінен қазіргі жұрттың білетіні шамалы болса, оны орындаған шеберлердің әдіс-тәсілдері өздерімен бірге кетті десек те болар.

Құрметті әріптестер, сіздер мен біздер болашақ үшін бүгінгі ұрпақты білімді, өнерлі болуға баулу бағытында еңбек етудеміз. Әр ұрпақ өзінен кейінгі ұрпақтың кей себептермен әлсіз тұстарына мән беріп оны жөндеуге ықпал етеді. Сол қағидаға сүйене отырып, біз де бүгінгі жастардың кейбір істеріне көңіліміз толыңқырамайды. Себебі, өмірде көріп жүрген, болып жатқан жайларға көз салсақ, алдымыздан білім мен еңбек дағдысын алып, өмір деген қиын да ауыр тірлікке араласып, болашақ негізін қалайды деген жастарымыздың бойынан ұлттық өнерге, еңбекке деген көзқарасы мен бейімділігінің кемшін тұстарын көріп келеміз. Мысалға, қоғам өзгеруіне сәйкес өмірге нарық заманы енуіне байланысты еңбекке икемсіздігінің нәтижесінде еліміздегі жұмыссыздық жастар еншісіне көбірек тиюде. Егер мектеп қабырғасында қолөнердің бастауынан нәр алған жастар болса өмірде өз орнын табар еді деп ойлаймын.

Қолөнер дегеніміз кәсіптің бірі де, бірегейі. Ал, кәсіпшілік ол адамзаттың тіршілік көзі. Ал неліктен осы қолөнерге деген халықтың ынта-ықыласы төмен «Не себеп?» деген сұраққа жауап ретінде мынандай үш себепті ұсынар едім.

Біріншісі, қол үзіп бара жатқан ата кәсіпке жанашырлық танытып, оны дамытамыз деп жүрген елдегі қолөнер шеберлеріне қамқорлық жасалу қажет.

Екіншісі дүкен, базардағы жартылай фабрикаттық тұрмыс заттарымен бірге ұлттық қолөнер шеберлерінің осы заман талабына сай дамытып, жетілдірілген бұйымдарын тұрмыста пайдалану қажет.

Үшіншісі, мектеп қабырғасында ұлттық өнерді насихаттап оны жас ұрпақ бойына сіңіре білсек ұтарымыз көп.

Осы үш себеп оң шешімін тауып жатса бүгінгі заман талабына сай жастарымыздың еңбек етіп өмір сүруі жақсарып, олар да еліміздің әлеуетін көтеруде өзіндік үлес қосар еді. Ғылым мен өнер егіз десек, ғылыммен ұштасқан өнер үлкен өнертапқыштық деңгейге жетелер еді. Мысалға, қарапайым жапондық Америка атом бомбасын еліне тастағаннан кейінгі бүліншілікте шашылып қалған дүниелер арасынан велосипед пен бір кішкене мотор тауып алып, моторды велосипедке орналастырып, одан әрі ізденудің арқасында әлемге танымал «Хонда» мотоциклін дүниеге келтірген өнер шебері өзінің жалғыз ұлын фирмада қара жұмыстан бастатып, автокөлік жасау өндірісінің барлық саласынан өткізіп, өндіріс жайын көзбен көріп, қолымен орындатып істетуден баласының қарым қабілетіне көңілі толған әкесі өз орнын баласына сеніп тапсырып демалысқа кеткен екен. Ал, қазір осы компанияның атақ-даңқын әлем мойындап отырған жоқ па? Ал, бізде осы үрдіс қалай қалыптасуда? Ауқаттылар емес өзіміз секілді қарапайым отбасылардың өздері ұлы мен қызын қол еңбегімен айналысқанына арланып, қызметтік орыннан көргісі келетіні өтірік емес. Мектеп қабырғасында балаларының белгілі бір өнер түрін бойына дарытуына мән бере алмауының салдарынан бар мүмкіншілігін тауысып оқытып, қызметке тұрғызады, қызмет өмірлік емес. Қазақта «Тулақтан шыққан дыбысқа сабау да ортақ, тулақ та ортақ» деген сөз бар.

Сондықтан, сіздер мен біздер ертеңгі елдің болашағы деген жастар бойына еңбек дағдысының қалануына, ата-анасы ата-бабадан аманаттап алып келе жатқан ұлттық дәстүріміз бен қолөнерімізді ұрпақ бойына сіңіруге бірлесе еңбек етер болсақ, «Салақтан олақ жаман» дегендей мектеп қабырғасынан олақ жастар шықпас еді.

Шындығы керек, дәл қазір қыз, жігіттерміздің басым бөлігі олақ. Сонымен бірге ағарту саласы басшылары кеңес кезеңіндегідей мектептердегі еңбек пәнін үйлестіретін орталық жұмысын жандандырса және де ел ішінде небір алтын қолды қолөнер шеберлері баршылық. Осындай өнер шеберлерінің орындаған шығармашылық жұмыстарынан көрме, әрі шеберлік сабақтарын үздіксіз мектепте өткізуге қол жеткізсе деген тілегіміз бар.

Сонымен, ойды ой қозғайды деген, көкейдегі ойды оқырмандардың ой таразысына ұсына отырып әйтеуір тамшыдай болса да бір пайдалы іске қозғау болар деген үмітпен ойымды аяқтаймын.

Оқушыларды дәстүрлі сәндік қолөнерінің түрлерімен таныстыра отырып, шығармашылыққа баулу

Ерболат ЖАРЫЛҒАСЫНОВ,
А.Байқыдыров атындағы саз мектебінің
сурет сыныбының оқытушысы,
Тарбағатай ауданы, ШҚО

Халық ортасы сәндік-қолданбалы өнердің қайнар көзі. Оқушылармен жұмыс барысында сәндік-қолданбалы өнердің жалпы сипаттамасы және оның басқа өнер түрлерінен айырмашылығы, өзінің ерекшелігі туралы түсінік қалыптастырып, халықтық сәндік өнердің негізгі көркемдік тілі, бейнелеуші құралдары, қолданбалы бұйымды жасау мен әшекейлеудің негізгі көркемдік принципі туралы жүйелі түсінік берілуі тиіс.

Жұмыс барысында қазақтың киіз үйі, ою-өрнек және оның кең тараған негізгі түрлерімен, символдық белгілерімен, бояу түстерімен, ағаштан жасалатын сандық, кебеже, қобдиша, ағашты өңдеу арқылы жасалатын ағаш қасық, тостаған, ожау бұйымдарымен таныстырып, оларды жасау және әшекейлеу жолдарын үйреттім. Сонымен қатар музыкалық аспаптар туралы түсінік беріп, шеберлік сабақтарында домбыраның құрылысы және оның жасалу жолымен таныстырдым. Қазақ халқының тұрмысында кеңінен қолданылған теріден жасалған торсық, кесеқап, сәндік белдіктер және оларды ою-өрнекпен әшекейлеу әдістерін үйретіп, ер-тұрман, камшы, жүген, ноқта сияқты ат әбзелдерінің түрлерімен таныстырдым. Әр сабақта оқушылардың қабылдау мүмкіндігіне сәйкес эстетикалық тұрғыдан сапасы мен тәрбиелік мәні құнды сәндік өнер туындыларының суреттері мен слайдтарын тақырып мазмұнымен үйлесімді түрде пайдаландым. Сәндік-қолданбалы өнер туындыларын қабылдау сабақтарын әңгіме, сұрақ-жауап, оқушылардың өнер шығармаларын өз бетінше талдай, зерттей білу, өз ойлары мен әсерлерін тұжырымдап айта білу дағдыларын дамытуға бағытталған практикалық жұмыс түрлерін ұйымдастыру арқылы жүргіздім.

Соның ішінде ағашты өңдеу, әрлеу және одан бұйымдар жасау әдістеріне тоқтала кетпекпін.

Ағаш – адам баласы жер бетінде пайда болған кезде алғаш тұтынған материалдың бірі болып саналады. Қазіргі ғылым мен техниканың қарыштап өскен заманында біздің күнделікті өмірімізде ағаштың алатын орны зор.

Дүние жүзінің көптеген халықтары ағашты киелі санаған. Африка елдерінде ағашты жықпастан бұрын түбіне пальманың майын құяды екен. Поляктар жай соққан ағашты, өзегі бар қарағайды құрылысқа пайдаланбайды. Орыс шауаларында жөке ағашын қиған адам орманда адасып кетеді деген сенім болған. Сол сияқты қазақта да ағашты артық қиюға тыйым салатын ырымдар болған.

Осыдан барып ерте кезден-ақ адамзат санасында экологиялық тепе-теңдікті сақтауға ұмтылушылық, табиғатты аялау, қорғау сияқты ізгі ниет болғандығын байқаймыз.

Қазақ шеберлері музыка аспаптарын жасауда төмендегідей ағаш түрлерін пайдаланады.

Бұрын қолөнер шеберлігіне қажетті ағаштың бәрін ұсталар тікелей өз қолымен даярлаған. Өз маусымында кескен, мезгілінде кептірген.

Ұсталар ағаш кесу жұмыстарына ара мен балтаны, шабу ісіне түрлі шоттарды, тегістеу үшін үстіріктi, қырғыны, жоңғыны, түрпіні, ойып өрнек салу үшін пышақты, қашауды, тесу үшін бұрғы мен үскіні пайдаланған. Қазіргі заманда ағаш өңдеу механикаланған. Механикаланған құрал-сайманға электр ара, электр сүргі, электр бұрғы, электрлік және пневматикалық ажарлау аспаптары жатады. Жинақталған кескіш бәкілермен қатар метрлік өлшегіш, сызғыш, деңгейлік рейсмус деп аталатын өлшеу-белгілеу аспаптары да, ұста балғасы, ағаш балға, қысқыш, тістеуік, егеу, қашау тәрізді көмекші аспаптар да қажет.

Енді ағаш оюға тоқталсақ, оның бірнеше тәсілдері бар.

Бедерлеп ою деп тегіс тақтаның бетіне өрнек салуды, шығыңқы етіп мүсіндік бейнелерді жартылай көлемімен мүсіндеуді, яғни ағашқа бедерленетін барельефті атауға болады.

Жұмырлап ою ағаш ұқсату шеберлігінің ең күрделі түрінің бірі болып саналады. Мөлтек ағаштан тұтас шабылатын келі-келсап, аяқ-табақ, ожау сияқтыларды жасау тәсілін жұмырлап оюға жатқызамыз.

Бұрама сапты ағаш қасықты 3-сыныпоқушыларына жасаттым. Сырт қарағанда, бұл қарапайым ғана мүлік көрінгенімен, мұны мөлтек ағаштан тұтас шауып шығу оңай іс емес. Мұндай дүние жасап жатқанда сынып немесе кейін шытынап кетпеуі үшін тұтас ағаштың бойын қуаламай, беріктік ыңғайына орай көлбеу шаптық.

Бедерлеп оюдың өзін орындалу әдіс-тәсіліне қарай тарқатуға келеді. Егер тақтаға қашау ізін тік салсаң қиып ою деп, қашау жүзін көлбеу салып нұқи ойсаң кертіп ою деп аталады.

Ағаш оюға кірісу үшін не жағдай керектігіне тоқталсақ шеберхана температурасы тұрақты, жел соқпайтын, ауасы ылғалсыз, құрғақ болуы керек. Ағаш оюға жарықтың да әсері бар. Жарық ағаш оятын орынға қарсыдан не сол жақтан түсуі тиіс.

Сонымен қатар арнайы үстел (верстак) болғаны жөн. Егер қарапайым үстел болса, ойып жатқан тақтай сырғып кетпеуі үшін арнайы тежегіштерді пайдалану керек.

Өткір құралдармен жұмыс істегенде қауіпсіздік ережелерін бұлжытпай орындаған жөн. Бедерлеп ою қолдың күшімен жасалатындықтан, бос қолды пышақ жүзі жүретін бағытқа апаруға болмайды.

Ағашты әрлеу жұмыстарына келетін болсақ, кейбір өрнектер бірінен бірі саусақ бойы тереңдікте бөлектеніп тұратындықтан, оюлары дараланып, сәнді көрінеді де, бояп әрлеуді қажет етпейді.

Ағашты әрлеудің лактау, эмальдау, жалатпалау тәрізді тәсілдері бар. Оюлы ағаш еңін өзгерту, ылғалға

Ағаш аттары	Сипаты	Қасиеті
Қарағай	Сүрегі ашық қоңыр түсті	Дыбыс шығару қасиеті жоғары
Үйеңкі	Сүрегі біртекті ақ сарғыш түсті	Қатты, әрі тығыз
Емен	Сүрегі сарғыш қоңыр түсті	Өте қатты, тығыз, берік
Қайың	Сүрегі біркелкі ақ түсті	Ыстық, суыққа төзімді
Терек	Сүрегі жұмсақ ақ түсті	Көп жарылмайды, тез қатаяды

шыдамдылығын арттыру үшін морилка тәрізді дайын бояғыштарды, майлы бояуды қолдануға болады. Жоса, қына, томар бояу тәрізді табиғи бояуларды да қолдануға болады.

Шеберге бояу үйлесімділігін сақтай отырып, құнды шығарма жасау үшін көп еңбектену қажет.

Қорыта келгенде, оқушыларды ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан сәндік-қолданбалы өнерге баулу, олардың шеберліктері мен ұлттық көркемдік талғамдарын арттыруға септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Нәлібаев А. Ағаш ою. Алматы, «Өнер» 1994.
2. Курдаков Е.В. Лес и мастерская. Алма-Ата «Кайнар» 1986.
3. Шоқпарұлы Д. Қазақтың қолөнері. Алматы, «Өнер» 2005.
4. Щербик Г.А. Очерки народного искусства Восточного Казахстана. Усть-Каменогорск. 2008.

ҒЫЛЫМИ-ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОБА

ОЮ-ӨРНЕК

Ө.С. САТТАРОВА, №11 жалпы білім беретін орта мектептің технология пәні мұғалімі.
Л. БЕЙСЕМБЕКОВА, 9 «а» сынып оқушысы. Екібастұз қаласы

Ою-өрнекті салып үйрен

Жеткіншектердің әдебиетте, математикадан, архитектурадан, театрдан, музыкадан, бейнелеу, мүсіндеу, кесте тігу мен ою-өрнекті қиып үйрену өнерінен едәуір хабардар болуы, келешекте қандай мамандықта жұмыс істесе де, оқушылардың рухани өрісі жоғары, кемел азамат болып шығуына жол ашатыны анық.

Өнердің басқа да түрлері секілді, ою-өрнек те оқушылардың ой-өрісі мен білімдерін жан-жақты дамытуға әсері мол. Болашақ зергер, мүсінші және суретшілер де әліппесін мектепте-ақ бастайды. Сондықтан мектеп – өте күрделі лаборатория. Оның қабырғасынан алған білім мен тәрбие әрбір оқушының қолындағы өмірі үшін кілті іспетті.

Мектепте ою-өрнек өнерін үйретуді 3 сыныптарда сурет салу сабағында өткізуге болады. Ою-өрнек қазақ даласында әр түрлі үлгіде дамыған. Оның негізгі элементі мүйіз тектес болып, қазақ халқының тұрмысында жиі қолданылатын өру, тігу, тоқу құрау, балқыту, қию арқылы үй жиһаздарын, құрал-саймандарды, киіз үйлерді, құрылыстарды, зергерлік бұйымдарды ою- өрнектермен әшекейлеп безендіріп отырған, оны Ахмет Яссауи, Қарахан, Айшабибі тағы да басқа мавзолейлерден көруге болды.

Біз халық арасында көп тараған мүйіз тектес ою-өрнектерді сөз етпекпіз.

Ою-өрнектердің бұл тобын қазақ халқының ою-өрнектерінің төркіні деуге болады. Өйткені барлық жаңа буындар осының негізінде жасалып, тек атаулары өзгеріп отырған. Мысалы, "қошқармүйіз", "арқармүйіз", "бұғымүйіз", "қырықмүйіз", "қосмүйіз", "сыңармүйіз", "сыныкмүйіз", "өркешмүйіз", "төртқұлақ", "түйетабан", "сыңарөкше", "қосалқа", "құсқанаты", "қазтабан". Осы элементтерден ою-өрнек композициясы жасалады. Қазақ оюларының мазмұны мал өсіру мен аңшылықты, жер-су, көшіп қону көріністерін, күнделікті өмірде кездесетін әр түрлі заттардың сыртқы бейнесін аңғартады, бәрінде де мүйіз оюы үнемі араласып отырады. Әрбір ойшы ою-өрнек жасап, оған ат беріп, оны тұрмыста қолданған. Сондықтан қазақтың ұлттық ою-өрнектерінің ең басты мәнері, ең көп түрі және әр түрлі мәнер жасауда жиі қолданылатыны мүйіз тектес ою-өрнектер.

Халық шеберлері

Қазақтың ұлттық ою-өрнек түрлерін алғашқы андронов мәдениеті мен байырғы сақ, ғұн, үйсін өнерінен бастап зерделеген Шетелдік (В. Куррер) кеңестік (С. В. Иванов, В. В. Стаслов, Ф. К. Волков, С. А. Давыдов, Н. Ф. Сумцов тағы да басқа) және қазақ ғалымдары Ә. Марғұланның, Т. Бәсеновтың, Е.Масановтың, М. Мұқановтың және тағы да басқа зерттеу материалдарын айтсақ та жеткілікті. Өздерінің еңбектерінде зерттеушілер ою-өрнектердің түрлері, атаулары, шығу тарихы туралы көптеген құнды еңбектер жазып, деректер келтіреді. Зерттеушілердің көпшілігі, әсіресе Шығыс халықтарының ою-өрнектеріндегі айшықтардың, мүйізге, жапыраққа, геометриялық денелерге ұқсас өрнектердің нені бейнелейтінін және олардың атауларының қандай ұғымдар негізінде қалыптасқанын жан-жақты таратып жазады. Ал енді біреулер геометриялық түрлердің шыға бастауы өрнек жасаушылардың өнерлерінің өрістей түсуіне байланысты, олардың ой-қиялынан туған дейді. Демек ою-өрнектердің шығу тарихы, олардың сюжеттік мазмұны мен атаулары туралы мәселе әлі де көп зерттеуді талап етеді.

Оюшы (өрнекші) әртүрлі өрнек үлгілерін жасаушы, сырмақ, текемет, тұскиіз, аяққап, кесеқап, төсеққап сияқты үй жиһаздарына ою оюлап, өрнек салатын шебер. Шебер ою ояр алдында жұқа матадан немесе қағаздан арнаулы үлгі жасап алады. Одан соң оюлайтын киіздің немесе матаның бетіне сол үлгіні салып, жылжып кетпеу үшін оны сиректеу етіп көктеп тігіп, өткір қайшымен айналдыра ойып шығарады. Өрнек салу оюдан басқаша. Өрнек бұйымның бетіне бөлек басылады. Текемет бояуда оның бетіне басқа түсті жүннен өрнек салынады. Ал сырмақ, аяққап, кесеққап, төсеққап сияқты бұйымдарға әр түрлі жіптерден таспалап өрнек тігіледі. Ою ою да, өрнек салу да аса шеберлікті қажет ететін өнер.

бөлінеді: өсімдік тектес, жануарлар, геометриялық формада, космогендік (астрологиялық). Бұлардың әрқайсысының өзінің белгілі бір мағынасы бар. Мүйіз – қазақ оюының негізі және ең көне мәнері. Ою-өрнектің бұл элементі мүйізді мегзеуден шыққан. «Мүйіз» ою-өрнегі кейде ұсақ, кейде ірі болып келеді. Ұсақ түрлері ағаш, сүйек, мүйіз сияқты нәзік қолөнер саласында пайдаланылады. Ірі түрлері сырмақ, текемет, алаша, кілем, сәулет өнерінде сан түрлі мәнерде қолданады. «Гүл» ою-өрнегі барлық гүл түрін тұспалдайды. Бұл өрнектің түрі қолөнер бұйымдарында үш жапырақтан басталып, он екі жапырақты ою-өрнекке дейін кездеседі. Кесте тіккенде және киім-кешектердің жиегіне салынады.

Арпабас, көбелек, су өрнегі

«Су өрнегі» деп әрбір өрнекті бөліп тұрған жолақты айтады. Су өрнегі екі қатар сызық аралығында ирек сызық жасай отырып, дөңгелек, төртбұрыш бейнелер жасайды.

«Қошқармүйіз» ою-өрнегі қойдың төбесі мен екі жаққа иіріле түскен мүйіз бейнесінде келіп, оның қолтық тұсынан қойдың құлағын долбарлайтын тағы бір шолақ мүйіз тәрізді екі буын шығып тұрады. Одан байқаған адамға қошқардың тұмсық пішіні аңғарылады. Текеметте, сырмақта, басқұрда, алашада, кілемде, былғары, сүйек, ағаш, зергерлік бұйымдардың барлық түрінде кездеседі.

«Ашатұяқ» өрнегі кейде «айыр» өрнегі деп те аталады. Пішен ашалайтын айырға ұқсас келеді.

«Түйетабан» – түйенің басқан ізін долбарлайтын күрделі ою-өрнек. Ол кейде «қарта», «қарға», «қызылайыр» ою-өрнегіне ұқсайды. Қатар тұрған S тәрізді екі сызық қатарласып қосылмайтын, түйенің табанына ұқсас екі жарты сопақша дөңгеленіп келетін ою.

«Құсқанаты» ою-өрнегі мүйіз оюымен не шахмат шақпақтарының ізімен бейнеленген құстың қанаты тәріздес ою-өрнек. Бұйымдарда көп қолданылатын бұл ою қанатын жайып ұшып келе жатқан құсты тұспалдайды.

«Кемпірқосақ» ою-өрнегі бірнеше түстерден жолақтар жасап алма-кезек орналасады. Қазақтарда кейбір түстердің символдық мәні бар. Көк түс – аспанның, ақ түс – ақиқаттың, қуаныштың, сары түс – ақыл парасаттың, қайғы мұңның, жасыл түс – жастықтың, көктемнің символы. Қолөнер бұйымдарын жасауда әрбір түсті белгілі тәртіппен кемпірқосақ көркіне лайықтап орналастырылады. Бұл өрнектер алаша, қоржын, басқұр тоқуда жиі пайдаланылады.

«Өркеш» ою-өрнегі түйенің қос өркешін бейнелейді. Сырмақ, текемет, тұскиіздерге салынатын ою-өрнек композициясында көбірек кездесетін элемент. Қазақ оюында мал мен аңның қос мүйізін, түйенің қос өркешін, биенің қос емшегін бейнелеу береке-бірліктің, көбеюдің символын білдіреді.

«Құстұмсық» – бұл өрнек құстың тұмсығын тұспалдаудан туған. «Құстұмсық» тармақты мүйіздер мен сызықтардан құралады. Ою-өрнекті қиғанда ою ортасындағы сызық ұшы құстың тұмсығына ұқсас етіп қиылады. «Құстұмсық» жүзік немесе «топсалы» жүзік сәлемдеме ретінде туыстар арасында дәнекер қызметін атқарған. Құс бейнесі халық түсінігінде азаттықтың белгісі.

Ою-өрнектерді құрастыру үшін шеберлер өсімдіктер мен гүлдердің суреттерін қолданған. Осыдан өрнектер барлық әлем халықтарының мәдениетінде көп кездеседі. Өсімдікті оюлар қазақтың қолданбалы шығармашылығында лайықты орын алады. Олар – жапырақтар, жапырақшалар, үш жапырақты өсімдіктер, гүлдер. Шебер әйелдер киім-кешектерді әшекейлегенде өсімдік өрнектерді жиі қолданады.

Күрделі композиция құрайтын ою-өрнектерінің бір түрі –табақ. Оның жиегі су ою-өрнектерден әшекейленген. Ал ортасында күлте, жапырақтар, шырмауықтар орналастырған. Табақ оюы ас үй жиһаздары мен тұскиіздерді, аяққаптар мен дастарқандарды әшекейлеуде пайдаланады.

Кілемдер, текеметтер, алашалар өсімдікті ою-өрнекке өте бай. Кейде аралас өрнектер бұйымдарда кездеседі. Оның көрнекті үлгісі – киіз үй. Киіз үй іші ерекше құмарлықпен жасалған. Ою-өрнекпен әшекеленген жиһаз, ыдыс-аяқ, шиден жасалған өрнек тоқыма, кесте бұйымдар, тұскиіз киіз үйдің ішін жайнатып жібереді. Бұл өнер ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келеді.

Космогондық өрнектер ғарышпен байланысты жұлдыздарды, күнді, айды, жарты айды кемпірқосақты бейнелейді. Ұлан-ғайыр далада көшіп-қонып жүрген көшпенділерді ғарыш пен әлем құпиясын үнемі қызықтырған. Өткені олардың түні бойынеше түрлі ою-өрнекті құраған жұлдыздардың ғажайып әлемі көмеріп тұрған.

Шын мәнінде, табиғат аясында, онымен үйлесімді өмір сүрген көшпелі қазақтар арманшыл халық еді. Киіз үй көшпелі өмірге бейімделген, ерте заманнан келе жатқан баспана. Осы жеңіл де жинақты киіз үй көшпенділерді ғарышпен байланыстырған. Бұл баспананың бұрышы жоқ, жер шары секілді. Төбесінің дөңгелене жасалуы – аспан, ал едені – жер, шаңырақ жердің кіндігі болып қабылданған. Ою-өрнектегі осындай үйлесімдер көк тәңірге сыйынудан жалғасын тапқан. Ою-өрнекті өмірінің сәні мен мәніне айналдырған халқымызда "Ою хан мен Жою хан" деген аңыз бар.

Ертеде бір әділ хан болыпты. Соның жарлығы бойынша қол астындағы халықты оюлау, өрнектеу, кестелеу бедерлеу, тоқу, бәдіздеу, тігу, шекімелеу, құю, лажылау өнерлерін меңгергені соншалық, үйлерінің іші-сырты, киім-кешектері түгелдей оюланып, өрнектелген әдем әрі көркем екен. Олар бір-бірімен ою тілінде сөйлесе алатын болыпты. Сондықтан да хан – Ою хан атанып кетіпті.

Күндердің бір күнінде діні бөлек, бөтен елден хан соғыс ашыпты. Ою ханды тағынан түсіріп, зынданға салып, билікті өзі жүргізіпті. Ол ескі салт, көне дәстүр, байырғы әдет, бұрынғы әдеп, ежелгі өнер, бұған дейін мәдениет мұраларын бәрін жойып, жаңаша құрмақ болыпты. Бірақ ескі оюдың орнына жаңа ою таба алмапты. Жаңа дегенінің бәрі ұзаққа бармай, ұмыт бола беріпті. Бұрынғы өнердің мәні кетіп, сол өнерді жасаушы шебер азайып, біртіндеп жоғалуға айналыпты.

-Уа, хан ием! Мына райыңыздан қайтыңыз, теріс жолмен кетіп бара жатырсыз, – деп, жөн айтқанның да, айтпақ болғаның да, тіпті ондай адамдармен пікірлес болғандардың да көзін жойыпты.

Сондықтан да оны халық Жою хан деп атапты.

Бұл кезде зынданда жатқан Ою хан жағдайдың бәрін естіп біліп, ел билеушіге мынандай ою-хат жолдайды.

Одан Жою хан:

-Хан ием, сен қазір үлкен күш иесі болып отырсың.

Екі иығында қолдаушы екі әбжыланың бар.

Сен өз басыңды ойлап, өз дәулетіңмен шектеліп қалған жансың.

Күндердің күнінде сенің хандығың да, өзің де құбыжыққа айналасыңдар, – деген сөздерді оқиды.

Әйтсе де, ол хаттағы сөздерді қаперіне алмай, өз білгенін істей береді. Бұрынғысынша халықты шөміштен қағып, аштыққа ұрындырады. Адамдар қырылады. Ою хан шыдай алмай, тағы да ою-хат жазады.

Жою хан бұл хаттардың астарында

«Қырылған халық рухы ажал құсына... айналып, сенің төбеңде отыр.

Ал сенің көз алдыңда өлген адамдардың етін қарға, құзғын шоқып жеуде.

Бүйте берсең, ажал құсына жем боласың», –

деген ащы шындық айтылғанын түсінеді. Түсінсе де, түсібегендей болады.

Бір күні жалғыз ұлы саятқа шығып, аң атаулының етті мен терісіне қарық болмаққа аттанады. Ол ойына алғанын істеп, аңдарды қырып- жойып келе жатқанда, бір үкі мұның бетінс шапшиды. Бала жанталаса қорғанып үлгергенше, үкі оның екі көзін ойып жібереді.

Су қараңғы соқыр болып, тентіреп келе жатқанында, бір жардың басынан құлап өледі.

Бұл кезде Жою хан баласына іздеу салып жатқан еді.

- Кімде кім баламның өлімін естіртер болса, басын аламын, – деп жарлық берген соң, ешкімнің батылы бармайды

Мұны естіген Ою хан баланы іздеуге өзінің барғысы келетінін хабарлайды. Жою хан оны

зынданнан шығарып, жолға аттандырады. Ою хан дәрі-дәрмегін құрал-сайманын алып, орманды аралап келе жатып, бір тастың астынан: «Жойылсын, Жою хан!» – деп қиналған дауысты естиді. Тасты көтеріп қалса, оқ тиіп, жамбасы қираған сұртышқан жатады. Ою хан дереу жамбасын таңып, дәрі жағып, жөніне жібереді.

Ою хан жолында кезіккен жаралы аң-құстың бәрін емдеп, дәрі береді. Қанаты сынған үкіні емдеп тұрып:

- Орманнан Жою ханның баласын көрдің бе? – деп сұрайды

- Қаныпезер хан баласы жолында кезіккен сұртышқанды, арқарды, бұғыны, қодасты, жолбарысты жаралап, балықты құрғаққа тастап, бәрін қайта айналып келіп, сойып алмақ болғанда, мен оның екі көзін ойып алдым. Өйткені ол жараланғанның бәрі орманның ең соңғы аңдары еді, хан баласы қазір көл түбінде өліп жатыр,- дейді үкі.

Болған жайдың шындығында көзі жеткен Ою хан үйіне қайтып келгеннен кейін, оқиғаның желісін сырмақ бетіне түсіреді де, әлгі сырмақты Жою ханға алып жүреді. Мұны көрген аш-жалаңаш халық оның соңынан ереді. Хан сарайына кірген соң, Ою хан сырмақты Жою ханның алдына жайып тастайды.

Сырмақтың оюы көз жауын алардай көрікті, бояулары адам жанын баурап алатын сиқырлы болады.

Жою хан сырмақтың оюына қарап, ойланып ұзақ отырып, ондағы оқиғаны іштей былайша тарқатады.

Жүрген жолында ұшқан құстармен беттесіпті.

Бұғы кездесіпті.

Тау тағысы арқар да жолығыпты.

Алдынан қодас шыққан көрінеді.

Сорлы балам жолбарыспен де арпалысыпты Балыққа да ұшырасыпты.

Жорғалаған сұртышқандар да қарсы келген көрінеді.

«Балаң екіге бөлініп, жаны рухқа, тәні аруаққа айналды» деп тұр ма?

- О, жалған! Менің жалғыз ұлым шынымен өлгені екен? Өлтірем!!! – деп қылышын суырып алып, Ою ханға төнеді.

Сонда Ою хан:

- Дат, тақсыр! Сенің «Кімде кім баланың өлімін естіртсе, соның басын аламын», деген жарлығың бар емес пе еді? – дейді.

- Иә, бар! – дейді қаһарлы хан.

- Ендеше, балаңның өлгенін мен де, мына халық та сіздің өз аузыңыздан естіп тұрмыз. «Ханның екі айтқаны – өлгені».

- Алынса сенің басың алынуы керек,– дейді Ою хан саппай. Бүкіл халық оны қолпаштай жөнелді. Сөйтіп, Жою ханның өз жарлығы өзінің басын алуға себепкер болды.

Пайдаланған әдебиет.

1. Өмірбекова М.Ш. Қазақ халқының дәстүрлі өнері. 2004 ж.

2. "Мектептегі технология. Технология в школе" журналы.

Г. МҰҚЫШҚЫЗЫ,
Ш.Батталова атындағы орта мектебінің еңбек пәні мұғалімі. Шет ауданы. Қарағанды облысы

"Ою-өрнек сыр шертеді"

Мақсаты: ұлттық өнерге сүйіспеншілікті арттыру
Аннотация: ұлттық қолөнерді дамыту мақсатында жасанды киізден сырмақ жасау.

Ою-өрнек түрлерін дамыту барысында ұлттық қолөнеріміздің бір түрі сырмақ жасау.

Зерттеу жұмысы бойынша қазақ ұлттық мәдениетінің ең байырғы аса құнды салаларының бірі – қолөнері оның ішінде ою-өрнек болып табылады. Ою-өрнектер әсемдікпен, сәнділіктің белгісі ғана емес, сонымен бірге халықтың арман-ойының, тілек мүддесінің нышаны, осы тұрғыдан алып қарағанда ою-өрнектің мазмұндылық ерекшеліктері сан алуан. Бүгінгі ұрпақ өзінің ұлттық сезімдерін, өнерін жоғалтпауы қажет. Өнер адамға жақсы әсер ететін және оны тәрбиелейтін нәзік дүние. Оның құндылығы орасан зор.

I бөлім. **"Өнер өрге жетелейді".**

"Өнер таусылмас азық, сарқылмас байлық" – дейді халық даналығы. Қазақтың қолөнері де халықтың даналығы. Қазақ қолөнері көркемдік мән-мағынасымен халқымыздың ғасырлар талғамынан өткен асыл қазынасы. Бабалардан қалған өнер қазынасының бірі ою-өрнек. Оларды жоғалтпай үйретіп, әрі қарай дамыту біздің міндетіміз. Ертеде халқымыз тұтынған нәрселерінің бәрін оюмен әшекейлеп безендірген. Қазақ халқының ою-өрнекке деген ынтасы және сұлулыққа деген көзқарасы өте жақсы дамыған деп ойлаймын.

Ою-өрнек мағынасы бір-біріне өте жақын сөздер. Мағынасы сәндеу, әсемдеу деген сөзден шыққан. Қолөнерде ою-өрнек салмай жасаған бұйымдарды көре алмайсыз. Киіз басудың өзінде киіздің үстіне басқа түсті жүн жабыстыру арқылы түрлі оюды ойластырып, мол мағына беріп жасаған. Кесте өнерінде текемет, аяққап, қоржын сияқты бұйымдарды кестелеуде ою-өрнек қолданамыз. Ою-өрнек салып жасаған бұйымдар көздің жауын алады, өте әдемі көрінеді.

Өнердің басқа түрлері секілді ою-өрнектің де оқушылардың ой-өрісі мен білімдерін жан-жақты дамытуға әсері мол.

II бөлім. Ою-өрнек түрлері мен атаулары.

Қазақтың ұлттық ою-өрнектері мен оның атаулары көп. Ғалымдар әзірше 200 -дей түрін ғана анықтады. Халық арасында көп тараған мүйіз тектес ою өте көп. Ою-өрнектің бұл тобын қазақ халқының ою-өрнектерінің төркіні деуге болады. Бұл дұрыс сияқты, өйткені «мүйіз» өрнегі өте ескі өрнек және ол көбінесе мал шаруашылығымен айналысқан көшпелі елдердің негізгі мәнері ретінде жиі кездеседі. Халқымыздың қоғамдық құрылысы, кәсібі мен күнкөрісі, ұғымы үнемі өзгеріп, үнемі даму үстінде болғанын еске алған жөн. Халықтың ою- өрнеп үнемі өзгеріп дамып отырды. Демек, қошқардың екі мүйізін межелеп бейнелеген оюлар бірте-бірте малдың және аңның төбесін, құлағын, тұмсығын қоса елестетіп тұтас бір композиция жасайды. Сөйтіп, мүйіз кейіптес өрнектердің барлығын қосып, «мүйіз оюы» деп атаған. қошқармүйіз, арқармүйіз, қырықмүйіз, қосмүйіз, сыңармүйіз, сыныкмүйіз.

Суреті, композициялық ырғағы, түсі жөнінен әсем де үйлесімді, сансыз түрдегі алуан өрнектер қазақтың халық өрнегіне өте тән.

Осы ою-өрнектерді зерттей келе, мен де оны өзімнің жұмысыма қолдануды дұрыс көрдім.

Ата-бабаларымыздың дәстүрлі төсеніш болған үй жиһазының бірі – сырмақ. Сонымен қатар, ол халқымыздың бай қолөнерінің қайталанбас туындысы. Тұрмысымызға көрік берер сәнді бұйымдардың бірі. Сырмақ киізден жасалады. Оны қозының жүнінен жасайды. Бетіне ақ киіз бен қара киізден оюлап басқан, астын кенеппен астарлаған.

Ал мен қазіргі уақытта киіз баспайтындықтан жасанды киізді алдым. Бұл киіз өте жеңіл қылшықтары жоқ, таза соның бетіне оюлап мата бастырып, сол оюдың шет-шетіне жиек бастым. Бұндай сырмақты тұскиіз ретінде де пайдалануға болады. Осындай сырмақтар жасап көпшілік алдына шығарса, қазақтың әр үйінің төрінен орын алады деп сенемін.

Қорыта келе, біздің басты міндетіміз бабаларымыздан жеткен асыл мұраны шаң басқан жерінен сілкіп, кейінгі ұрпаққа жеткізетін кез жетті деп ойлаймыз. Біздерге көркем қолөнердің берер ықпалы өте зор. Бүгінде тәуелсіздігіміздің арқасында ата-баба дәстүрі жалғасын табуда. Абай айтқандай, зерек те, іскер, бес саусағынан өнер тамған замандастарыма осы ұлттық мұраны ұмытпай ұрпақтан ұрпаққа жалғастыра беремін демекпін.

Зерттеу жұмысына берілген баға.

Қазіргі кезде заман талабына сай мектептің ұстаздардың алдында қойған мақсаты мектеп қабырғасында тәрбиеленіп келе жатқан жас ұрпақты ұлтымыздың көнеден келе жатқан салт-дәстүрімен таныстыру, еңбекке деген шеберліп мен икемділігін, өнерге деген сүйіспеншілігін арттыру. Халық қолөнерінің бай мұраларын жинап, сұрыптай отырып оның ішінде ою-өрнектердің түрлерін зерттеп, қолөнеріміздің адам айтқысыз қымбат, замандар бойы тарих жасап қалдырған асыл мұра екеніне көз жеткізді. Өз жұмысын орындауда көптеп ізденіп энциклопедия, кітаптар, журналдарды ұтымды пайдалана білдік.

Қолданған әдебиеттер:

1 Төлепбаев С., Өмірбекова М. Қазақтың ою-өрнектерінің жалпы жолдары. 1993 ж.
2 "Қазақстан әйелдері" журналы. 1996 ж. №5, 26 бет.
3. "Мектептегі технология" журналы. №1/2006. 14 бет. № 6 /2006 20 бет, №7- 8 /2006 22 бет.

Қазақтың ұлттық киімі – қамзол

Н.С. ОРАЛБАЕВА,
Д. Бабаев атындағы №115 жалпы білім беретін мектептің мұғалімі, Алматы қаласы

Сабақтың мақсаты: қамзолдың үлгі сызбаларын дұрыс құрып үйрену;

Білімділік: әр киімнің өзіндік ерекшілігін ескере отырып үлгілеп үйрету;

Дамытушылық: қамзолдың денеге қонымды болу тәсілдерін, түрлерін дамыту;

Тәрбиелік: үлгілеумен сәндік-қолданбалы өнердің талаптарына сай әсемдей білуге үйрету.

Сабақтың түрі: дәстүрлі сабақ.

Сабақтың көрнекілігі: сызба нұсқа, ұлттық киім үлгілері, қамзолды өлшеп, тігуге арналған плакат, бүктемелер – «Ою өрнектер», қамзол.

Пәнаралық байланыс: сызу (сызба нұсқа), математика (өлшемдер мен формула есебі), бейнелеу өнері (жобалар, ою-өрнектер), тарих (киімдер тарихы), қазақ тілі (көнерген сөздер).

Сабақ барысы

I. Ұйымдастыру кезеңі. Сәлемдесу, сабаққа дайындық, Техника қауіпсіздік ережесін еске түсіру.

II. Үй тапсырмасын тексеру. Ою-өрнектің түрлері әшекейлеуге, көркемдеуге арналған ою-өрнектердің суретін салып келу. Қамзолдың эскизін дайындап келу. Үй тапсырмасы бойынша 10 минуттық тест алу. Тестті бағалау.

III. Жаңа сабақ.

Қамзол – жеңсіз, жеңіл киім. Бір түсті едәуір қалың матадан, мақпалдан, барқыттан, жібектен, кейде гүлді мақпалдан, атластан (жас ерекшелігіне қарай) тігіледі. Қыз-келіншектерге арналған қамзолдың екі өңіріне кесте тігіліп, ою-өрнек салынады, түйме орнына әшекейлі металл немесе күміс қапсырмалар тағылады. Қамзолдың жүн тартылып, аң терісінен қос астарланып тігілетін түрлері де болады. Қамзолдың әдетте етегі кең болып келеді. Қамзол 18-19 ғасырларда қазақ халқы арасында кең тараған ұлттық киім.

Негізгі сызбаны пайдаланып қамзол сызбасын сызуды үйренеді. Қамзол сызбасына қойылатын негізгі талап:

- денеге қонымды болу;
- сәнді, ұлттық нақыштармен ерекшеленеді.

Қамзол:

- жеңсіз және жеңді (ұзын, қысқа);
- қима бел және тік пішінде болады.

Киімді үлгілеу барысында адамның дене бітіміне назар аудару шарт. Әркімнің мүсініне әр қалай болғандықтан денедегі кемшілікті жасырып, адамның сырт келбетін әдемі етіп көрсетуге тырысу керек. Мұндай жұмыстар жасау оқушыны талғампаздыққа үйретеді, ой-өрісін жетілдіреді, эстетикалық талғамға сай киіне білуге тәрбиелейді.

Көйлек сызбасының үстіне басқа түсті қарындашпен қамзол сызбасын құрады.

1. Өзі таңдаған қамзол түрін жобалау. Оқушы жұмысын бастайды. Тексеріп қателік болса түзетіп отырамын.

2. Артқы бой сызбасының қынамасы (белге).

3. Алдыңғы өңір қынамасын (белге) тексерген соң әшекейлеу жұмысы жүргізіледі.

Мұнда егер қамзолдың алды ашық болса ою-өрнек өңір айналасына, шетіне сызылады, алды бітеу болса симметрия сызығын бойлай тең ортаға немесе бір жақ жанына немесе ойындысы айнала салуға болатынын ескертемін.

4. Егер қамзолды жасы егде тартқан адамға лайықты жасау керек болса, қынамасыз тік және өңір жиегіне біліте салынып, ұлттық сәнді машина тігісімен сырып тігуге болады. Тігіс атауы мен сызбасы нұсқау картада көрсетілген.

Бұл тігістер өңірге, белдік тұсына қолтық ойынды айналасына салынады.

Жас қыздарға бала киіміне ою-өрнек салу керек. Мүйіз өрнегі, гүл өрнегі сай келеді. Бүктемедегі ою түрінен таңдап сызылады.

5. Сызба негізін қиып үлгі қосып жасайды.

а) Артқы бой сызбасы (сырғымасы ілгекті иректеп көрсеткен).

б) Алдыңғы өңір сызбасы (ою-өрнек сызба жиегіне бояу қарындашпен сызылады).

Сызбаның соңғы әшекейін сызып белгілеген соң тексеріп бағалаймын.

IV. Жаңа сабақты бекіту.

Қамзолдың қандай түрлері бар?

- Қамзолға қойылатын негізгі талап не?
- Қамзолды әшекейлеудің қандай түрі бар?
- Сағат бау тігісі неше рет тігістің нәтижесінде пайда болады?
- Қынама не үшін қолданылады?

Оқушылар жаңа сабақты кездескен көнерген сөздер мен терминдерді сөздік қорына белгілеп жазып алады.

V. Сөздік.

Өлшем – киімнің денеге қонымдылық кеңдігі.

Өңір – алдыңғы бой.

Су – сыдырма тігіс бір немесе екі рет жүргізеді.

Ирек – иреленděп тігіледі.

Бунақ – екі рет тігістің бунақтай айқасуы арқылы тігілетін тігіс.

Айқас доға – доғалар тізбегін қарама-қарсы бағытта екі рет жүргізумен тігіледі.

Сағат бау – төрт рет жүргізілетін немесе бунақ тігісінің екі рет қайталануы арқылы жасалатын сәнді тігіс.

Кереге көз – параллель қиғаш тесіктердің айқасуы арқылы жүргізілетін тігіс түрі.

VI. Қорытындылау.

Көйлек сызбасы негізінде қамзол сызбасын қалай құруды үйрендік және әшекейлеудің екі түрлі жолымен танысып жаңа сөздер үйреніп сөздік қорын молайттық. Негізгі сызбаға қандай да киім сызбасын сызып алуға болатын оңай жолын игердік. Сабақ нәтижеге жетті.

VII. Үйге тапсырма.

Оқушылар өз өлшемдерін алып 1:1 масштабпен дәптерге сызып алып келу керек.

Қамзолдың жиегін оқалап тігу жұмысы

Жамалхан Қасенқызы ТӨЛЕУБЕКОВА,
Тоқсын Құлыбеков атындағы орта мектептің мұғалімі,
Кербұлақ ауданы, Алматы облысы

Мақсаты:

а) Қамзолдың жиегін оюлап тігу жолдарын түсіндіру, дайындау жолдарын үйрету;

ә) Оқушының теориялық білімдерін практика жүзінде көрсетуге ықпал ету;

б) Оқушыны ұқыптылыққа, іскерлікке, үнемділікке, талғампаздыққа тәрбиелеу.

Көрнекілігі: үлгілер, матадан тігілген қамзол, сөзқұрақ, ою-өрнектер.

Сабақ түрі: аралас білім мен іскерлікті игеру

Сабақ әдісі: сұрақ-жауап, баяндау, демонстрациялау

Пәнаралық байланыс: тарих, бейнелеу, сызу

Сабақ барысы:

I. Ұйымдастыру:

а) Сабақта жоқ оқушыны түгендеу.

ә) Оқушының жұмыс орнын тексеру.

II. Үй тапсырмасын тексеру:

а) Қамзол қандай киім?

ә) Оны кімдер киеді?

б) Ол қандай үлгіде тігіледі?

в) Қамзол тігу үшін қандай мата қажет?

г) Қамзолдың пішу жолдарын айт?

III. Жаңа сабақ:

Өткен сабақтарда біз қамзолдың өлшемін алып, пішу жұмысын жүргіздік. Енді бүгінгі сабақта жасамның жиегін оқалап тігеміз. Оқалап тігу дегеніміз кез келген киімге өрнек салып сәндеп тігу деген сөз. Өрнекке ою-ернек, гүл суреттері жатады.

Камзолдың алдыңғы өңіріне, етек жеңдеріне ою салып тігуге болады. Ол ұлттық киім болып есептеледі. Ал біз өзіміз киетін қамзол тігіп киетіндіктен қамзолдың етек жағының алдыңғы бөлігіне ғана бір тал оюдың сызбасын түсіріп оны тышқан із кестесімен екі қатар жолмен тігеміз.

Кесте жіп киімнің өңін ашатын жіп болуы керек Бұл тігісті шырыш тігіспен тігуге де болады, бірақ ол жуандау болып қарабайыр болып көрінеді Сол себептен тышқан із кестесімен тігуге тура келеді. Кестені өте ұсақ үлгісінде тігеміз, әрі жіп бірқабат болуы шарт.

IV. Жаңа сабақты бекіту.

а) Қамзол қандай киім?

ә) Біз қандай киімді піштік?

б) Оқалап тігу дегеніміз не?

в) Киімнің қай жеріне оқа салдық?

г) Қандай тігіс түрлерін білесіңдер?

д) Оюды қандай тігіспен тіктік?

V. Тірек сызбасын пайдаланып, дұрыс жауабын тап.

1.Жұмыс кезінде ескеретін нәрсе – дене өлшемі.

2. Қамзолды пішу үшін пайдаланатын тышқан із мата.

3. Қамзол тіккенде бірінші орындалатын оң жағын беттестіру жұмыс.

4. Сәндеп тігу сөзі плюш, велюр.

5. Камзолды оқалауға оқалау арналған тігіс.

6 Киім пішкенде матаны пайдалану тәсілі қауіпсіздік ережесі.

VI. Миға шабуыл жасау.

1. Көңілсіз жұмыс өнімсіз.

2. Салақтан олақ жаман.

3. Жеті рет елшеп, бір рет кес.

Біз сөздің мағанасын түсініп дәлелдеп беру керек.

VII. Қорытындылау.

Сабақ құпия санымен қорытындыланды. Ол үшін 5 таңбалы санның біреуін таңдап, сұраққа жауап беру керек.

1. Матаның адам ағзасына тигізетін әсері.

2 Пішу барысында матаның қай бетін қолданасыңдар?

3 Сабақта нені меңгердім, алған әсерім. Техникалық қауіпсіздік ереже сақталда ма?

4 Бүгінгі сабақта нені үйрендің?

5 Бүгінгі сабақ қалай өтті?

VIII. Сергіту сәті.

Әріптерден сабаққа байланысты «сөзқұрақ» құрастыру.

«Сөзқұрақ».

К Ж М И З Л А
А Н І М Т Е А
П Ш Қ Й Ы А

XI.Сабақтың соңғы сатысы:

а) баға қою.

ә) үйге тапсырма.

б) сабаққа анализ.

Не білемін?

Не үйрендім?

Не білгім келеді?

Ж.Н. АРЗЫКУЛОВА,
№5 орта мектептің технология пәні мұғалімі,
Шалқар қаласы

Ұлттық ою-өрнекпен бұйымдарды әшекейлеу

Сабақтың мақсаты:

1. Білімдік мақсаты: ою-өрнекке шеберліктерін тереңдету.

2. Тәрбиелік мақсаты: халқымыздың асыл мұрасын,салт-дәстүрін қадірлеуге үйрету.

3. Дамытушылық мақсаты: кеп ізденуді, бірін-бірін тыңдауды қалыптастыру.

Сабақтың түрі: аралас, дәстүрлі.

Пәнаралық байланыс: тарих, сурет, биология.

Сабақтың әдісі: түсіндіру, баяндау, сұрақ-жауап.

Көрнекіліктер: ою-өрнек түрлері, таблица, жасалған бұйымдар.

Сабақтың барысы: I. Ұйымдастыру.

2. Үй тапсырмасын сұрау. Оқушыларды екі топқа бөлу.

1-топтың сұрақтары:

1. Қай термин қол жұмысында қолданылады?
а) әдіптеу ә) көктеу б) сыру
2. Бір жаққа қаратып үтіктеу қалай аталады?
а) айыра үтіктеу ә) бастыра үтіктеу
б) жатқыза үтіктеу
3. Декатерлеу деген не?
а) бөлшектерді әрлеу ә) түймелікті торлау
б) матаны ылғалды жолмен өңдеу
4. Киімнің негізгі бөлшектері неден тұрады?
а) артқы, алдыңғы бой ә) жаға, қалта б) жең өңір
5. Жағаның қондыру сызығының ұзындығы неге байланысты?
а) мойын ойындысына ә) қолтық ойындысына
б) өңіршекке
6. Пішілген бөлшектегі сызықтарды екінші жағына аудару үшін қандай қол тігісі қолданылады?
а) көктеу ә) жөрмеу б) торлау
7. Иық тігісінің өңделу реттелігі?
а) торлау, тігу ә) көктеу, тігу
б) көктеу, тігу, торлау
8. Қай өлшем толық жазылады?
а) бел ә) бөксе б) ұзындық
9. Лондонда кімдерге арналған киімдер шығарылды?
а) жастарға ә) ерлерге б) балаларға
10. Киім бөлшектерін құрастырудың реттік жүйесі неге байланысты?
а) киім үлгісіне ә) мата түріне
б) киім түріне, үлгісіне

2- топтың сұрақтары:

1. Қай термин машина тігісінде қолданылады?
а) әдіптеу ә) қайып тігу б) тор тігіс
2. Әр топқа қаратып үтіктеу қалай аталады?
а) бастыра үтіктеу ә) айыра үтіктеу
б) жатқыза үтіктеу
3. Қалта мөлшері неге байланысты?
а) киім түріне ә) киім өлшеміне б) киім моделіне
4. Киімнің бірінші қай жері тігіледі?
а) етегі ә) жаны б) сызығы
5. Жеңге іркіп тігу не үшін керек?
а) жеңнің денеге қонымдылығы
ә) мата созылмауы б) жең ұзындығы
6. Бірінші өлшемге дайындағанда жасалмайтын өңдеу?
а) бөлшектерді өңдеу ә) тігістерді торлау
б) бүкпелерді үтіктеу
7. Иық тігісі қай жаққа жатқызыла үтіктеледі?
а) артына, екі жаққа айыра
ә) алдына, екі жаққа айыра
б) айырмашылығы жоқ
8. Екі бөлшекті бір-біріне біріктіру?
а) қайып тігу ә) әдіптеу б) жөрмеу
9. Жең тігісі мен қаттаманы қай кезде тігіп өңдеу қажет?
а) қолтық ойынды қондырып тіккенге дейін
ә) қолтық ойынды қондырып тіккеннен кейін
б) барлық жауап дұрыс
10. Жаға, қаттама, қалталар, қақпақтар киімнің қандай бөлшектеріне байланысты?
а) ірі бөлшектер ә) ұсақ бөлшектер
б) негізгі бөлшектер

3. Жаңа сабақ тақырыбымен таныстыру. Қазақ халқының кең қолданып келген өнерінің түрі ою-өрнекпен әшекейлеу өнері.

Ою-өрнек әр түрлі үлгіде дамыған. Оның негізгі элементі мүйіз тектес болып халқымыздың жиі пайдаланатын заттарында, өру, тігу, құрау, еріту, балқыту, қию арқылы үй жиһаздарына, зергерлік бұйымдарға, кілем, алаша, сырмақ, текемет, қоржын, ыдыс-аяқтарға, киім-кешектерге безендіріліп салынған. Бір өрнекке салып қиып алған үлгіні ою дейді. Ал өрнек деп әр түрлі ою бедерлеп, күйдіріп жалатқан әшекейді айтады. Ою мен өрнек қолөнер бұйымдарының тұтынушылық және эстетикалық мәнін аша түседі. Бір кездері тасқа, ағашқа, сүйекке түсірілген ою-таңбалар

Түрлері	Атауы
1. Көк әлеміне байланысты өрнектер	Ай, айшық, жарты ай, жұлдыз, кемпірқосақ, күн, шұғыла
2. Малға, малдың денесіне, ізіне байланысты	Айыртұяқ, асқармүйіз, атерін, қошқармүйіз, тайтүлік түйетабан, омыртқа
3. Аңға, аңның денесіне, ізіне байланысты	Бөрікөз, бөріқұлақ, итемшек, иттабан, иттіс
4. Құрт-құмырсқаларға байланысты	Алақұрт, жұлдызқұрт, көбелек, құмырсқа, құмырсқа із
5. Құстарға байланысты өрнектер	Қазмойын, қазтабан, құстабан, құсқанат, құсмұрын
6. Жер, су, өсімдік, гүл, жапырақ бұтақ бейнелі өрнектер	Ағаш, бітпесгүл, жапырақ, жауқазынгүл, ирек, ирексу, өткізбе, райхангүл, су, үзілмес, үш жапырақ, шиыршық
7. Қару, құралдарға байланысты өрнектер	Айбалта, айыр, балдақ, балта, қармақ, шынжыр
8. Геометриялық фигуралар тектес	Қосдөңгелек, қостұмарша, төртқұлақ, тұмарша, сүйір

келе-келе киізге, алаша, кілем, т.б. заттарға салынатын болған. Қазақтың ұлттық ою-өрнектері мен оның атаулары өте көп. Ою-өрнек тарихына ой жіберсек, көп мағлұмат аламыз, даму кезеңдерін байқаймыз. Халық шеберлері өздерінің туындыларын геометриялық аспаптарсыз-ақ шебер жасаған. Оюшылар күрделі композицияларды дүниеге әкелгенде қатаң симметрия заңдары мен үйлесім шарттарын өте орынды қолдаған. Ою өнері дүние жүзі халықтарының барлығына тән. Қай халықтың оюларын алып таңдау жасасақ та барлығына ортақ бір заңдылық бар. Ол симметрия заңы. Симметрия кез келген ою-өрнекте болады. Оның екі жағының бірдей болуы – симметрия заңы деп аталады. Сонымен қатар оюдың қайсыбір түсінің болмасын өзіндік символдық мәні бар. Мысалы көк түс – аспанды, ақ түс – қуанышты, бақытты. Сары түс – білімді, даналықты, қызыл түс – күннің, жасыл түс – жастық пен көктемді, қара түс – жерді, берекe белгілері болып табылады екен.

Біз осылардың ішінде халық арасында көп тараған мүйіз тектес ою-өрнектерді қарастырамыз. Әрбір оюшы ою-өрнек жасап, оған ат беріп, оны тұрмыста қолданған. Солардың ішінде жиі қолданылатыны мүйіз тектес оюлар ою-өрнектер кейде өте ұсақ, кейде өте ірі болып келеді. Ұсағы зергерлік, кесте тігу, ағаш, сүйек, мүйіз ұқсату сияқты нәзік істерге қолданылса, ірісі кілем, алаша, текемет, киім-кешектерге қолданылады. Халық шеберлері мүйіз өрнегін сан қилы мәнерлермен құбылта бір элементке екінші, үшінші элементтерді қосып, толықтырады да құлпырта әдемі де мазмұнды композиция жасайды. Ою-өрнектерде бір элементтің қайталанып отыруын ритм – ырғақ дейді. Мысалы, біз осы ою-өрнектердің ішінде қошқармүйіз оюын ойып қарастырамыз. Оның қайталанып отыруы – ритм. Бұл оюды ою үшін біз қағазға оюды ойып аламыз. Қағазды екіге бүктейміз де оюдың суретін салып, сол күйінде қиып аламыз. Сонда оюымыз шығады.

4. Сабақты бекіту. Оқушылар қошқармүйіз оюын ойып көрсету.

5. Қорытындылау. Сұрақтар арқылы сабақты қорытындылау, оқушыларды бағалау.

Үйге тапсырма: оюды матаға ойып әкелу.

Халықтың дәстүрлі өнері || ОЮ-ӨРНЕК салып үйренейік

Клара Бектөрекқызы МАРАҚҰЛОВА,
Т. Бердияров атындағы №127 орта мектеп,
Сарыағаш ауданы, ОҚО

Сабақтың мақсаты:

Білімділік: білімдерін тереңдету. Ою-өрнектердің түрлерімен таныстырып, оның қию әдісін үйрету.

Дамытушылық: оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын, қолөнер туындысын көру арқылы оқушылардың өнерге деген құштарлығын, шығармашылық қабілетін, дүниетанымын дамыту.

Тәрбиелік: ұқыптылыққа, өз орнының тазалығын сақтауға, өз бетінше еңбек етуге, алған білімдерін дұрыс пайдалана білуге тәрбиелеу.

Сабақтың түрі: дамытушылық сабақ.

Сабақта қолданылатын әдіс: сын тұрғысынан ойлау.

Пәнаралық байланыс: бейнелеу, геометрия, тарих, әдебиет.

Көрнекілігі: ою-өрнек түрлері, тұрмыстық бұйымдар, қоржын, үлгі.

Сабақтың барысы:

а) Ұйымдастыру кезеңі.

ә) Оқушылардың назарын сабаққа аудару, топқа бөлу. Қоржыннан өз топтарына есім алады.

I топ. «Өнерлілер» тобы. II топ «Шеберлер» тобы.

III топ «Ісмерлер» тобы.

Жаңа сабақ.

Ою-өрнек ежелден келе жатқан өнер болып саналады. Әрбір халықтың өзіне тән ою-өрнектері баршылық, қай халықтың да мәдениетіне көз салсақ, халықтың эстетикалық талғамы, дамуы ою-өрнекпен байланысты.

Ою-өрнек өнерінің белгілі бір халыққа тән негізгі стильдік ерекшеліктері сол халықтың қолтаңбасымен сабақтасып жатады.

Кезінде өнертанушы В. Чепелев «Қазақтар тек ою өрнек әлемінде өмір сүретін сияқты» деп атап көрсеткен, қазақтың ою-өрнектері аталуына байланысты бірнеше топқа бөлінген.

1. Ай, күн, жұлдыздар, көк әлеміне байланысты.
2. Малдың дене мүшесіне байланысты.
3. Аңға байланысты ою-өрнек.
4. Жәндіктерге байланысты өрнектер.
5. Құстарға байланысты.
6. Жер, су, өсімдіктерге байланысты.
7. Қару құралдарға байланысты.
8. Геометриялық фигура тектес.

I. Қызығушылығын ояту.

II. Ой қозғау. (Сөздік жұмыс)

№	Сұрақтар	Жауабы
1	Ою-өрнек дегеніміз латынның қай сөзіне келеді?	Латынның орнамент деген сөзінен алынған. Орнамент – әшекейлеу, әсемдеу деген мағынасына келеді.
2	Композиция дегеніміз не?	Ою-өрнекті бір заттың бетіне реттеп орналастыру.
3	Симметрия дегеніміз не?	Ою-өрнектің екі жағының бірдей болуы – симметрия заңы.
4	Колорит дегеніміз не?	Ою-өрнектердегі бояу түрлерінің бір-бірімен үндесіп, жарасым табуы.
5	Ритм дегеніміз не?	Ою-өрнекте бір элементтің қайталанып отыруы.
6	Оюдың пайдасы бар ма?	Жүйке қызметін жақсартып, ойды бір жүйеге келтіреді. Математикалық білімді жетілдіреді, түстерді таңдауға үйретеді.

Қолөнер – халықтың өз қолымен жасайтын ұлттық мәдениеті мен өнер туындысы.

Оюшы – әр түрлі өрнек үлгілерін жасаушы, қазақ ою-өрнегінің шебері.

Оюлау – әсем өрнек, әшекей салу, көрнектеу, ою жасау, кесу.

Ою – бір нәрсенің бетіне түсірілген түрлі нақыш, бедер, өрнек, әшекей.

Ою салу – өрнек түсіру, әшекей жүргізу.

Оймала – бір нәрсені ойып, кесу.

Әшекей – өрнек салу әдісінің бір түрі.

Үлгі – ою-өрнек қиылған қағаз, өрнектің қалыбы.

Топпен жұмыс (топқа тапсырма беру).

I топ. «Өнерлілер» тобы. Мақал-мәтелдерді толықтыр.

1. Оюды оя алмаған _____.
2. Ойсыздан _____ шықпайды.
3. Үлгісі көптің _____ көп,
Өрнегі көптің _____ көп.

II топ. «Шеберлер» тобы. Мақал-мәтелдің мағынасын түсіндір.

1. Еңбек етпесең, не қорлықта қаласың, не ұрлыққа барасың.
2. Адамның ісі қандай болса, өзі де сондай.

III топ. «Ісмерлер» тобы.

Оюдың аталуы, қолданылатын орны, мағынасы туралы мәлімет бер.

- Балалар, әжелеріміз ою үлгісін жасауды, оюды кімдерден үйренген? Олар да өз әжелерінен, аналарынан, әпкелерінен үйренген. Осылай ұрпақтан ұрпаққа ауысып бүгінге жеткен. Біз де ою ойып көрейікші.

Ойма ою. Тұтас заттың бетіне қайшымен ойып ою-өрнек жасауды ойма ою деп атайды. Ойма оюлар сырмақ сыру өнерінде ғана пайдаланылады.

Сызба ою. Сызба ою-өрнегі атынан-ақ көрініп тұрғандай, тұтас қағаз бетіне қаламмен сызылып түсіріледі. Сызылып жасалған ою-өрнек үлгілерін сызба ою деп атайды.

Қима ою. Тұтас қағаздан немесе былғарыдан, матадан, картоннан қиып алынған ою-өрнек қима ою деп аталады.

Біз қима ою тәсілін пайдаланамыз. Үш топқа үш түрлі тәсілмен ою ойғызу.

I топ. «Өнерлілер» тобы қағазды бір бүктеп ою.

II топ. «Шеберлер» тобы қағазды екі бүктеп ою.

III топ. «Ісмерлер» тобы қағазды үш бүктеп ою.

Әр оқушының ұтымды шығармашылығына, жұмыс

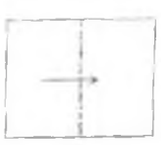

жасау қабілетіне қарай бағаланады.

Сабақты қорыту, пысықтау.

Сауалнама.

1. Сабақ ұнады ма?
2. Қандай сұрақтарың бар?
3. Сабаққа қатысты пікірлерің.

Үйге тапсырма: келесі сабаққа дайындықпен келу.

Семантикалық карта

№	Ою аттары	Ай, күн, жұлдыздар көк әлеміне байл.	Малдың дене мүшесіне байл.	Аңға байл. ою-өрнек	Жәндіктерге байл. өрнектер	Құстарға байл.	Жер, су, өсімдіктерге байл.	Қару, құралдарға байл.	Геометриялық фигура тектес
1	Табан								
2	Тырна								
3	Ирек								
4	Жұлдыз								
5	Өркеш								
6	Иткұйрық								
7	Құсмойын								
8	Өткізбе								
9	Балдақ								
10	Тарақ								

Көркем еңбек

4 сынып

Б.Д. МҰСАБЕКОВА,
Жүсіп Қыдыров атындағы №54 орта мектептің
бастауыш сынып мұғалімі
Жаңақорған ауданы, Қызылорда облысы

I. Қауіпсіздік ережесімен таныстыру.
1. Еңбекке баулу сабағында қайшыны дұрыс ұста, инені аузыңа салма, біреуге кезенбе, желімді жалама.

Технологиялық карта.
Ақ қағаздан «Аққу» құрағын құрау.

Реттілігі	Тапсырманы орындауы реттілігі	Сызба бейнесі	Құрал-жабдықтар
1	Қағазды өлшеп қиып алу.		Сызғыш, қарындаш, қайшы.
2	Қарама-қарсы үшбұрыштап сызық сызу, қиып алу.		Сызғыш, қарындаш, қайшы.
3	Қиылған шаршыны ретімен қағазға жапсыру.		Қағаз, қиылған шаршы, желім.
4	Қиылған үшбұрыштарды ретімен қағазға жапсыру.		Қағаз, қиылған үшбұрыштар, желім.
5	Үшбұрышты жапсыру арқылы қанатын жапсыру.		Үшбұрыш, желім.
6	Құрақ қиықтарының симметриялы орналасуына көңіл бөлу, дұрыс жапсыру арқылы «Аққу» құрағы шығады.	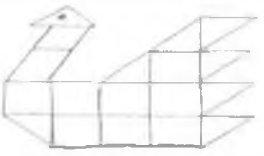	Үшбұрыш, желім.

Түрлі-түсті қағаздан «Сегіз жапырақ» құрағын құрау

Реттілігі	Тапсырманы орындау реттілігі	Сызба бейнесі	Құрал-жабдықтар
1	Қағазды өлшеп қиып алу.		Сызғыш, қарындаш, қайшы.
2	Қарама-қарсы үшбұрыштап сызық сызу, қиып алу.		Сызғыш, қарындаш, қайшы.
3	Қиылған шаршыны ретімен қағазға жапсыру.	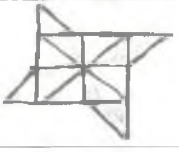	Қағаз, қиылған шаршы, желім.
4	Қиылған үшбұрыштарды ретімен қағазға жапсыру.	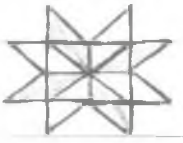	Қағаз, қиылған үшбұрыштар, желім.

5	Үшбұрышты қарама-қарсы жапсыру.	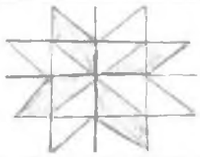	Көк, қызыл, үшбұрыш, желім.
6	Үшбұрышты ретімен жапсыру арқылы сегіз жапырақ шығады.	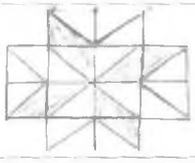	Көк, қызыл, үшбұрыш, желім.
7	Құрақ қиықтарының симметриялы орналасуына көңіл бөлу, дұрыс жапсыру арқылы «Сегіз жапырақ» құрағы шығады.	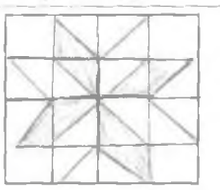	Көк, қызыл, үшбұрыш, желім.

Түрлі-түсті қағаздан «Қошқармүйіз» құрағын құрау

Ретті-лігі	Тапсырманы орындауы реттілігі	Сызба бейнесі	Құрал-жабдықтар
1	Көк, қызыл қағазды өлшеп төртбұрышты қиып алу.	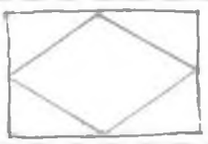	Сызғыш, қарындаш, қайшы.
2	Қарама-қарсы үшбұрыштап сызық сызу, қиып алу.	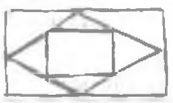	Сызғыш, қарындаш, қайшы.
3	Қиылған көк үшбұрышты ретімен қағазға жапсыру.		Қағаз, қиылған үшбұрыш, желім.
4	Қиылған қызыл үшбұрышты ретімен қағазға жапсыру.	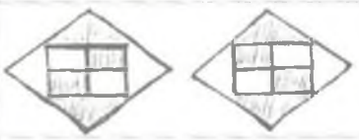	Қағаз, қиылған үшбұрыштар, желім.
5	Үшбұрышты қарама-қарсы жапсыру.	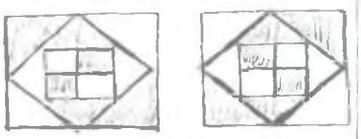	Көк, қызыл, үшбұрыш, желім.
6	Үшбұрышты түстердің сәйкес болуына көңіл аудару.	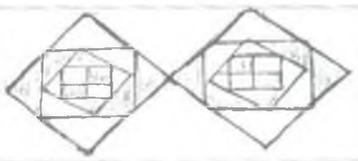	Көк, қызыл, үшбұрыш, желім.
7	Құрақ қиықтарының симметриялы орналасуына көңіл бөлу, дұрыс жапсыру арқылы «Аққу» құрағы шығады.	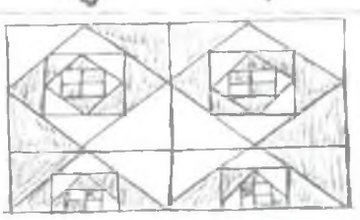	Көк, қызыл, үшбұрыш, желім.

Сабақтың мақсаты:

Білімділік мақсаты: кесте түрлерімен кесте өнерінің тарихымен танысу, алған білімдерін өмірмен байланыстыра білу.

Дамытушылық мақсаты: екі жақтама шым кестенің орындалу әдіс-тәсілдерін меңгеру, қол икемділігін дамыту.

Тәрбиелік мақсаты: қолөнерді үйрету арқылы атадан қалған салт-дәстүрімізді, елімізді, тілімізді, тарихымызды, ата-баба кәсібін құрметтеуге тәрбиелеу.

Сабақтың әдіс-тәсілдері: баяндау, әңгімелесу, түсіндірмелі-бейнелеу, деңгейлік ойын түрі, жаңа технология элементтерін қолдану.

Пәнаралық байланыс: еңбек, сызу, қазақ тілі, орыс тілі, шет тілдері, тарих, сурет, математика.

Көрнекілік: сурет, трек схемалар, диаграммалар, альбом, буклеттер, үлгілер, журналдар, кодоскоп (эпидиаскоп).

Құрал-жабдықтар: ине, жіп, қайшы, мулине, сызғыш, кергіш, сурет көшіргіш қағаз.

Сабақтың барысы:

Ұйымдастыру кезеңі.

Жаңа сабақ. Оқушылардың зейінін сабаққа аудару. Бұл сабақ күнделікті сабақтан күрделілеу, ерекшелеу екенін айтылады. Зер салып мұқият тыңдаса, бәрін үлгеріп меңгеретінін айтып ескертеді. Оқушылардың назарын тақтаға аударады. Тақтаға сөзжұмбақ ілінеді.

1. Киім тігетін құрал.
2. Құрал-сайман.
3. Саусаққа киілетін зат.
4. Мата кергіш құрал.
5. Кесте тігетін жіп.
6. Кестелеулерге арналған бейне.
7. Кестені неге тігеді.
8. Кестені немен тігеді.

Оқушылар сөзжұмбақтан шыққан сөзді оқиды – «шым кесте». Мұғалім бүгінгі сабақтың тақырыбы шыққанын айтады, тақтаға жазады. Сабақтың мақсатын анықтайды. Ұстаз қолына кестеленген қол орамалды алып көрсетеді. Оқушылардың сабақтың соңында осындай нәтижеге жету керек екенін түсіндіреді. Мақсат шым кестенің екі жақтама түрін тігіп үйрену, әдіс тәсілдерін меңгеру. Мұғалім (қысқа-нұсқа) қысқаша кесте өнері туралы түсінік береді. Тақтаға кестелердің түрлері туралы тірек-схема ілінеді.

Кестелердің түрлерімен танысу. Оқушылар үйде дайындаған кестенің тарихы туралы материалдарымен оқушыларды таныстырады. Бір-біріне сұрақтар қояды. Мұғалім әр кесте түріне қысқаша тоқталып өтеді. Кестеленген дайын бұйымдар көрсетіледі. Кестелердің бір-бірінен айырмашылықтарына ерекше көңіл бөледі. Тақтада кестелердің түрлері, жасалу жолдары көрсетілген 2 плакат ілінеді. Еркін кестелер түрлері, шым кестелер түрлері көрсетілген.

Шым деген сөздің мағынасын білесіңдер (анықталады). Кесте мата бетіне шым сияқты төселіп тігілетіндіктен солай аталады. Шым кестенің тігу технологиясына қарай екі жақтама, бір жақтама түрлері болатынын айтады. (Екі түрлі кестелер салыстырылады). Екі жақтама шым кестенің беті астары бірдей тігіледі. Бір жақтама шым кестенің астары бетінен өзгешелеу болады (көрсетеді). Машинамен, қолмен, бізбен тігуге болады. Біз кестені алатын болса, бұл кестемен оқушылар таныс. Олар оны 5 сыныпта орындаған. Бұл кестенің де шым түрі бар.

Машинамен, қолмен, бізбен тігіледі. Киім-кешекті, төсек-орынды әшекейлеуге қолданылады.

Атлас кесте – ақ матаға ақ жіппен орындалады, беті жылтыр құлпырып тұрады (үлгі).

Ришелье кестесінің тарихы қызықты. «Үш ноян» деген кинофильмдегі кординал Ришелье деген кейіпкерді еске

Екі жақтама шым кесте тігу

Т.Ә. ЖҮСІПОВА,
№167 жалпы білім беретін мектептің мұғалімі,
ҚР-ның оқу ісінің үздігі, Алматы қаласы

түсіру керек (ол қып-қызыл киім киген). Осы ел басқарған ер адам кесте тігуді өте ұнатады екен. Шеберлігі соншалықты өзі кестенің жаңа түрін ойлап шығарған. Бұл кесте сондықтан «Ришелье» кестесі деп аталады. Өте әдемі кестені машинамен, қолмен тігуге болады. Киімдерді, перделерді, қол орамалдарды, дастарқандарды әсемдейді.

Санамалы кестелер.

Айқас кестемен оқушылар таныс. Бұл кестенің қарапайым түрін оқушылар орындаған. Кесте шеберлікті қажет етеді. Қолмен тігіледі. Кестенің осы түрі қазір кең тараған. Дүкендерде арнайы бөлімдер бар. Дайын кестелерді көруге болады.

Өткерме кестесі – бұйымдарын шетін өңдеуге өте қолайлы, сондықтан бұл кесте көп қолданылады.

Қиял кестені Өзбекстан кестешілері көп қолданады (орысша роспись деп аталады).

Топпен жұмыс.

1-топ – «Шымдар», 2-топ – «Санамалар», 3-топ – «Еркіндер» топтарына тапсырма беріледі.

«Шымдар» – тірек сызбаны пайдалана отырып, кесте тігуге қажетті құрал жабдықтарды анықтайды.

«Санамалар» – кестелеудің технологиясын реттеп анықтайды. «Еркіндер» барлығы ақылдасып «кесте»деген сөзге анықтама береді.

3-топ. Еркіндердің түсіндірмесін тыңдау. Анықтау. (Оқушылар дәптерге жазады).

Кесте дегеніміз – мата бетіне түскен сурет нұсқасын жіппен толтыру. Практикалық жұмысты бастамай тұрып мұғалім оқушыларға бүгінгі сабаққа эпиграмма таңдауды ұсынады. (Тақтаға кесте туралы мақал-мәтелдер ілінеді)

Кестені көңіл сызады,
Қол тігеді, көз сынайды.
Алтын балдақ қол сәні,
Әшекей кесте топ сәні.
Кестелеу өнері
Қыз еркем, кестесімен көркем.
Кестенің сыры түрінде,
Кілемнің сыры түгінде.

Оқушылар «Қыз еркем, кестелеп көркем» деген мақалды таңдайды. Алдын ала дайындалған мақал тақтаға ілінеді. Оқушылардың таңдауына қарай мағынасы түсіндіріледі.

Саламандық жұмыс. Мұғалім саламандық сабақтың ең күрделі бөлімі екенін ескертеді.

1-инструктаж. Мұғалім кергішке керілген қара түсті матаға (30х45 см) кестенің тігілу әдіс-тәсілін тепен инеге сары түсті жуан жіпті сабақтап алып, оқушыларға көрсетеді (қайталайды). (Көшіргіш қағаз, дайын сурет нұсқасы, технологиялық карта таратылады). Матаға сурет түсіріледі. Оқушылар бір-біріне көмектеседі. Мұғалім кесте тігу ережесін түсіндіреді. (Тақтаға плакат ілінеді)

1. Кестенің бетінде, астарында түйін болмау керек.

2. Мата жіптен көрінбеуі керек.

3. Жіп тартылмайды, бос жатады. Қауіпсіздік ережесі қайталанады.

2-инструктаж. Мұғалім жеке оқушыларға көмек көрсетеді. Тексереді. Қателерін түзетіп, тігуді жалғастыруға рұқсат береді. Осы кезде осы сыныптың оқушысы немесе қонаққа шақырылған өнерпаз өлең айтады, домбыра, гитара тартады (музыка тыңдауға, өлең айтуға ән орындауға болады).

3-инструктаж. Мұғалім оқушыларға бір-бірінің жұмысын тексеруге рұқсат береді, содан соң өзі тексереді. Ерекше орындалған жұмыстарды көрсетеді. Жалпы оқушылардың жіберген қателерін өздерімен бірге талқылайды. Кестелер бағаланады. Венн диаграммасы қолданылып сабақ қорытылады.

1. Пысықтау үшін мұғалім бірнеше сұрақтар қояды (тест сұрақтары).

2. Ойын. Сабақта қолданған дайын кестеленген бұйымдарды мұғалім бір жерге жинайды. 3 оқушы 3 топтан шақырылады. 2 оқушы (еркіндер, санамалар) кестелерді 2 топқа бөледі, 3-оқушы тексеріп, көмектесіп тұрады. Соңында кестелер еркін кестелер және санамалы кестелер болып 2 топқа бөлінеді. Оқушылар тексеріп анықтайды. Дұрыс, қатесіз орындалған жұмысқа жақсы баға беріледі.

Мұғалім оқушылардың жақсы жұмыс жасағанын айтады, үйге берілетін тапсырманы түсіндіреді. Барлығына ізгілендіру диаграммасы таратылады. Оқушылар оны үйден толтырады, кестені тігуді жалғастырады. Күнделікке баға қойылады.

Білемін	Білдім	Білгім келеді

Машинатану

Ж.У. АЛИМБЕКОВА,
М. Горький атындағы орта мектеп,
Шардара қаласы, ОҚО

Білімділік мақсаты: қазақ ауыз әдебиетін құрметтеуге, оны сүйіп оқуға баулу. Машинатану бөлімімен таныстыру;

Дамытушылық мақсаты: оқушының шығармашылығын, қолөнер шеберлігін ұйымдастырушылық қабілетін дамыту;

Тәрбиелік мақсаты: ұқыптылыққа, еңбексүйгіштікке, әдемілікке, тіл мәдениетіне, жаңа заман талабына сай тәрбиелеу.

Құрал-жабдықтар: көрнекті құралдар, тігін машиналар, плакаттар, карточкалар.

Сабақ түрі: ертегі сабақ, ойын сабақ, саламандық жұмыс.

Әдіс-тәсілдер: қайталау, ойнау, баяндау, жаттықтыру.

Пәнаралық байланыс: әдебиет, тарих, сурет.

Сабақ барысы. I. Ұйымдастыру кезеңі.

а) Оқушыларды түгендеу;

ә) Сабаққа дайындықтарын тексеру.

2. Өткен тақырыпты қайталау. (Ертегі сабақ)

«Алтын сақа» ертегісі. Бүгінгі сабағымыздың мақсаты «Алтын сақа» ертегісі арқылы өткен тақырыпты, қазақ халқының салт-дәстүрін қалай меңгергендеріңді сынау және тігін машинасының шығу тарихымен, бөлшектерімен, тігін машинада жұмыс істеу ережелерімен таныстыру.

Ортаға мал жайып шал шығады.

- Шек, әй, кебенек! Мына ешкілер әбден мазамды алды, қой бақтым, қоңырау тақтым, сиыр бақтым, сидаң қақтым, ешкі бақтым, еңіреп бақтым деген осы екен ғой – деп отыра келгенде, артынан келген мыстан кемпір шалды қылқындырады.

- Ұсталдың ба, бәлем?

- Ойбай, ойбай, жаным шығып барады, жіберші! Мыстан.

- Сен маған не бересің?

Шал: - Бір қора қой беремін.

Мыстан:

- Жоқ, оған риза емеспін.

Шал: - Бір үйір жылқы берейін.

Мыстан: - Жоқ оған да риза емеспін.

Шал: - Онда жалғыз Кенжебек деген ұлым бар, соны берейін.

- Онда, келісемін, оны қайтып бересің?

Шал: - Баламның алтын сақасы бар, соны саған беріп кетейін, балам алтын сақасын іздеп келгенде оны ұстап ал – деп, шал сақаны мыстанға беріп кетеді. Біраз уақыт өткен соң бала келеді.

Бала: - Апа, апа, анау алтын сақаны маған лақтырып жібериңізші?

Мыстан.

- Ой, балам, отырсам тұра алмаймын, тұрсам отыра алмаймын, өзің ал. Бала сақаны алмақшы болғанда мыстан оны ұстап алады.

Кенжебекті ауылдың қыздары іздеп шығады.

- Апа, Кенжебекті жіберші.

Мыстан.

- Менің бірнеше шарттарым бар. Соларды орындасаңдар Кенжебекті жіберемін.

- Келістік апа.

- «Ата мұраң асыл қазынаң» деп айтады. Қазақ салт-дәстүрлерін қалай білетіндеріңді сынаймын.

1. Байғазы дегеніміз не?

2. Құрақ сөзі не мағынаны білдіреді?

3. Көрімдік дегеніміз не?

4. Жасау, енші дегеніміз не?

5. Қандай ою-өрнектерді білесіңдер?

6. Сәукеле дегеніміз не?

7. Қазақтың ұлттық ер киімдерін атаңдар.

8. Қазақтың ұлттық әйел киімдерін атаңдар.

- Келесі шартым («Шеше көрген тон пішер») деген аталы сөз бар. Маған қолөнерлеріңді көрсетіңдер.

Әр оқушы өздерінің жасаған жұмыстарын жасалу ретімен айтып көрмеге апарып қояды.

Мыстан. - Кеше шапанымды тігіп отырып инемді жерге қойғанмын. *Бір айналып келіп, оны басып кеттім.* Аяғым ауырып, баса алмай қалдым.

Мұғалім. - Қыздар, мыстан қандай ережені сақтамады?

Оқушылар тігу барысындағы қауіпсіздік ережелерін айтып береді.

- Апа, енді Кенжебекті жібересіз бе?

Мыстан кемпір.

- Сендердің кеңестерің менікінен мүлдем басқа екен. Ендеше менің кеңестерімді тыңдаңдар.

1. Қайшы, ине, түйреуішті барлық жерлерге қойып шығыңдар, оңай табасыңдар.

2. Егер қайшыны беретін болсаң, ұшын қолына тығып ал, қызық болады.

3. Тот басқан инелер, өтпейтін қайшылар – сенің достарың.

4. Жұмыс орнында зат көп шашылып жатса, жақсы болады. Керегіңді оңай табасың.

5. Тігу барысында инені аузыңда ұста, сонда ешкім таба алмайды.

6. Жіпті тіспен үзу керек, оған қайшының қажеті жоқ.

Мұғалім. - Көрдіңіз бе апа, біздің ережелерімізді сақтағаныңызда, аяғыңыз аман сау болар еді. Сол үшін қауіпсіздік ережелерді жаттап, әрдайым сақтап жүріңіз. Ендеше ақ жаулықты апамыздың пайдалы кеңестерін тыңдайық.

- Амансыздар ма, құрметті қонақтар мен оқушылар!

Мен жылдар бойы жинаған пайдалы кеңестерімді сіздермен бөлісейін деп келдім.

- Ине сақтайтын қораптың түбіне магнит салып қойсаңыздар, инелеріңіз ешқашан шашылмайды.

- Ине тот баспас үшін оны сабынға тығып қою керек.

- Егер үтіктің табанына синтетикалық талшықтар жабысса, оны ацетонмен тазалауға болады.

- Ау, мыстан, сен жаман әдеттеріңді таста. Одан қайта мен сені қонаққа шақырайын.

Мыстан. - Мені бірінші рет қонаққа шақырып тұр, маған не істеу керек, не істемеу керек екенін де білмеймін.

Мұғалім. - Апа ренжімеңіз, олардың бәрін біздің қыздарымыздан үйренуіңізге болады.

Оқушылар тамақтану тәртібін үйретеді.

Тамақтану алдында, соңында қол жуылады.

Тамақты әркім өз алдынан жеу керек. Ыстық тамақты, шайды үрлеп суытуға болмайды.

Тамақты аз-аздан алып асықпай шайнап жейді.

Нан қатты екен, тамақ шала піскен екен, күйіп кеткен т.б. сөздерді айтып нанды, тамақты сынауға болмайды.

Дастарқан басында мағынасыз әңгімелер айтылмауы тиіс.

Дастарқанды, тамақты, ыдысты аттамайды.

Мыстан кемпір. - Қыздар, сендерден көп нәрсе үйрендім, рақмет, енді Кенжебекті қайтарып берейін, атасы қуанып қалсын.

Мұғалім. - Ал балалар, Кенжебекті мыстаннан аман алып қалғандарың қандай жақсы болды. Мыстан кемпір де сендерге риза болды. Енді жаман қасиеттерінен арылып, жақсы жолға түседі деген үміттеміз.

Карточкамен жұмыс. Алдыңғы сабақта тігін машинаның құрылысымен, бөлшектерімен танысқан едік. Сол тақырыпты қалай меңгергендеріңді тексеру үшін мына карточкаларды таратып беремін. Жоғарғы жағына аты-жөндеріңді жазып, суреттегі бөлшектердің қалай аталатынын жазыңдар. 1 минут уақыт беріледі.

Енді карточкаларыңмен ауысып тексеріңдер және бағалаңдар.

Әр қате жауапқа 1 балл төмендетіңдер.

Мұғалім. - Балалар, сендерге жұмбақ жасырамын, сендер шешуін табыңдар.

Жұмбақтар.

Тап-тап тап жорға, табаны жоқ боз жорға.
Желіп кетсе жеткізбес, жерге түссе таптырмас. \Ине\
Өзгеге киін деймін, өзім киінбеймін. \Тігін машинасы\
Көрмедім еш үйінді, қолданбас бұл бұйымды.
Жазып қыртыс-тыртысын, қонымды етер киімді. \Үтік\
Басы да екеу, аяғы да екеу. \Қайшы\
Болсын мейлі киімің, болсын мейлі бұйымың
Жатқызады тігісін, жатқызады қыртысын.
Тоқпен ғана тіл алар, қажетті зат жұрт үшін. \Үтік\
Сұңғи-сұңғи, сүйретпемді жоғалттым. \Сабақтаулы ине\

Тігу барысында бірнеше құрал-саймандармен жұмыс істейміз. Сол құралдардың шығу тарихы жайлы қыздардың дайындап келген үй жұмыстарын тыңдайық.

1. Үтіктің шығу тарихы
2. Иненің шығу тарихы
3. Түйреуіштің шығу тарихы
4. Қайшының шығу тарихы
5. Оймақтың шығу тарихы

3. Жаңа тақырып. Дәптермен жұмыс.

15 ғасыр – Леонардо да Винчи – тігін машинаның жобасын ұсынды.

1755 жыл – Англия. Карл Вейзенталь – бір жіпті тігін машинасын ойлап тапты.

1834 жыл Уолтер Хант шөрнекті машина жасады.

1844-1845 жыл – АҚШ. Элиос Хоу – бір қалыпты жұмыс істейтін тігін машинасын ұсынды, тігін машинаның әкесі деп аталды.

1870 жыл – АҚШ-та Исаак Зингер – «Зингер» фирмасын ашты.

1900 жыл – Ресейде Подольск қаласында «Зингер» зауыты ашылды.

Тігін машинаның инесі.

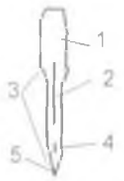

1 – колба
2 – қысқа және ұзын ойық сызықшалары
3 – алмас
4 – көзі
5 – ұшы

3. Тігін машинаның құрылысы:

1 табан, 2 басутабан, 3 маңдайша, 4 үстіңгі жіпті реттегіш, 5 жіптартқыш, 6 басу табанды реттегіш бұранда, 7 қол, 8 жіп арбағышы, 9 маховик, 10 жіптөккіш, 11 тіпс адымын реттегіш, 12 жіп төккішті реттегіш, 13 тісті реттегіш қолша, 14 ине ұстағыш, 15 ине пластинасы, 16 мата жылжытқыш, 17 шөрнек құрылысы, 18 жылжымалы пластина, 19 ине, 20 қол жетекші.

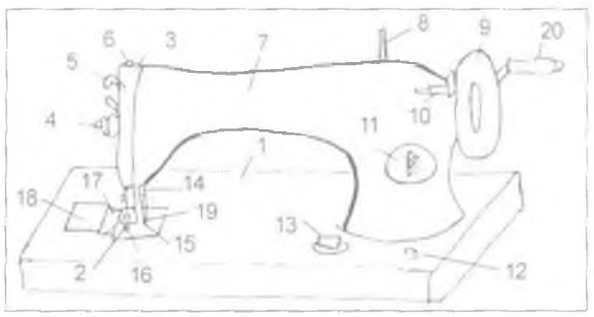

4 Сарамандық жұмыс: Тігін машинасын жұмысқа дайындау. Тігін машинасымен жұмыс істеуден бұрын оны әзірлейді.

Үстіңгі, астыңғы жіптерді өткізіп алады.

Тігін машинаның үстіңгі жібін өткізу ережесі.

1. Жіпті жіп арбағышына қою.
2. Жіпті тетіктерінен өткізу.
3. Жіпті үстіңгі жіп реттегіштен өткізу.
4. Жіп тартқыштан өткізу.
5. Ине ұстағыштағы ілгектен өткізу.
6. Инені сабақтау (оңнан солға қарай)

Астыңғы жіпті өткізу ережесі:

1. Шпулькаға жіп орау.
2. Шөрнекке дұрыстап салу.
3. Шөрнекті орнына орналастыру.
4. Астыңғы жіпті шығару.
5. Екі жіпті де басу табанның астынан өткізу.

Машинада дұрыс отыру тәсілі:

- жұмыс орнына жарық сол жақтан немесе алдыңғы жақтан түсу керек.
- отыратын орындықпен тігін машинасының арақашықтығы 10-15 см болу керек;
- құрал-жабдықтар арнайы қорапта тұру қажет;
- үстелдің бетінде тек қана тігілетін бұйым жатуы тиіс;
- тігін машинасының айналатын бөлшектеріне тым жақындамаңдар.

Жаңа сабақты бекіту.

Сабақ барысында жаңа тақырыптың мазмұнын, заңдылықтарын түсінгендерін анықтау, оқушылардың жаңа материалдар бойынша жұмыс істей алатындай білімдері мен дағдыларын қалыптастыра отырып, машинатану бөлімінен бірнеше сұрақ беріліп талдау жасалынады.

5. Оқушыларды бағалау.

Жұмыс қорытындысын шығару. Сынып қалай жұмыс істеді. Қай оқушы ерекше тырысты. Оқушы қандай жаңа нәрсені үйренді. Оқушыларды салыстырмалы түрде бағалау.

6 Үйге тапсырма. Мата қалдықтарын әкелу, машинатану бөлімінен сынақ хатқа дайындалып келу.

Жапсырма қалтаны өңдеу

Дариға Жиенәліқызы ШАҒЫРОВА,
№34 орта мектебінің мұғалімі, Тараз қаласы

Сабақтың мақсаты: жапсырма қалтаны өңдеуді үйрету;

Басты нәрсені ажыратуға, теңей білу қабілетін дамыту;

Еңбекқорлыққа, ұқыптылыққа, өзіне талап қоя білуге тәрбиелеу;

Классикалық музыка негізінде мәдениеттің жалпы деңгейін көтеру.

Сабақтың міндеттері: қалта туралы тарихи мәліметтермен, оның қазіргі заманғы киімдердегі рөлімен таныстыру, көз қырағылығын жаттықтыру, ұжымда жұмыс істеуге дағдыландыру, тігістерді ұқыпты орындауға үйрету.

Сабақтың типі: жаңа сабақты (білімді) игеру.

Сабақтың түрі: ойын «Қалта еліне саяхат»

Сабақта қолданатын әдістер: иллюстративті түсіндірмелі әдіс.

Сабақтың құрал-жабдығы: әр түрлі қалта үлгілері, пішілген қалталар, нұсқау карталар. DVD, теледидар, тігін құрал-жабдықтар.

Сабақтың жоспары:

1. Ұйымдастыру кезеңі
2. Үй тапсырмасын тексеру.
3. Білімді белсенді игеруге дайындық.
4. Жаңа сабақты түсіндіру.
5. Сарамандық жұмыс.
6. Сабақты бекіту.
7. Бағалау.

Сабақтың барысы.

1. Оқушыларды түгелдеу.

2. Қалтадағы сызықтар үстінен бір қабат жіппен із салып шығу. Тексеріп, баға қою.

- Алжапқыштың шеттері қандай тігіспен өңделді? (Жабық қиықты жөрмеу)
- Неге қалтадағы сызықтар үстінен жіппен із салады?

3. Біз бүгін «Қалта еліне» саяхатқа барамыз.

Жолға шығар алдында қалта не екенін анықтап алайық.

- Қалта дегеніміз не?
- Иә, бұл майда заттарды салатын киімге тігілген кішкентай қапшық.

Қалта оқиғасы.

Күнделікті көріп жүрген заттардың тарихының қызықтылығын әркім ойлай бермейді. Жай мысал, сіздер микротолқындық пештерді қандай жағдайда ойлап тапқанын білесіңдер ме? Американдық инженер Перси Спенсер жұмыс істеп тұрған радардың қасынан өту сәтінде, қолын қалтасына салды. Бұл оған көптеген миллиондаған пайда келтірді. Оның қалтасындағы шоколад еріген, себебі белгілі бір жиілік сәулесінде өте көп жылу бөлінуі байқалады. Осылайша микротолқындық пеш ойлап табылды. 1945 жылы Спенсер микротолқындық пештерді тамақ әзірлеу үшін пайдалануға патент алды.

Сонымен тарихтың көгілдір парағын ашайық.

Бұрынғы заманда киімдердің қалтасы болмаған. Ұзын жейденің белін буып, кеуде тұсын кеңейтіп, соны қалта есебінде қолданған. Содан соң керекті ұсақ-түйек қажет заттары мен ақшаларын арнайы тігілген қапшықтарға салатын болған. Осы қалтаның пайда болуына байланысты мақал-мәтелдер бар.

Жақсы жігіт сапардан:
Алдына мал сап қайтады.
Жаман жігіт сапардан:
Қалтасын қағып қайтады.

Ақша болса қалтаңда,
Талтаңда да, талтаңда.

XII ғасырдың өзінде Еуропада әйелдер де, ерлер де қалта не екенін білмеді. Крест жорығы кезінде Шығыстан

келген көп жаңалықтың ішінде ақша салуға арналған «сарацин қапшықтары» да болды. Алғашында әйелдер де, ерлер де кішкене қапшықты беліне байласа, кейін оның түрі өзгеріп, ерлердің киіміне қалта тігіле бастады. Ең алғаш киімге тігілетін қалталар XVII ғасырда Людовик XIV-нің атақты қамзолында тігілді. Кейінірек қалталар кеудешелерге, сосын шалбарларға тігіле бастады.

Тарихтың сарғылт парағын ашамыз.

XVII ғасыр. Әйелдердің белінде ұсақ заттарға арналған әшекейленген қалталар болған.

XVIII ғасыр. Киіммен бірге тігілген қалталар ғасыр соңында пайда болды.

XIX ғасырда қалталар ерлер киімінде кең тараған, ал ғасыр аяғында жұмыс істейтін әйелдер киімінде пайда болды.

Тарихтың қызғылт парағын ашамыз.

XX ғасыр. Қалталы киімдердің көп тараған кезі. Олар барлық жерде күнделікті спорттық, салтанатты және басқа киім түрлеріне де тігілетін еді.

Өңдеу әдісіне байланысты қалталардың 4 түрі бар: тілме, тігістегі қиық (подкройной); жапсырма.

Жапсырма қалталар пішініне қарай алуан түрлі, осы туралы бізге тарихтың жасыл парағы баяндайды.

Сондай-ақ осы бетте біз жапсырма қалталарды әшекейлеудің көптеген әдістерін көреміз. Олар: желбір қатпар, әшекей таспа (тесьма), кестелеу.

Енді біз «Қалта елі» тарихының көк парағына келдік.

Бұл – жапсырма қалта. Осындай қалта тігу үшін не істеу керек? (Оқушылардың жауабы: қалтаның үстіңгі жағын қайырып тігеді, шеттерін көктейді).

Жапсырма қалтаны өңдеу туралы тарихтың сары парағында айқындап айтылады.

5. Нұсқау картамен жұмыс істеу.

Жұмысқа кіресер алдында техника қауіпсіздік ережелерін қайталайық:

Машинаға отырдық
Ережені оқыдық.
Саусақтарды ептеп біз -
Инеден алыс ұстадық.
Шашымызды буайық.
Орамалмен орайық.
Арқамызды түзу ұстап
Ал, тігісті бастайық!
Тісіңіз бен ішіңіз
Ауырмасын десеңіз -
Түйреуіш пен инені
Ауызға салуға
Болмайтынын біліңіз!
Үстелге қоям қайшыны
Сабын бері қаратып,
Саған берем қайшыны
Сабын саған қаратып.
Үстел күйсін демесең -
Үтікті қой орнына
Сымы астында қалмасын -
Оны да бір абайла
Сымы күйіп қалмасын
Киім күйіп тозбасын.
Тоққа жалғап үтігің
Таңға дейін қалмасын!

Сарамандық жұмыс.

Қалтаны өңдеу.

Оқушылардың жұмысын тексеріп баға қою.

6. Біздің саяхатымыз ұнады ма?

Қайтар билетіміз – мына кроссвордта жасырылған сөз.

1. Тамақ әзірлегенде тағылатын бұйым. (Алжапқыш)
2. Матада негізгі және қандай жіптер болады? (Арқау)
3. Киім үлгілерін кім ойлап табады?(Модельер)
4. Киімдердің бөлшектері не арқылы қосылады? (Тігіс)
5. Қолмен тіккен кезінде пайдаланылатын зат. (Оймақ)

Сонымен, саяхатымыздан қайтып оралдық. Жаңа және пайдалы нені үйрендік?

Ал екінші сабақта қалтаны алжапқышқа қосамыз.

Жапсырма қалтаны өңдеу

I кезең	II кезең
1. 3 см бет жағына қайырады	1. Аударып, бұрышты түзету
2. 1 см теріс жағына қайырады	2. Көктеу
3. Көктеу	3. Тігу
4. Тігу	4. 1 см теріс жағына қайырады
5. Бұрышты қию	5. Үтіктеу

Жібек Сайырманқызы ИМАНҒАЛИЕВА,
Тайпақ орта мектебі, Ақжайық ауданы, Қарауылтөбе ауылы, БҚО

6-7 сыныптарға арналып жасалған «Тағам даярлау технологиясы» және «Қолөнер, тігін бұйымдарын модельдеу» бөлімдері бойынша тест тапсырмалары

Қазіргі таңда жалпы білім беретін мектептерде оқу үрдісінің басты нысанасы да, назарда ұстаған негізгі мақсаты да оқушы қабілеті мен қызығушылығын ескеріп, жекелеген пәндер бойынша деңгейлік саралап оқытуды ұйымдастыру.

Ал, технология пәні бойынша жаңа технологияларды, жаңа кәсіптерді меңгертуде үлкен жауапкершілік жүктеледі. Қазіргі қоғамда негізгі міндеттерді жоғары дәрежеде дамыған технология атқарады. Ақпараттандырылған технология талабы – жобалай білуге, шешім қабылдауға, шығармашылық жұмыстарды орындай білуге үйрету.

Жаңалық жаршысындай технология пәні де жаңа стандарт оқулықтармен оқытылуда. Оқулықта оқушының білімін тереңдетуде, еңбекке қызығушылығы мен ой-өрісін кеңейтіп, этика, эстетикалық талғамын, қол шеберлігін дамыту бағытындағы тақырыптар тиімді жоспарланған.

6-7 сынып технология оқулығында берілген тақырыптарды жетік меңгеріп, саламандық дағдыларды өз бетімен орындау талабын тексеру мақсатында тест тапсырмалары беріледі.

Бұл тест тапсырмалары қыз балаларға арналған «Тағам даярлау технологиясы» және «Қолөнер, тігін бұйымдарын модельдеу» бөлімдерін қамтиды.

Тест жинағы – оқушыға таным, ал ұстаздарға оқушының білім деңгейін тексеруде көмекші құрал болары сөзсіз.

6 сынып. «Тағам даярлау технологиясы» бөлімі бойынша берілген тест сұрақтары.

1. Жалын пештер қандай тағам даярлауға арналған?
А. көуап даярлауға, ет қуыруға В. бұқтыруға
С. қайнатып пісіруге Д. булауға

2. Сұйық тағам даярлаған кезде суды қандай мөлшерде кем алады? А. 5/10 В. 2/10 С. 3/10 Д. 1/10

3. Қышқыл мен сілтінің әсерінен бетіндегі пленкасы бұзылатын қандай ыдыс?
А. шойын ыдыс В. шыны ыдыс
С. алюминий ыдыс Д. қыш ыдыс

4. Судың азықтық салмағын стаканмен өлшегенде қанша грамм? А. 150 гр. В. 200 гр. С. 100 гр. Д. 250 гр.

5. Ұнның азықтық салмағын ас қасықпен өлшегенде қанша грамм? А. 25 гр. В. 30 гр. С. 50 гр. Д. 20 гр.

6. Құмшекердің азықтық салмағын стаканмен өлшегенде қанша грамм?
А. 160 гр. В. 180 гр. С. 200 гр. Д. 250 гр.

7. Қыздырып өңдеудің негізгі әдісін ата.
А. қайнатып пісіру, қуыру С. шала қуыру
В. бұқтыру, қыздырып пісіру Д. булау

8. Пісірген кезде қандай көкөністер өз түсін жоғалтады?
А. орамжапырақ, бұрыш С. сарымсақ, картоп
В. сәбіз, асқабақ, қызанақ Д. кәді, баклажан

9. Қандай өсімдіктерді тұзсыз пісіреді?
А. асқабақ, картоп С. бұршақ, қызылша, сәбіз
В. орамжапырақ, бұрыш Д. қызанақ

10. Езілген картоптан котлет жасау үшін неше градусқа дейін салқындатады?
А. +40°С В. +30°С С. +50°С Д. +60°С

11. Құрамында крахмалы көп жармаларды ата.
А. күріш, манка, арпа С. қарақұмық
В. сұлы, тары Д. күріш, геркулес

12. Құрамында беклоктары көп жармаларды ата.
А. күріш, манка С. сұлы, қарақұмық, тары
В. бидай, жүгері Д. арпа

13. «Әсімдік еті» деп қандай дақылдарды айтады?
А. бұршақ дақылдар С. дәнді дақылдар
В. жармалар Д. қарақұмық

14. Тағамның құндылығына қарай сояның құрамында қанша пайыз май болады?
А. 30% белок, 23 % май С. 27% белок, 19% май
В. 28% белок, 21% май Д. 33% белок, 20% май

15. Макарон өнімдерін неше тәсілмен пісіреді?
А. 3 тәсілмен С. 2 тәсілмен
В. 5 тәсілмен Д. 4 тәсілмен

16. 1 кг күріштен үгілмелі ботқа пісіру үшін қанша литр сұйық қажет?
А. 2 л В. 1,5 л С. 3,2 л Д. 2,4 л

17. Кеспенің пісу уақытын көрсет.
А. 20-30 мин. В. 15-20 мин
С. 10-12 мин Д. 20-25 мин.

18. Сүттің құрамында белок қанша пайыз шамасында?
А. 1,2-2,5% В. 2,5-3,0% С. 2,8-3,5% Д. 3,1-3,8%

19. Сүттегі майдың мөлшері шамамен қанша?
А. 2,8-3,5% В. 3,2-4% С. 1-1,5% Д. 3,8-5,5%

20. Сүттегі минералды заттардың ең маңыздысын ата.
А. көмірсутегі В. минералды тұздар
С. темір, калий Д. кальций, фосфор

21. Ацидофилин диеталық тағамын дайындау үшін қыздырылған сүтті неше градусқа дейін суытады?
А. 45-50°С В. 30-32°С С. 35-37°С Д. 75-85°С

22. Қандай дәрумендер сарымайға сары түс береді?
А. кальций В. фосфор
С. тұздар Д. А және каротин дәрумендер

23. Қымызды қандай ауруға қарсы ем ретінде қолданады?
А. жүрек ауруларына С. қан ауруларына
В. туберкулез ауруларына Д. ішек ауруларына

24. Шұбатты қай малдың сүтінен ашытады?
А. қой сүтінен В. сиыр сүтінен
С. түйе сүтінен Д. жылқы сүтінен

25. Қандай сүтті ішуге болмайды?
А. ширі В. салқын С. піскен Д. ыссы

6 сынып. Қолөнер, тігін бұйымдарын модельдеу бөлімі бойынша берілген тест сұрақтары.

1. Табиғи талшықтар неден алынады?
А. мұнайдан В. өсімдіктерден
С. жануарлардан Д. газдан

2. Табиғи жібек неден алынады?
А. түбіттен В. мақтадан
С. тұт жібек құртынан Д. зығырдан

3. Ирек талшықтардың ең басты қасиетін ата.
А. жылу сақтағыш В. ауа өткізгіш
С. ылғал өткізгіш Д. сетінегіш

4. Талшықтың жұмырлығы матаның қандай қасиетіне әсер етеді?
А. беріктігіне С. отыруына

В. қыртысталуына Д. төзімділігіне
5. Матаның физикалық-механикалық қасиетін ата
А. беріктігі, қыртыстануы В. отыруы
С. сетінеуі Д. шаң өткізгіштігі
6. Матаның технологиялық қасиетін ата
А. жылу сақтағыштығы
В. ауа өткізгіштігі
С. отыруы, сетінеуі, тігістен отыруы
Д. қыртыстануы
7. Матаның гигиеналық қасиеттерін ата
А. жылтырлығы, беріктігі
В. тез сетінегіш, тігістен ыдырауы
С. қыртыстануы, отыруы
Д. ылғал, жылу, шаң, ауа өткізгіштігі
8. Жүн маталардың жуылу t°-сын көрсет.
А t 30-45°С В t 40-45°С С. t 45-50°С Д t 25°-30°С
9. Жібек маталардың ылғалды-жылумен өңдеу t-сын көрсет
А t 150-160°С В t 160-200°С
С t 50-150°С Д t 100-170°С
10. Кездемелік айқаспада негізгі жіп және арқау жіп қалай айқасады?
А. сирек В. өте сирек С. жиі Д. өте жиі
11. Атластық айқаспада негізгі жіп неше арқау жіпті қамтиды?
А. 1 жіпті В 4 жіпті С 2 жіпті Д 3 жіпті
12. Саржалық айқаспада матаның беті қандай болады?
А. бедерлі В. тегіс С. жылтыр Д. әр түрлі
13. Сәтендік айқаспада матаның сетінеуі қандай?
А. аз В. жақсы С орташа Д күшті
14. Кездемелік айқаспада матаның созылуы қандай?
А. жоғары В төмен С. аз Д. өте жоғары
15. Тігіс ұзындығын неше мм-ге дейін өзгертуге болады?
А. 0-ден - 1 мм дейін В. 0-ден - 4 мм дейін
С. 0-ден - 3 мм дейін
16. Үстіңгі жіпті реттеуіштің бөлшектерін ұстау үшін қажет бөлшекті ата.
А. қалпақ В. бұрандалық
С. ұстатқыш шеге Д. тартқыш серіппе
17. Тартқыш тығырықтарды бір-бірінe қысып тұратын бөлшекті ата?
А. тарту серіппе В. ұстатқыш шеге
С. тартқыш шайба Д. қалпақ
18. Үстіңгі және астыңғы жіптердің қатты тартылуынан пайда болатын тігісті ата
А. бос тігіс В. тығыз тігіс С ірі тігіс Д. уақ тігіс
19. Машина инесінің қай бөлігін қолба деп атайды?
А. ұшын В. жіңішке бөлігін
С. стержен Д. жуан бөлігін
20. Жұқа (бәтес, жібек) маталарды қандай № инелермен тігеді?
А. №70 В. №90 С №100 Д.№80
21. Қалың (драп) жүн маталарды қандай № инелермен тігуге болады?
А № 90-100 В №80-90 С №110-120 Д. №70-80
22. Костюмдік жүн маталарды тігуге арналған мақта жіптің № ата
А. №40 В №80 С. №50 Д №60
23. Сәтен, шыт, жібек маталарды тігуге арналған жібек жіптің № қандай?
А №60 В №75 С №70 Д. №65
24. Машина тігістерін атаңдар.
А. көктеу, жөрмеу С. крестеп тігу
В. қайып тігу, бастыра тігу Д. кестелеу тігісі
25. Халқымыздың ежелден келе жатқан кәсібін ата.
А. қолөнер В бейнелеу
С. музыка Д. дизайн

7 сынып. «Тамақ әзірлеу технологиясы» бөлімі бойынша берілген тест сұрақтары.

1. Көкөністерді табаларда пісіру температурасын көрсет
А. t 200-220°С В. t 220-230°С
С. t 250-280°С Д. t 280-300°С
2. Қандай көкөністер шикілей фарштaлады?
А. баклажан, қызанақ В. кәді баклажан
С. бұрыш, кәді Д. орамжапырақ, кәді
3. Сумен қосылғанда көтерілетін тығыз жақсы созылатын ақ қоспаны құрайтын белокты зат
А. желатин В. май С. ұлпа Д. крахмал
4. 1,5 ас қасық жұмыртқа ұнтағы қанша грамм болады? А. 10 гр В. 13 гр. С. 15 гр Д 18 гр
5. Көпіршік кілегей кремін әзірлеу үшін майлылығы қанша пайыз кілегей қажет?
А. 25 В. 28 С. 30 Д. 35
6. Кристалды, ақ түсті, иісі жоқ, дәмі тәтті өнім не?
А. құмшекер В сүзбе С крахмал Д ұн
7. Құрамында 40-тан 70%-ға дейін май белок бар жидекті ата?
А. цитрус жемісі В. жаңғақ С бадам Д. жүзім
8. Салмағы бойынша құрғақ ашытқы таза ашытқыдан неше есе аз болуы керек?
А. 5 еседей В 4 еседей С. 2 еседей Д 3 еседей
9. Мал сүйегінен шығарылатын дәмі, иісі жоқ мөлдір тағам желімі, ұнтақ сары түстес түйіршіктерді ата
А. крахмал В. желатин С. сода Д. май
10. Өте күшті жағымды иісі бар, түсі ақ кристалл ұнтақ не?
А. тамақ содасы В. тағам бояуы
С. ванилин Д. құмшекер
11. Қарапайым тұщы қамырдан қандай тағамдар әзірленеді?
А. самса, манты В. оладий
С. құймақ Д. тәтті тоқаш
12. Құймақ қамыры табаға жабыспауы үшін не қосады?
А. май В. су С. жұмыртқа Д. сүт
13. Оладий қамыры қасыққа жабысып қалмауы үшін қайда батырғаны жөн?
А. майға В суға С жұмыртқаға Д. сүтке
14. Үгілмелі қамырға қандай май қосқан дұрыс?
А. өсімдік майын В. сарымайды
С. мал майын Д. маргарин
15. Үгілмелі қамыр жаю үшін қолайлы температураны көрсет.
А 0-10°С В 15-20°С С 20-25°С Д 25-30°С
16. Үгілмелі қамырдан жасалған тағамдарды қандай температурада пісіреді?
А.180-220°С В.150-180°С С 220-250°С Д. 250-270°С
17. Үлкен жайпақ тәрелкелерді үстел шетінен қанша см-ге қашық қояды?
А. 8-10 см В.10-15 см С. 2-3 см Д. 4-5 см
18. Фуршет дастарқанына фужерлерді неше жерге, неше данадан қояды?
А. 5-6 жерден, 2-3 данадан
В. 2-3 жерден, 10-15 данадан
С. 4-5 жерден, 12-14 данадан
Д. 7-8 жерден, 7-8 данадан
19. Егер соустың тұзы артып кетсе не салу керек?
А. шикі асқабақ В. томат-пюре
С. шикі картоп, бір түйір қант Д. аскөк, жуа
20. "Голубцы" дайындаудағы негізгі шикізат не?
А. орамжапырақ В. бұрыш
С. қызанақ Д. баклажан
21. Жемістерін пайдаланатын бақша өсімдіктерін ата?
А. аскөк, қызанақ, жуа В. салат, қияр
С. қызанақ, қияр, бұрыш Д. сәбіз, қызылша

22. Жапырақтарын тағам ретінде пайдаланатын өсімдіктерді ата?
А. сәбіз, қызылша В. бұрыш, баклажан
С. қияр, қызанақ Д. орамжапырақ, аскөк
23. Тамырлары тағам дайындауға қолданылатын көкөністерді ата?
А. бұрыш В. сәбіз, қызылша
С. баклажан, бұрыш Д. қияр, қызанақ
24. Дақылдарға қандай элемент жетіспесе түйнектемейді?
А. фосфор В. азот С. калий Д. темір
25. Көшет арқылы отырғызылатын көкөністерді ата
А. сәбіз, қызылша В. бұрыш, орамжапырақ
С. асқабақ, бұрыш Д. қауын, қарбыз

7 сынып. «Тігін бұйымдарын модельдеу» бөлімі бойынша берілген тест сұрақтары

1. Иық бұйымдарын ата:
А. тон, қамзол В. белдемше,тон
С. шалбар, қамзол Д. белдемше, костюм
2. Иық бұйымдарының айырмашылығы неде?
А. етегі В. белі
С. мойын, қолтық ойындылары Д. қаттамалары
3. Ерлер киімінде түймөліктің орны қалай бағытталады?
А. солдан оңға В. оңнан солға
С. ортаға Д. шетке
4. Силуэт түрлерін көрсет:
А. тұтас, құрастырмалы В. жеңді, жеңсіз
С. тік, қынамалы, жартылай қынамалы
Д. жағасыз, жағалы
5. Пішім түрлері қандай болады?
А. тік, қынамалы
В. тұтас, қондырмалы, құрастырмалы
С. қынамалы, жартылай қынамалы
Д. тұтас, құрастырмалы
6. Қамзол қандай материалдан тігіледі?
А. сәтен, жібек, барқыт
В. пүліш, барқыт, шұға
С. атлас, сәтен, жібек
Д. драп пүліш, шұға
7. Қамзол өңірі қандай өрнек түрлерімен өңделеді?
А. моншақтар В. баулар
С. ою-өрнектер Д. кестелер
8. Бел бүкпесі қалай тігіледі?
А. басынан ортасына қарай
В. ортасынан екі ұшына қарай
Е. басынан ұшына қарай
Д. ұшынан ортасына қарай
9. Әдіптің жалпақтығы неше см-ге дейін болады?
А. 1-2,5 см В. 2-3 см С. 3,5-5 см Д. 2,5-4 см
10. Матаның пайдалы қасиеттерін ата.
А.түсі В. сапасы
С. ауа, ылғал өткізгіштігі Д. қалың, жұқалығы
11. Матаның сәндік қасиеттерін ата.
А.түсі, созылмауы В. ауа өткізгіштігі
С. шаң өткізгіштігі Д. ылғал өткізгіштігі
12. Көйлектік маталарды ата.
А. барқыт В. сәтен, бөз
С. пүліш Д. драп
13. Адам денесіне аллергиялық әсер ететін маталарды ата
А. жібек В. мақта С.синтетикалық Д.зығыр
14. Сәннің неше түрі бар?
А. 3 түрі В. 4 түрі С. 5 түрі Д. 2 түрі
15. Көркемдік сәндеумен кімдер айналысады?
А. суретші-көркемдеушілер
В. көркемдеуші-инженер
С. эскиздеушілер, тігіншілер
Д. суретші-конструкторлар
16. Техникалық сәндеу нені көмегімен жасалады?
А. көркемдік әшекей С. эскиз, сурет, фото
В. фурнитура Д. аксессуар
17. Қас аруға лайық баскиім түрін ата
А. қасаба В. тақия С. қалпақ Д. бөрік
18. Сәукеленің басты құрамды бөлігін ата.
А. конус В. желек С. құлақбау Д. желкелік
19. Жапсырма үшін қандай маталар қажет?
А. жүн маталар В. жібек мата
С. жасанды мата Д. алтын, күміс мата
20. Ришельге (торлы тоқыма) нені көмегімен түсіріледі?
А. машинаның В. қол инесінің
С. баудың Д. біздің
21 Өсімдіктерді көркемдеп әшекейлеу қалай аталады?
А. фетодизайн В. дизайн
С. фитодизайн Д. фотодизайн
22. Үй жағдайында ергежейлі ағаш өсіру өнерінің ең ежелгі түрін көрсет:
А. иситзуки В. бонсай
С. жасанды бонсай Д. икебана
23. Жапондықтар икебана өнерін қалай атаған?
А. өлі гүл В. көп гүл
С. дара гүл Д. тірі гүл
24 Біздің елде өсетін гүлі хош иісті, гүлі 2 апта гүлдейтін сәндік бұта –
А. тобылғы В. сирень С. жидек Д. жыңғыл
25. Тамыры 30 метр тереңдікте 50 метр аумаққа созылып, жылына 2-3 рет гүлдейтін бұта –
А. жыңғыл В. ақжидек
С. тобылғы Д. сары қарағай

Жауап парағы:

6 СЫНЫП				7 СЫНЫП			
№	I НҰСҚА	№	II НҰСҚА	№	I НҰСҚА	№	II НҰСҚА
1	А	1	В	1	С	1	А
2	Д	2	С	2	А	2	С
3	С	3	А	3	С	3	А
4	Д	4	В	4	В	4	С
5	А	5	А	5	Д	5	В
6	С	6	С	6	А	6	В
7	А	7	Д	7	В	7	С
8	В	8	В	8	Д	8	В
9	С	9	А	9	В	9	С
10	Д	10	С	10	С	10	С
11	А	11	В	11	А	11	А
12	С	12	А	12	А	12	В
13	А	13	Д	13	В	13	С
14	Д	14	С	14	С	14	Д
15	С	15	В	15	В	15	А
16	А	16	С	16	А	16	С
17	Д	17	А	17	Д	17	А
18	С	18	В	18	В	18	В
19	В	19	Д	19	С	19	Д
20	Д	20	А	20	А	20	А
21	А	21	С	21	С	21	С
22	Д	22	А	22	Д	22	В
23	В	23	Д	23	В	23	Д
24	С	24	В	24	А	24	В
25	А	25	А	25	В	25	А

Б.Ғ. АЛТЫБАЕВ,
бейнелеу өнері және технология пәні мұғалімі
Қоскөл орта жалпы білім беретін мектебі

Мерекелік және фуршет дастарқанын жасақтау

Мақсаты: оқушыларға мерекелік дастарқан жасау жайлы түсінік беру;

Білімділік: дастарқан жасауға байланысты атаулармен таныстыру;

Дамытушылық: оқушылардың дастарқан жасауға шеберліктерін дамыту;

Тәрбиелік: оқушылардың эстетикалық тағылымдарын арттыру.

Әдісі: сұрақ-жауап, әңгімелеу.

Көрнекіліктер: жасалған дастарқан слайдтары «Ас – адамның арқауы»

Сабақ барысы:

1. Ұйымдастыру кезеңі.
2. Үй тапсырмасын тексеру.
3. Жаңа сабақ.
4. Сабақты бекіту.

Үйге тапсырма «Үгілмелі қамыр әзірлеу» және өз беттерімен өнімдер пісіріп әкелу. Дайындау барысын жазып келу.

Қайталау сұрақтар.

1. Үгілмелі қамырдың қандай түрлері болады?
2. Үгілмелі қамырдан қандаи тағамдар пісіреді?
3. Қамыр әзірлеудің қандай тәсілдері бар?
4. Тағам түрлеріне байланысты қамыр қалыңдығы қандай болады?
5. Жалын пештің температурасын қалай анықтайды?

Мына сөзжұмбақтың жауабын тапсаңдар, жаңа сабаққа байланысты сөз шығады.

Сөзжұмбақ «Дастарқан».

1. Орташа қою қамырдан пісірілетін өнім. (Оладий)
2. Өте күшті, жағымды иісі бар тағамға қосатын ұнтақ зат. (Ванилин)
3. Қамырға қосылатын сұйықтық. (Сүт)
4. Мал сүйегінен алынатын, мөлдір тағам желімі. (Желатин)
5. Сүт өнімі. (Айран)
6. Ұннан пісіретін кондитерлік өнім. (Пряник)
7. Тез пісетін нәрсе, қамырға қосылады. (Жұмыртқа)
8. Тағам пісір үшін рецептімен әзірленген нәрсе. (Қамыр)
9. Қамырдың негізгі шикізаты. (Ұн)

Жаңа сабақ.

Әр отбасында дастарқан жасалады. Мерекелік дастарқан жасақтаудың негізгі талабы – адамға ыңғайлы жағдай жасау. Қонақтар өзін еркін сезіну үшін дастарқан арасында орындықтар кеңінен орналастырылады.

Үстелге алдымен жұмсақ мата, үстіне жарғақ немесе жақсы үтіктелген, крахмалданған дастарқан төселеді. Дастарқанның ортаңғы сызығы үстелдің ортасымен өтуі керек. Дастарқан бұрыштары үстелдің аяғын 25 см шамасында жауып тұрады.

Үлкен жайпақ тәрелкелердің арақашықтығын бірдей етіп, үстелдің шетіне 4-5 см алысырақ қояды. Жайпақ тәрелкелердің үстіне суық дәмге арналған тәрелкелер, оң жағына пышақ, сол жағына шанышқы қояды. Балық тағамдары берілер болса, соған сәйкес аспаптар беріледі. Бакалдар мен фужерлер тәрелкенің алдына қойылады. Матадан әсемдеп оралған салфеткалар дәмдік тәрелкелердің үстіне салынады. Арнайы қондырғыдағы салынған салфеткалар үстелдің 2-3 жеріне қойылады. Үстелдің бір-біріне қарсы жақта ақ және қара нан тіліктері салынған ыдыстар орналасады.

Үстелдің ортасына гүл мен жеміс салынған сауыттар қойылады. Қалған бос орындарғы салқын дәмдер салынған салат салғыштар, тәрелкелер, ыдыстар, соус дәмдегіш салынған ыдыстар тұрады. Барлық дәмдерге ортақ аспаптар – қысқыштар, қасықтар, шанышқылар сусындар қойылады. Дастарқанға бірінші ыстық тамақ берер алдында суық дәмге арналған тәрелкелер мен аспаптар әкелінеді. Әркім өзінің тәрелкесіне салып алатын ортақ тағам отырған кісінің сол жағынан беріледі. Екінші тамақ тек терең тәрелкелер мен қасықтар жиналған соң ғана таратылады.

Дастарқанға десерт берілер алдында бокалдар мен фужерлерден басқа барлық тағамдар мен ыдыстар жинап алынады да, десерттік майда ұсақ тәрелкелер қойылады. Шай немесе кофе ыдыстары десерттік тәрелкелердің оң жағынан, оның жоғарғы кемері қатарына қойылады.

Фуршет дастарқанның ыдыстары.

Фуршет дастарқанын жасақтау шыны немесе хрусталь ыдыстарды қоюдан басталады. Фужерлерді үстелдің 2-3 жеріне топтап, 10-15 данадан қояды. Қасында шырын құйылған құты мен стақандар тұрады. Фужерлер арасына гүл сауыт пен жеміс сауыттарын да қоюға болады. Фуршет үстеліне топтап салқын дәмдік пен десерттік тәрелкелер дестесі қойылады. Салқын дәмдік тәрелкелерді үстел шетінен 2 см және одан әрі 0,8-1 м жерге қояды. Келесі дестеалдыңғысынан 1,5-2 м қашықтықта орналасады. Аспаптар да солай топталып жайғастырылады. Шанышқылар саны дестелердегі тәрелке санына сай. Ал пышақ саны екі есе кем болады. Салқын дәмдік тәрелкелердің оң жағына пышақтар, ал олардың жанына тістері тәрелкеге қаратылып шанышқылар шалқасынан қойылады. Бүктелген мата салфеткалар 3-5 данадан олардың жанына қойылады. Содан соң бөтелкедегі немесе құтыдағы сусындар қойылады. Фуршет үстеліне гүл, жеміс, сусындар орналасқан соң салқын дәмдер, соустар және нан әкеледі. Алдымен тағам салынған үлкен тәрелкелер, содан кейін кішіректері қойылады. Құтыдағы салат сауыттардағы дәмдерді ортаға қарай ал жайпақтау ыдыстардағы дәмдерді шетке таман қояды. Әр ыдыста тағам салатын аспап болуы керек.

Мақал-мәтелдің жалғасын табу.

1. Арпа бидай ас екен,
(Алтын күміс тас екен).
2. Айран ішкен құтылады,
(Шелек жалаған тұтылады)
3. Ашта жеген құйқаны,
(Тоқта ұмытпа)
4. Еңбектің нәні тәтті,
(Жалқаудың жаны тәтті)
5. Еңбек қылсаң ерінбей,
(Тояды қарның тіленбей).

Сұрақ-жауап әдісі арқылы сабақты бекіту.

1. Мерекелік және фуршет дастарқандарының өзара айырмашылығы неде?
2. Мерекелік дастарқанға тағам қандай кезекпен беріледі?
3. Мерекелік және фуршет дастарқандарының артықшылығы мен кемшіліктері неде?

Үйге тапсырма. Мерекелік дастарқан әзірленген схема, жоба әзірлеу.

Мамандық таңдау – маңызды іс

Жанат Аймұхамбетқызы ҚҰСАЙНОВА,
№3 көп салалы мектеп-гимназиясының мұғалімі,
Өскемен қаласы

Сабақ кезендері	Стратегиялар	Мұғалім іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті
Ұйымдастыру	Ассоциация	Амандасады. Оқушылардың сабаққа дайындығын байқайды. Оқушыларды түгендейді. Кезекші тағайындайды.	Сәлемдеседі. Сабаққа қажетті құрал-жабдықтарын алып, сабаққа әзірленеді. Келмеген оқушыларды хабарлайды.
Қызығушылығын ояту	Венн диаграммасы	Оқушыларға алдын ала сұрақтар берілген, дайындалуға. 1. Адам – табиғат 2. Адам – техника 3. Адам – адам 4. Адам – сандық белгі 5. Адам – көркем образ 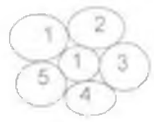	Дайындалған мағлұматтар бойынша топтасады.
Мағынаны ажырату		Салыстыра күлтені толтыру. Берілген күлте астында бұрыннан бар мамандықтар және жаңадан қосылып жатқан мамандықтар. Осы мамандықтарды түсіндіре жарнама жасау.	Оқушылар өз ойларын жазады. Әр топ жарнаманы қорғайды. Оқушылар өз ойларын қағазға түсіріп, топта оқып, ең құндысын сыныпқа оқиды.
Ой-толғаныс	Эссе жазу	«Мамандық таңдау – маңызды іс». Шақырылған мамандармен таныстыру.	Сұрақтар қою, пікір алмасу.
Қорытындылау	Шығу парағы INSEPT стратегиясы	Бүгінгі сабақта нені үйрендім? Мамандыққа байланысты көптеген мағлұматтар алдыңдар, сабақ пайдалы болды ма? Баға қояды. Үйге тапсырма. INSEPT кестесін толтыру.	Шығу парағын толтыру. Сұраққа өз ойларын айту. Мағлұматтар жинақтау.

Сабақтың мақсаты: оқушыларға болашақ мамандықты айқын да сенімді таңдауына бағыт көрсетіледі. Нарық талабына байланысты еңбек рыногында ұдайы өзгеріп отыратын кәсіби талаптарды ескеріп, қызыққан мамандықтарын салыстару арқылы таңдауға бағыттала беретін білім мен дағдыны үйретіп, арттырады және жауапкершілікке, іскерлікке, еңбекті бағалай білуге, тәртіпке тәрбиеленеді.

Көрнекіліктер: мамандыққа байланысты ұлағатты сөздер, мақал-мәтелдер, кітаптар, журналдар, буклеттер.

Сабақтың түрі: жаңа сабақты меңгеру, топтық ізденіс сабағы.

Сабақтың әдісі: сын тұрғысынан ойлау жобасы негізінде жасалған.

Пәнаралық байланыс: қазақ тілі, тарих.

Сабақта қолданылатын сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясының стратегиялары: топтастыру, ассоциация, галлереяны шарлау, шығу парағы.

"Мамандығым – мақтанышым"

9-сынып

Алмагүл Хамаридденқызы АБДРАХМАНОВА,
№1 қазақ орта мектебінің технология
бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі
Қарағанды облысы, Жезқазған қаласы

Сабақтың мақсаты: өткен сабақты қайталау арқылы оқушыларға мамандық таңдауда дұрыс бағыт-бағдар беру және сабақты сайыс түрінде өткізу.

Білімділік мақсаты: өткен сабақты қайталау арқылы оқушыларға мамандық түрлерімен таныстыру;

Дамытушылық мақсаты: сайыс сабақ болғандықтан оқушыларға бірнеше сұрақтар қою арқылы мамандыққа баулу және өнерге қабілеттерін дамыту, сөздік қорларын молайту;

Тәрбиелік мақсаты: болашақ маман иелерін дұрыс таңдай білуге тәрбиелеу.

Сабақ 3 бөлімнен тұрады.

1-бөлім. Қайталау сабағы.

2-бөлім. Сайыс сабағы.

3-бөлім. Қорытынды сабақ.

Пәнаралық байланыс: математика, тарих, бейнелеу өнері, биология.

Сабақтың құрал-жабдығы: интерактивті тақта, қима қағаздар.

Сабақтың әдісі: баяндау, сұрақ-жауап, сайыс өткізу, слайд көрсету.

Сабақтың барысы: 1 Ұйымдастыру кезеңі.

1-слайд. Сабақтың бірінші бөлімі.

2. Өткен сабақты қайталау. Бүгінгі сабақтың мақсатына жету үшін өткен сабақты еске түсірейік, ол үшін оқушы ойын дамытуда, есте сақтау қабілетін оятуда бірнеше сұрақтар қою.

2- слайд. Сұрақ түрлері.

3-слайд. Мамандық саралаудың шолу сызбасы.

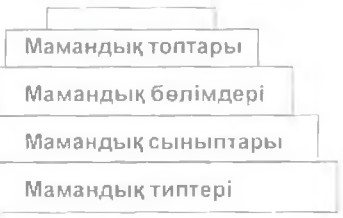

4-слайд.

5-слайд.

6-слайд.

1. Мектеп бітірген соң қандай мамандықты таңдау керек?

2. Мамандықты қателеспей қалай таңдау керек?

3. Неліктен мамандықты таңдауға өте жауапкершілікпен қарау керек?

4. Кәсіби маман дегенді қалай түсінесің деген сұрақтарды қоя отырып, сабақты жалғастыру.

Әлемде мыңдаған мамандық түрлері бар. Осы мамандық түрлерін қалай таңдап, қалай білу керек деген сұрақтар кім-кімді болмасын мазалайды. Оған мына бір мысалды келтіруге болады. Мысалы, сен туғаннан бойында суретті жақсы салатын қабілетің бар. Осы қабілетіңмен сен ескенше, мектепті бітіргенше айналысасың. Мектепті бітірген соң, осы суретшілік өнеріңді жалғастырып, бір орында қозғалмайтын мекемеде жұмыс жасағың келеді делік. Бірақ сен оған үшін қай оқуға түсіп, оны бітірген соң қай мекемелерде сурет салумен айналысатын кәсіп бар екенін білмейсің. Сондықтан не істеу керек деген сұрақтар туындайды. Ол үшін мына төмендегі пирамида тәрізді сызылған, бес сатыдан тұратын мамандық саралаудың сызбасына көңіл аударайық. Сызба бес сатыдан тұрады, неге бесіншісі бос тұр деп те сұрақтар қойылуы мүмкін. Ол бесінші сатыға жету үшін алдыңдағы сатыларға сараптама беру керек. Ол сараптамалар төмендегі сызбаларда көрсетілген.

Сабақтың екінші бөлімі. Сайыс сабағы.

Сабақта оқушылардың білімін шыңдау мақсатында сайыс бірнеше бөлімнен тұрады.

8-слайд. Сайыс бағдарламасы.

1. Таныстыру.
2. Ширату сайысы.
3. Графикалық диктант сайысы.
4. Көрініс көрсету сайысы.
5. Сөзөрім сайысы.

9-слайд. Сайыстың бірінші кезеңі.

1. Таныстыру. 1-топ. Ұстаздар тобы.

12-слайд. Сайыстың екінші кезеңі.

2. Ширату сайысы. Бұл сайыста терезедегі ұяшықтарды таңдай отырып, ондағы жасырынған сұрақтарға жауап беріп, өздеріне ұпай жинау.

12-слайд. Терезедегі ұяшықтардағы сұрақтар.

1. «Әсемпаз болма әрнеге,
Өнерпаз болсаң, арқалан.
Сен де бір кірпіш дүниеге.
Кетігін тап та, бар қалан!»
(Бұл қай ақынның өлең шумағы).

2. Ақылсыз адам айғайлай келеді,
Жан-жағын жайпай келеді
.....(Мақалдың жалғасын тап)

3. Пысықтауыш сұрағына «Ы» әріпін қоссаң,
Металл болып шығамын.

4. Бірінші буыным сұрау есімдігі, екіншісі сан есім.
Қос буынды біріктірсең, шыға келем газға айналып.

5. «Көгінде күн нұрын төккен,
Жеріңде гүл жұпар сепкен,
(Өлең жолдарын жалғастыр)

6. «Өнерлі өрге жүзер» мақалының астарында не жатыр?

7. Еңбек туралы үш мақал айтыңыз.

8. «Көп» сөзінің антонимі мен тілсіз жауды тіркесең,
Көз алдыңда өзгеремін,
қажетті тыңайтқышқа айналып.

9. Ж. Молдағалиевтың мына өлең шумағы қай маман иесіне арналады?

«Анадай бесік тербеткен,
Түн қатып, сансыз дәптерге қанша түнейсің!
Суарып – білім шәрбатпен,
Дүниеде бізге жақсылық қана тілейсің!»

Сұрақтың жауаптары.

1. Абай Құнанбаевтың өлеңі.
2. Ақылды адам жай-жай келеді,
Жан-жағын байқай келеді.
3. Қалайы. 4. Не-он
5. Неткен сұлу, неткен көркем
Осы менің туған өлкем».
6. Өнерлі адам қашанда өзінің өнерін жоғары бағалайды. Себебі, өнер ешқашан да өлмейді. Қашанда өнерің өрге ассын десең, талаптанып, еңбектеніп, ізденіп жұмыс жасау қажет. Сонда ғана өнерің өрге басады.

7. «Еңбек етсең – ерінбей,
Тояды қарының тіленбей».
«Ер дәулеті еңбек.
Еңбегіне қарай өнбегі»

Мұғалімдер	10	20	30
Дәрігерлер	10	20	30
Дизайнерлер	10	20	30

«Бейнет – бейнет түбі зейнет».

8. Азон 9. Ұстаз.

13-слайд. 3. Графикалық диктант сайысы.

Бұл сайыста әр топқа қағаз таратылады. Оқушылар 1-10-ға дейінгі сандарды қатарынан жазып шығады. Сұрақ оқығанда әр санның тұсына тиісті жауабын белгілейді. Егер жауап дұрыс болса «иә» деген жауапқа, яғни « » белгісін қояды, ал қате болса «жоқ» деген жауап беріледі, яғни «- -» белгісін қояды.

14-слайд. Сұрақтар

1. Мата талшықтан тұрады.
2. Костюмде пропорцияның рөлі ерекше.
3. Ет қамырына ашытқы қосады.
4. Мамандық таңдауда ата-анаңнан көмек сұрайсың.
5. Тұздық – жеке қолданатын тағам.
6. Ыстық тағамға – ет тағамдары жатады.
7. Дәрігер – медбибі фармацевт жұмыстарымен байланысты емес.
8. Дизайнер киім жасау үшін ең алдымен қағаз бетіне түсіреді.
9. Микроскоппен аспан әлемін зерттейді.
10. Қазақстанда Менделеев кестесіндегі элементтердің 90 % кездеседі.

4. Көрініс көрсету сайысы.

Бұл сайыста әр топ өздерінің таңдаған мамандықтары бойынша шағын көрініс көрсетеді. Уақыт 1 минут.

5. Сөзөрім шешу сайысы (ребус).

Сабақтың үшінші бөлімі.

Қорытынды сабақ.

Сабағымды қорыта келе, оқушыларға қосымша сұрақтар қоя отырып, сабаққа белсене қатысып отырған оқушыларды бағалау. Сонымен қатар мына төмендегі кестеге талдау жасау. Мысалы, таңдаған мамандығына жету үшін мына сатылардан өту керектігіне талдау жасау.

15-слайд **Дұрыс жауап**

Бағалау рейтингі.

Сұрақтар	Баға
10-9	"5"
8-7	"4"
6	"3"

Сабақтың соңында әділқазылар алқасының шешімімен әр топтың сабақта көрсеткен өнерлерін бағалап, орындар тағайындау. Мадақтаулар тапсырылды.

Табиғи материалдардан бұйымдар дайындау

А.Қ. ҚЫЗЫЛҒҰЛ,
Қызылорда облысы, Қазалы аудандық оқушылар үйінің үйірме жетекшісі

Сабақтың мақсаты:

а) Білімділігі: табиғи материалдардан әр түрлі бұйымдар, ойыншықтар, бейнелер жасап үйренуге баулу, табиғи материалдардың қасиетін меңгеру;

ә) Дамытушылығы: өз бетінше жұмыс жасауға, ізденуге, қызығушылығын дамытуға үйрету.

б) Тәрбиелігі: ұқыптылыққа үйрету, табиғатты аялауға тәрбиелеу, ұйымшылдыққпен жұмыс жасауға тәрбиелеу.

Сабақтың түрі: аралас сабақ.

Сабақтың әдісі: сын тұрғысынан ойлау.

Сабақтың көрнекілігі: бүктемелер, табиғи материал түрлері, тірек сызбалар, үлгі суреттер.

Пәнаралық байланыс: дүниетану, еңбекке баулу, бейнелеу өнері.

Сабақтың барысы.

I. Ұйымдастыру кезеңі.

II. Өткен сабақты қайталау. Үй жұмысын тексеру, бағалау.

III. Жаңа сабақ.

1. Қызығушылығын ояту.

Табиғи материалдарға нелер жатады? Табиғи материалдарға талдың қабығы, бұтақтар, тал түбірі, құм, жапырақ, гүл күлтелері, кепкен жемістер, сабан және т.б. заттар жатады.

Әсем бұйымдар жасау үшін табиғи материалдардың қасиеттері және олармен жұмыс істеу тәсілдері жөнінде белгілі бір білім керек болады.

2. Мағынаны тану. Табиғи материалдардың түрлерін көрсетіп тұрып, олардың қасиеттеріне және қандай бұйымдар, ойыншықтар жасауға болатындығына тоқталамын.

Бұйымдар жасалатын негізгі табиғи материалдар

Табиғи материал түрлері	Түрі-түсі, қасиеті	Не жасауға болады?
1. Әр түрлі ағаш бұтақтары	Иілгіш	Қол, аяқ, мойын, жіңішке таяқшалар
2. Қоға үлпілдегі	Жұмсақ, кесуге қолайлы	Қонжық, қоян
3. Жер жаңғағы	Тесуге, кесуге оңай, жеңіл	Әр түрлі ойыншықтар, жәндіктер бейнесі
4. Грек жаңғағы	Тең екі бөлікке бөлінеді	Аққу, тасбақа, балапан, қоңыз
5. Әртүрлі орман жаңғақтары	Қатты, түстері әртүрлі	Ойыншықтардың басының бейнесі
6. Шырша мен қарағай бүрлері	Жақсы желімделеді, пішіндері әртүрлі	Адамның, жан-жануарлардың кеудесін
7. Қайың қабығы	Мықты, иілгіш, тығыз	Ойыншықтар
8. Ағаш қабығы	Қалың, қатты	Тұғыр
9. Мүк	Түстік фон, тез желімделеді	Әр түрлі тұқтерді
10. Жапырақтар	Өте әсем, әртүрлі пішімде, түрлі-түсті	Көбелек пен құстар қанаты, балық, бақа табанын
11. Құс қауырсыны	Жұмсақ, мамық	Құстар бейнесін
12. Тұқымдар (ағаш, гүл, көкөніс, т.б.)	Пішіндері әр түрлі, түстері сан алуан	Қанаттар, ауыз, көз, құлақ
13. Тамырлар	Жіңішке, жіпшелері көп	Өрмекшілер, сегізаяқтар
14. Жүгері собығы	Тұқымы жоқ түрі	Жылқы, құстар
15. Сабан	Желімделеді, боялады	Қуыршақтарға
16. Теңіз бақалшақтары	Әдемі, мықты, пішіндері әр түрлі	Құлақ, қанат, жапырақ

Табиғи материалдардан бұйымдар жасау үшін төмендегідей қосымша материалдар пайдаланамыз

Қосымша материал	Түрлері	Қасиеті	Қолданылуы
Қағаз	Түрлі-түсті, көшірме, калька, обой, қатырма	Оңай кесіледі, желімделеді, бүктеледі	Әр түрлі бағыттарда
Фольга	Сары, ақ, жылтырақ	Оңай бүктеледі, жұқа, жеңіл	Сәндеу, безендіру
Ермексаз	Түрлі-түсті	Иілгіш, жұмсақ	Бекіту құралы
Сымдар	Мыс, аллюминий	Мықты, иілгіш, кесілгіш	Бекіту, мүсіндеу
Жіптер	№10	Түрлі-түсті	Бекіту, сәндеу
Желімдер	Клей ПВА, БФ, Момент, қағаз желімдері	Мықты	Бекіту, жапсыру
Мата қиындылары	Әр түрлі	Сәнді	Безендіру
Тақтайшалар	Фанер, ДВП, ДСП	Бұйымдарды орналастыруға ыңғайлы	Тұғыр ретінде

Табиғи материалдармен жұмыс жасауға арналған құрал-саймандарға тоқталайық

Түрлері	Сипаттама
Біз	Жіңішке, тұтқасы 5 см, инесі 3-3,5 см. Мықты темірден жасалған. Тесу, белгілеу құралы
Қайшы	Ұштары жұмыр, балаға ыңғайлы болуы керек
Пышақ	Шағын, үшкір емес, кесетін бөлігі 13-15 см, Ірі тігін инесі
Ине	Сабағы мен арнайы матаға қадаулы
Қарындаш	Қарапайым, сызба орындауға арналған, 2М
Бояу түрлері	Гуашь, акварель, сәндеу үшін
Қылқаламдар	Бояуға, сәндеуге
Қысқыштар	Сымдарды бұрауға, қиюға
Лак түрлері	Жылтыратып сәндеуге

Барлық жұмыс барысында техникалық қауіпсіздік ережелерін қатаң сақтауымыз керек!

3.Топпен жұмыс. Оқушылар төрт топқа бөлінеді. Қолда бар материалдармен әр топқа тапсырмалар беріледі. Мысалы, тасбақа пішінін, бағдаршам, балапан қораз, қарапайым ойыншықтар бейнесін жасаймыз. Табиғи материалдардан бұйымдар дайындау үшін:

1.Жасалатын бұйым үлгісіне талдау жасау;

2.Жұмыс ретін ойластыру;

3.Құрамдас бөліктерді біріктіру және бекіту тәсілдерін таңдау;

4.Бұйымды дайындау сияқты жұмыс ретін түсіндіремін.

Әр топ жұмыстарын көрсетеді, салыстырады, бағалайды.

IV. Сабақты қорытындылау.

Табиғи материалдар қайдан алынады?

Қандай түрлерін білеміз?

Қандай бұйымдар жасауға болады?

Бөліктер қалай бекітіледі?

V. Бағалау. VI. Үйге тапсырма. Табиғи материалдарымен өз бетінше жұмыс жасау.

БӘЙТЕРЕК – еліміздің мақтанышы

Өрікбай КЕНЖЕБАЕВ,
№20 С.Сейфуллин атындағы мектеп-гимназиясының мұғалімі, Сайрам ауданы, ОҚО

Сабақтың білімділік мақсаты: оқушыларға Астана-Бәйтерек туралы толық мағлұмат беру. Бәйтерек макетін жасату арқылы олардың көркемдік-шығармашылық ойын қалыптастыру. ұлттық мақтаныш сезімін ояту, эстетикалық талғамын ұштау;

Дамытушылық мақсаты: оқушылардың жалпы іскерлігі мен іс-әрекетін, өнерге, әдемілікке, сұлулыққа қызығушылығын арттырып, тапсырманы тиянақты орындай отырып, еңбек ету және шығармашылық қабілетін дамыту;

Тәрбиелік мақсаты: оқушыларды өз елін, ұлттық қолөнерін қастерлеуге тәрбиелей отырып, шеберлікке, еңбексүйгіштікке тәрбиелеу.

Сабақтың түрі: аралас, сарамандық жұмыс

Сабақтың әдісі: топтық оқыту, сұрақ-жауап, түсіндіру, сарамандық жұмыс орындау.

Пәнаралық байланыс: тарих, математика, физика, геометрия, сызу, бейнелеу өнері.

Сабақтың көрнекілігі: Елбасымыз Н.Назарбаевтың «Еуразия жүрегінде» кітабы, Астана-Бәйтерек суреттері, плакат, нұсқау карта, үлгі.

Құрал-жабдықтар: қолшатыр сымдары, сызғыш, ара, жонғыш, қол бұрғы, тістеуік, шапқы, шаблон, темір қайшы, ағаш балға.

Сабақтың барысы: 1. Ұйымдастыру кезеңі.

2. Жаңа сабақтың мазмұндық жоспары:

а) жаңа сабақтың тақырыбы;

ә) жаңа сабақты түсіндіру;

б) оқушыларға тапсырма беру, сарамандық жұмыс;

в) оқушы жұмысын бағалау, сабақты бекіту, қорыту.

Жаңа сабақ.

Оқушыларға Астана қаласы, Бәйтерек туралы оқып, зерттеп келу тапсырылған, олар интернеттен көптеген мәліметтер жинақтаған, сұрақ-жауап арқылы ойларын, білгендерін ортаға салды, өздерінің зерттеп, анықтап жазып келген рефераттарын қорғады, сабақ барысында Астана, Бәйтеректің тарихы туралы айтылды, осы мәліметтерді толықтыра келе, макеттің жасалу жолымен таныстырдым.

- Ал, оқушылар, біздің керемет, бүкіл әлем таңдана қараған Бәйтерегіміздің макетін жасау жолын үйренейік.

Ең бірінші Б көрінісін мұқият мән бере қарап отырып, ақ қағазға көрсетілген көлемі бойынша сызамыз да, ойылатын жерлерін, яғни терезелерінің орындарын оямыз. Толық көлемі шыққан соң, жұқа қаңылтырға дәл солай етіп көшіреміз. Қырларын шығару үшін ағаш балғамен соққылаймыз, соққылай отырып, тиісті ерлерін оямыз да, бір-біріне байланыстырамыз. А көрінісі бойынша d=20 ағашқа (8) түтікті бекітетіндей етіп, қол бұрғымен оямыз, ойылған жерге түтікті (7) енгізіп, төменгі жағын бекітеміз және дайын жұқа қаңылтырдың (6) төменгі жағын ағашқа бекітеміз, жоғарғы жағына пластмасса оқшаулағышты (5) орналастыра отырып, жұқа қаңылтырмен қолшатыр (3) темірін бір-біріне байланыстырамыз. Түтіктің гайкасын (4) қатайтып, түтіктің ішіне сымды (9) қоса жүргізе отырып, патронды, 12 V лампочканы (2), сәуле шашыратқышты (1) ретімен бекітеміз. Шыршаны безендіруге арналған лампочкаларды 12 V-қа есептеп, макеттің ішкі жағына ән шығаратынымен орналастырамыз. Ажыратқыш-қосқыш (10) арқылы 12 V ток көзіне (9) қосамыз. Безендірілген әр түрлі жарықпен әуенге бөленген Бәйтеректі көреміз. Бұны көрген оқушылардың қуанышында шек жоқ. Бұндай әсем де әдемі макетті жасауға оқушылар құлшына кірісері анық.

Өтілген сабақ бойынша сұрақ -жауап арқылы бекіту жұмысы жүргізіледі, екінші сабақта оқушылар өз қолдарымен Бәйтерек макетін жасап шығарады.

"Бәйтерек" макетін жасау технологиясы

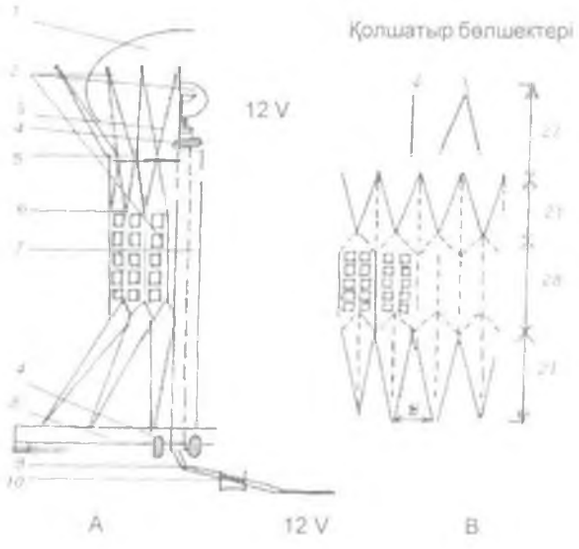

№	Жұмыстың орындалу реті	Қажетті құрал-саймандары
1	Сәуле шашыратқыш (флапон)	
2	Электр шамы 12V патрон, сым	сызғыш, қысқыш, бұрауыш
3	Қолшатыр темірлері	сызғыш,тістеуік, шапқы, шаблон
4	Гайка	тістеуік, кілт
5	Пластмасса оқшаулағыш	бұрғы, егеу, белгі салғыш
6	Жұқа қаңылтыр	темір қайшы, сызғыш, ағаш балға
7	Труба 25 d	сызғыш, темір ара, егеу
8	Ағаш 20-25 d	сызғыш, ара, жонғыш, қол бұрғы
9	Сым, 12V ток көзі	сызғыш, бұрауыш, тістеуік
10	Ажыратқыш	бұрауыш, тістеуік

№	Жұмыстың орындалу реті	Қажетті құрал-саймандары
1	Су тұратын тарелкалар диаметрлері –10 см, 15 см, 20 см, 25 см (4 дана)	сызғыш, қол бұрғы, егеу, зімпара қағаз
2	Тірек түтік (3 дана)	сызғыш, темір ара, егеу, қысқыш
3	Түтік 30 см	сызғыш, қысқыш, кілт
4	Су жүретін шланга 2 дана 50 см х2	сызғыш, қысқыш, бұрауыш, қайшы
5	Су тұратын ыдыс	қол бұрғы, қысқыш, кілт, егеу, бұрауыш
6	Су насосы ВАЗ-06 ІЭНЦ 2,5-12 (Әйнек тазартатын)	қол бұрғы, қысқыш, кілт егеу, бұрауыш

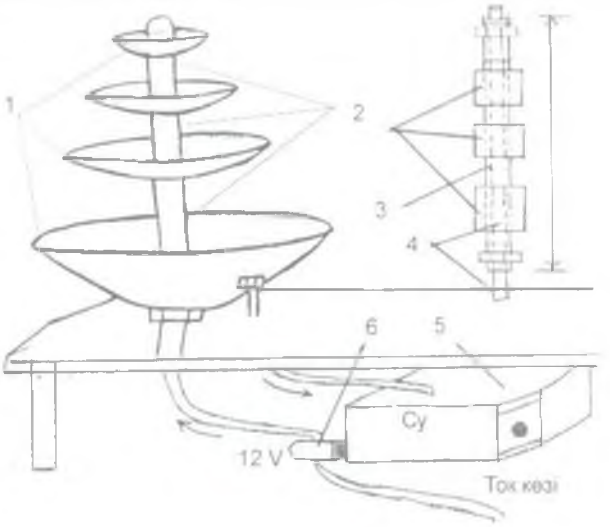

Мамандық таңдау

Серік ШЕБЕКОВ,
Сарыбұлақ орта мектебінің мұғалімі.
Еңбекшіқазақ ауданы, Алматы облысы

Бүгінгі таңда елімізде нарықтық өндірістің нық орнығуына сай жас ұрпақты кәсіпшілдіктің жаңа түрлеріне бейімдеп, кәсіби тұрғыдан әлеуметтендіру, уақыт сұранысына сай кәсіп игертуге бағыт-бағдар беру, дұрыс жол көрсету қатаң талап етілуде.

Жас ұрпақты кәсіпшілдікке бейімдеу жеке құрылым, белгілі бір жүйе түрінде көрінгенімен, ол жас ұрпақты еңбекке даярлау жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады және еңбекке даярлау жүйесі өте күрделі құрылым. Оның құрылымына мектеп ұжымы, басқару және оқу-тәрбие жұмыстарын ұйымдастыру бөлімі, еңбек пәні сабағының мұғалімдері, өндірістік оқыту шеберлері, еңбек сабағына тартылған оқушылар контингенті, күнделікті міндеттері, еңбек пәндері кәсіптік бастауыш немесе орта кәсіптік білім беруге арналған оқу бағдарламалары, әдістемелік жинақтар, еңбекке даярлау құралдары, сабақтан тыс жүргізілетін еңбекке баулу үрдістері, әр түрлі үйірмелер мен факультативтік жұмыстары, қоғамдық белсенді еңбекке жұмылдыру іс шаралары т.с.с кіреді. Соның дәлелі ретінде мамандық таңдауға байланысты өтілген ашық сабағымды ұсынып отырмын.

Сабақтың мақсаты:

1) Мамандық таңдаудың қыр-сырларын меңгерту;

2) Өз қалаулары бойынша мамандықты дұрыс таңдай білуге баулу, білім беру жүйесінде мамандық таңдау дағдыларын жетілдіру;

3) Елімізге өз үлесін қоса біліетін адал маман иесі болуға тәрбиелеу.

Сабақтың көрнекілігі: сурет, сызба, буклеттер.

Сабақтың түрі: жаңа сабақ.

Сабақтың әдіс-тәсілі: сұралым, жазылым, тыңдалым, баяндау, талдау.

Пәнаралық байланыс: қазақ әдебиеті, сурет пәндері.

Сабақтың барысы. I. Ұйымдастыру кезеңі.

II. Үй тапсырмасын сұрау.

1) Еңбекті қорғауға кіретін мәселелерді сызба бойынша сұрау.

1. _____. 2. _____

2)

3) «Шеберханадағы ауаның маңызы» тақырыпшасы ауызша сұралды.

III. Үй тапсырмасын қорыту.

Әр сабақта оқу шеберханасында қауіпсіздік техникасын сақтау талаптарын сақтауды әр кез естен шығармайық.

IV. Жаңа сабақ. Адам өз өмірінің негізгі бөлігін кәсіптік қызметпен айналысуға жұмсайды. Адамның тағдыры оның қандай мамандықты таңдағанына тікелей байланысты болады. Мамандық таңдау – қиын міндет.

1) Мамандық таңдаудағы сенің ойың қандай? (Сұралым).

2) Сызба бойынша ой бөлісу.

3) Ауыл шаруашылығы өндірісі бойынша бөлінетін салалар туралы балалар ауызша пікір алысады.

а) Киім тігу ә) Тағам өзірлеу

б) Металл өңдеу в) Ағаш өңдеу

4) Мамандық таңдау үшін

Үйірмелер.

Факультативтік сабақтар.

Оқу-өндірістік комбинаттар.

Үнемі жұмыс істеу керек. Осы өндірістік жағдайлардың үлгісімен мұғалім өзі таныстырып өтеді. Сабақ барысында әр түрлі өндірістік жағдайлардың үлгісімен танысып, тәртіпке, жауапкершілікке, қарым-қатынас жасауға іскерлікке үйренеді.

6) Дәптермен жұмыс. (Жазылым).

Мамандық таңдау кезінде кімнің ойына сүйенесің?
а) Өз таңдауыма

5)

Мамандықты сүйікті пәнімен шатастыру	Мамандық таңдау кезіндегі жіберілетін қателіктер	Таңдаған мамандығың жөнінде мәліметті білмеу

ә) Ата-анамның таңдауына.
б) Құрдастарымның таңдауына.

V. Жаңа сабақты қорыту. Өз ойың, өз пікірің, өз тұжырымың, өз денсаулығың, өз ақылың, өз таңдауың ғана дұрыс маман иесі болуға жетелейді

VI. Жаңа сабақты бекіту.

Өз мемлекетіңнің адал маманы болуға талпын

VII. Бағалау. Жаңа сабаққа атсалысқан, өз ойын жеткізе білген оқушыларды ерекше мадақтап, бағалау.

VIII. Үйге тапсырма. «Менің мандығым» шығарма

Құранды ер

А. АУБАКИРОВ,
М.В. Ломоносов атындағы орта мектебінің технология пәні мұғалімі,
Шалқар ауылы, Қарасай ауданы, Алматы облысы

Мақсаты:

- құранды ердің түрлерімен және құрылымымен таныстыру; ердің безендірілуі, ерді жасаудың технологиясымен таныстыру;
- оқушылардың танымдық әрекеттерін арттыру, арнаулы құрал-жабдықтармен жұмыс істеу дағдыларын дамыту;
- оқушыларда жұмыс орнын дұрыс ұйымдастыру және өз бетімен жұмыс істеу қасиеттерін тәрбиелеу

Көрнекілік: ердің моделі, суреті, құрылымы, технологиялық карта

Әдістері: көшпенділердің тұрмысымен таныстыру (әңгімелеу); ердің құрылымымен таныстыру (дәріс); технологиялық карта жасау (конспект жазу), ізденіс, өз бетімен жұмыс істеу.

Сабақтың түрі: аралас, саламандық.

Сабақ барысы: 1. Ұйымдастыру кезеңі.

2. Жаңа тақырыпты түсіндіру.

Ердің түрлері:
- «Үйрек бас ер»
- «Шошақ бас ер»
- «Қазақ ері»
- «Құранды ер» (Қоқан ері)
- «Қазық бас ер»

Ердің құрылымы (1-сурет).
А - керсін
Б - ершік – орта ағаш
В - оқпан
Г - қапталдары
Д - құйысқан шығыршығы
Е - қанжыға бау
Ж - үзеңгі бау көзі
З - өмілдірік шығыршығы
И - қоспа
К - шығыршық
Л - шоқтық

Ердің соқа басы (2-сурет).
1 - баспа (керсіннің баспасы)
2, 2* - артқы қондырмалар
3, 3* - қондырма қанаттары
4, 4* - қапталдар
5, 5* - тіреуіштер
6, 6* - орта ағаш (орта ағаш құйрығы)
7 - желкебасар
8, 8* - кепіл ағаш
9, 9* - баспа (ақпанның баспасы)
10 - қастық айыр басы
11, 11 * - ұзынша қоспа ағаштар
12 - тықпа кепіл ағаш
13, 13* - қастың оң жақ және сол беті
14, 14* - жанама толықтырмалар

Ердің безендірілуі және дизайн

Қойылатын талаптар
• сүйегі өте жеңіл болу керек
• сырты тым сыпайы болу керек, атқа қонымды тұрақты (аттың арқасын қажамау керек)
• адамға жайлы, әдемі, жеңіл

Дайын ердің безендірілуі:
• қара былғарымен қапталады
• сүйекпен жақтау
• жасыл былғарымен безендіріледі
• қара темірге күміс қақтау, жалату
• күміс бүркеншекті шеге (сіңірленген ер көнделмейді, көнделген ер сіңірленбейді)
• тоздау, сіңірлеу
• әр түрлі түспен бояу
• лақтау (2,3-суреттер)

3. Саламандық жұмыс.

1. Жұмыс орнының ұйымдастырылуын және қауіпсіздік техникасы ережелерін сақтауын тексеру.

2. Жұмысты жасау ретінің сақталуын және дұрыс орындалуын тексеру.

3. Жұмыстың аяқталуын тексеру.

4. Қорытындылау. Бағалау.

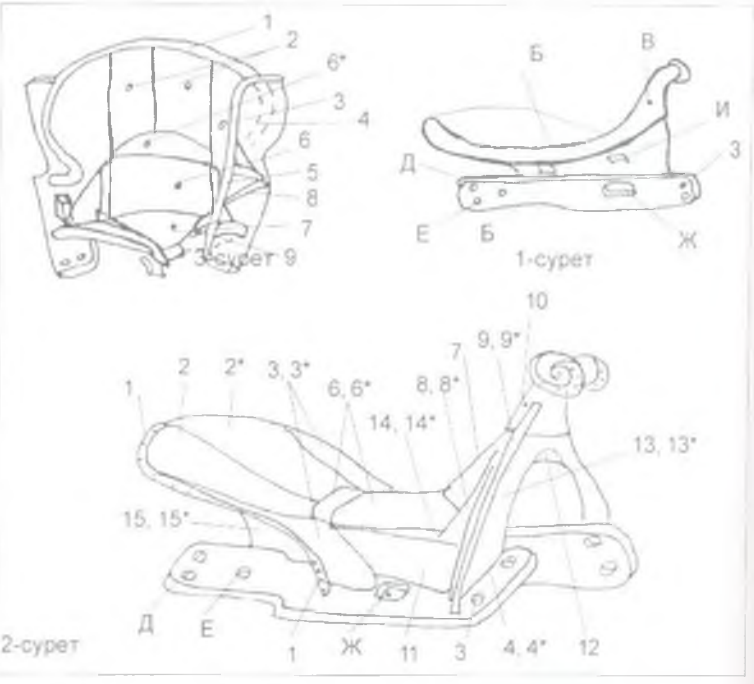

3-сурет

1-сурет

2-сурет

Электр келісін жасау

Тоғайбай ҚАЗИЕВ,
№28 орта мектептің мұғалімі.
Бақтыбай МЫРЗАЕВ, 9 сынып оқушысы,
Ақтау қаласы

Жадығаттың паспорты.

Жадығаттың атауы: Электр тоғымен жұмыс жасайтын келі.

Секцияның аты: жас техник

Жадығат: темір, ағаш, қағаз, тоқ жабдықтары және т.б. құралдар қолданылды.

Мақсаты: салт-дәстүрімізге байланысты ауыл шаруашылығы өндірісін дамыту, жаңа техниканы тұрмысқа енгізу.

Келі-келсаптың қолданылатын орындары

Келі мен келсап – тары, бидай тағы басқа дәнді дақылдарды түйетін, ұнтақтайтын қатты ағаштан жасалған құрал. Келінің биіктігі 50-60 см жуан берене ағаштың ортасын 30-35 см тереңдікте ойып жасайды. Ағаш келінің түрі болады: тақта келі, шұңғыл келі. Шұңғыл келі тарыны қара аумақтауға пайдаланылса, тақта келі жармалап ұнтақтауға қолданылады. Тақта келінің түбі тегістеу келеді де, келсап дәл тиіп, дәнді майдалауға, ұнтақтауға қолайлы болады. Сондай-ақ тары, бидай, жүгері талқандауға пайдаланылады. Келінің түйгіш ағашын келсап деп атайды. Келсаптың келіні түйгіштейтін басы салмақты етіп жасалып, қолға ұстайтын жерінен тұтқа шығарылады. Келсап ұзындығы 1,2-1,3 метр жуан ағаш. Халық тұрмысында келінің жер келі (келі орнына уақытша пайдаланылатын шұңқыр), тас келі (келсабын ағаштан жасаған келі), ағаш (жуан ағаштан ойылып жасалады) түрлері кездеседі. Қазақ ұсталары келіні тұтас ағаш кесіндісінен үңгіп жасайды. Келі мен келсапты жасау үшін көбінесе ағаштың қатты түрлерін – қарағашты, қайыңды қолданады. Қазақстанның барлық өңірлерінде біркелкі етіп жасалғанын аңғаруға болады. Тек Ертіс бойындағы келі мен келсаптың келісі биіктеу келеді. Сол сияқты Оңтүстік өңірінде құрама келілер көп кездеседі. Бұл өңірде ағаш тұтас кездеспейтіндіктен, екі, не үш ағаш кесіндісін қиылыстырып, түйе терісімен тартып қаптап тастайды. Келінің темірден жасалған түрін темір келі деп атайды. Келіні шеберлер мықты әрі жарылмай көп жылға шыдауы үшін қызған тандыр ішінде ыстық қозға қаптап алып, оның ішіне, сыртына қойдың құйрық майын, не түйенің қомының майын сіңіреді. Келі жарылып кетпес үшін оның иінін түйенің иленбеген шикі терісімен қаптайды. Шикі тері кепкен кезде тартылады да, келіні қатты қысып қалады. Келіні сыртын қайыспен ысып жылтыратып қояды.

Электр келісін жасау. Біз бұдан бұрын ағаш келі-келсаптың жасалу әдісін үйрендік, оның тарихи маңызы, өткен заманда ата-бабамыздың өмір сүрген кездегі тұрмысқа өте қажетті құрал бұйым болғанын баяндадық. Бұл келі-келсап әр бір ауылдағы қазақ үйінің ажырамас ұлттық бұйымы. Бірақ, тарыны,бидайды құырып адамға тағам болғанша бір талай ауыр еңбекті талап етеді. Уақыт көп кетеді. Сол негізде еңбекті жеңілдету үшін электр тоғымен жұмыс жасайтын келіні ойлап табу қажет болды. Электр келісі қарапайым, құрылысы күрделі емес. Солай болса да электр тоғының күшімен қуырылған тарының, бидайдың, жүгерінің көп мөлшерін, аз уақыт ішінде дайындауға болады. Кететін еңбек үш есе азаяды. Электр келісі:

1) Электр қозғалтқышынан
2) Шелекшеден (қақпағымен)
3) Ажыратқыштан
4) Пропеллерден
5) Астына орнатылатын тақтайшадан
6) Электр өткізгішінен тұрады

Келіні жасау үшін тақтайшаны алып (42х18 см) үстіне двигательді орналастыру үшін орнын белгілейміз. Себебі электр двигателі тақтайшаның үстіне нық орнатылуы тиіс. Тақтайшаға двигательді орналастырып білікке кастрюльді орналастыру үшін оның түбін дәл орната тесеміз. Тесілген жерінен кастрюльді білікке орнатамыз. Тесілген жерге кастрюл мен двигательдің мойнының арасына резинадан дөңгелетіп қойып орналастырамыз. Себебі уатылған дән двигательдің үстіне түспеуі керек. Айналмалы біліктің басына пропеллерді орнатамыз. Бәрін дұрыстап бекітіп қақпағын жабамыз. Кейін ажыратқышты тақтайшаның бір қапталына орнатамыз.

Осымен қарапайым электр келісі дайын болады. Тарыны тазалаған кезде, ағаштан жасалған келі-келсапқа қарағанда белгілі бір уақыт мөлшері 60-90 секунд болуы тиіс. Егер уақыт ескерілмесе тарыны бидайды, жүгеріні шамадан тыс майдалап жібереді.

Электр келісімен жұмыс жасаған кезде сақталатын қауіпсіздік ережелері:

1) 220 Вольт ток кернеуін пайдалану керек.
2) Электр келісін тек қана тарыны, бидайды, жүгеріні белгілі бір мөлшерде салып қақпағын мықтап жапқаннан кейін іске қосу қажет.
3) Ылғал қолмен қосуға не ажыратуға рұқсат етілмейді.
4) Тазартатын бидай, тары, жүгеріні міндетті түрде пропеллердің орналасқан деңгейінен аз болмауы тиіс.
5) Электр келісін қосқан кезде ынтаны басқа жаққа аудармау керек.
6) Электр келісін жұмыстан кейін суытып, оны тазалап қою керек.
5) Электр келісін жасау технологиясы (Нұсқау карта)

Керекті құрал-жабдықтар:

1. Электр двитателі – 220 В
2. Қосқыш
3. Кастрюль немесе шелекше
4. Астыңғы тақтайша
5. Электр провод 2,3 м
6. Пропеллер (дәнді түйетін)

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қасиманов С. Қазақ қолөнері. 1969
2. Қазақтың қолданбалы өнері.
3. "Мектептегі технология". 2007, №3, 4, 5. 2008. №6,7,8.
4. Маңғыстау энциклопедиясы.

Электр келісінің схемасы

Электр келісінің жасау технологиясы, нұсқау карта

	Жұмыстың аты	Қажет құрал-саймандар	Материал саны	Шикізат	Жұмыстың сызбасы
	Электр келісінің негізгі бөліктерін дайындау.	Отвертка, плоскогубцы, оқшаулағыш таспа (изолента), кілттер.		Электр двигателі 0,75 ватт	
	Подставкаға двигательді орналастыру	Ара, сүргі, бұрғы, балға, кілт, өлшеуіш.		Ағаш тақтай. 42-18 см	
	Дән түйгіш науашасын (кастрюлді) орналастыру.	Кілт. бұрғы, отвертка, резина, пластина.		Кастрюл немесе (шелекше) қақпақ.	
	Пропеллерді айналмалы оське бекіту	Кілттер. бұранда. егеу, өлшеуіш құралдары.		Втулька. 2 дана металл пластинка.	
	Пускатель (ажыратқышты) тақтайшаға бекіту.	Бұранда, шегелер, бұрауыш (отвертка), қысқыш.		Включатель. 2 контактілі пускатель	
	Электр келісін құрастыру жұмыстары.	Электрпроводы 3 метр, вилка, оқшаулағыш таспа. отвертка.		Двигатель пускатель (включатель шелекше) пропеллер.	
	Бұйымды әрлеу жұмыстары.	Күйдіргіш құрал, сыр олиф майы.		Сыр, бояу, олиф майы.	

Технология пәні мұғалімдеріне пайдалы кеңестер

Лимар ЗАЙТҚАЛИҰЛЫ, №9 жалпы білім беретін мектебі, Орал қаласы

1. Ағаш бетіне бедер ою сабақтарын өткен кезде оқушының жаттығу жұмыстарына мөлшерде ағаштың жұмсақ түрлері қажет. Оларды пайдаланғаннан кейін қайталай пайдалану мүмкін емес. Себебі сүргілеу станогында қайта сүрплеуге ағаштың көлемі өте кішкене. Егер мына көрсетілген жабдықты пайдаланса бұл кемшілікті жоюға болады. Көлемі кішкене. бір рет пайдаланылған. яғни бетіне бедер ойылған ағашты қайта сүрлеуге болады. Ол үшін ағашты (4) корпустың (1) астына салып сүргілеу станогының бетімен екі тұтқадан (2) ұстап жылжытамыз. Сүргіленетін ағаш (4) жылжып кетпес үшін қатты ағашпен (емен, бук) жасалған тірек (3) корпусқа (1) желім және ағаш шегелермен бекітілген. Тұтқаларды қолға ыңғайлы етіп СТД-120 станогында жонып алуға болады. Бұл жабдықтың көмегімен көлемі кішкене ағаш бөліктерін станокта сүргілеуге болады.

2. Мектеп шеберханасында көп мөлшерде темір бөліктерін кесуге тура келеді. Оған ара, шапқы сияқты құралдар пайдаланылып жүр. Соңғы уақытта «Болгарка» құралын пайдалануда. Осы «Болгарка» құралының кескіш дискісін ағаш кесетін станокқа орнатса. темір кесетін станокқа айналдыруға болады. Ол үшін станоктың білігінің диаметріне сәйкес келетін кескіш диск орнату керек.

Бұл жабдықтың ерекшелігі орнықты. қауіпсіз.

Қауіпсіздік шарасы: бетке мөлдір маска, қолға қолғап кию қажет.

3. Технология пәні бағдарламасында желімдеуге арналған жұмыстар бар. Бұл жұмыстарға түрлі жабдықтар пайдаланылады (арнайы қысқыштар, пресс, т.б.) Осылардың қатарында өте қарапайым жабдық автомобиль камерасынан қиып алынған ені 1-3 см ұзын кесінді қысқыш (жгут).

Бұл кесінді қысқыш (жгут) көмегімен кез келген көлемдегі заттарды желімдеп ұзақ уақытқа қысып қоюға болады.

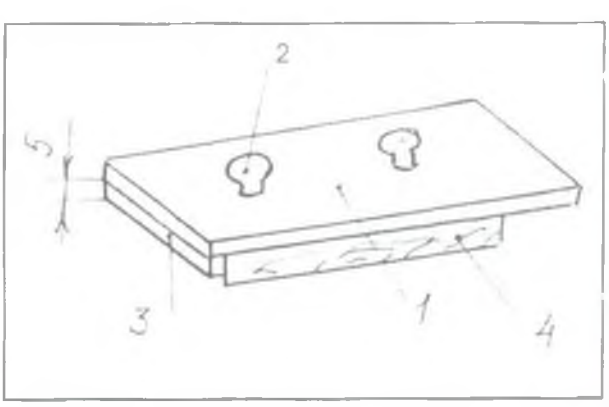

САНДІК ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР

Сейітұлы ҚАЛЫҒҰЛ,
Береке орта мектебі,
Алматы облысы, Балқаш ауданы,

Сабақтың тақырыбы:

«Үйеңкі ағашынан жүкаяқтың аяғын жасау» технологиясы.

Сабақтың мақсаты: жұмырлап ою арқылы өнер туындысын жасау.

1. Білімділік: Жетісу өңірінде өсетін ағаш түрлері, қолданылуы, ұлттық өнермен таныса отырып, жүкаяқтың қажеттілігін білдіру;

2. Дамытушылық: оқушының кәсіптік бейімділігін, шығармашылық шеберлігін, еңбек іскерлігін, икемділігін дамыту;

3.Тәрбиелік: ұлттық қолөнерді үйрету, эстетикалық талғамын ұштау.

Сабақтың көрнекілігі: А.Нәлібаев «Ағаш ою», технологиясы нұсқау карталар жасалған дайын бұйымдар, құрал-саймандар, станок СТД-120М, қашау, түрпі, т.б.

Пәнаралық байланыс: география, сурет, сызу, математика.

Сабақтың түрі: сарамандық және теориялық.

Сабақтың барысы.

1.Ұйымдастыру кезеңі. Оқушыларды түгендеп, олардың арнайы киіміне көңіл бөлу, құрал-жабдық, станок, жұмыс орнын дайындау.

2.Үй тапсырмасын тексеру. Өткен тақырыпты оқушылар қаншалықты меңгергенін тест арқылы тексере отырып, сұрақ арқылы жауап алу.

1. Бедерлеп ою дегеніміз не?
2. Жұмырлап оюды қалай түсінесің?
3. Ағаш өнерінің түрлерін ата?
4. Технология пәні нені оқытады?
5. Қатты ағашты тап?
6. Ағаш өңдеу станогында қолданылатын құрал?
7. Жұқа металды қандай құралмен түзетуге болады?
8. Машина жасауда қолданылатын болат түрі қандай?

II. Жаңа сабақ.

- Балалар, бүгінгі сабақта ағаш және ағаш өңдеу өнері туралы әңгімелейміз.

Қазақ халқы – кең байтақ республика жеріндегі ертеден қалыптасқан көне мәдениеттің тікелей мұрагері және сол дәстүрді дамытушы, жаңғыртып байытушы ел.

Қазіргі уақытта революцияға дейінгі қазақ халқының қолөнер табиғатын жан-жақты этнографиялық тұрғыдан зерттеудің өмірлік тәжірибе үшін маңызы зор. Өйткені қазақтың қолөнері жалпы халық мәдениетінің ішіндегі негізгі салалардың бірі.

Қай халық болсын дүниежүзілік мәдениет қорына өз үлесін қоса алады. Олай болса, қазақ халқының да ұлттық мәдениеті, оның ішінде қолөнер шеберлерінің өнері – жан-жақты зерттеуді қажет етеді. Қазақ халқының өмірінде ағаштан жасалатын үй бұйымдарының үлесі зор. Олар бірнеше түрге бөлінеді.

Киіз үй сүйегі: шаңырақ, уық, кереге, т.б.

Ағаш үй жабдықтары: асадал, кебеже, келі-келсап, т.б.

Үй жиһаздары: сандық, ағаш төсек, ағаш жастық, жүкаяқ, ер-тұрман сүйегі, т.б.

Үйеңкі ағашының Жетісу жерінде 8 түрі өседі. Ол өсімтал ағаш. Көктем кезінде бұтақтарын кесіп алсақ, күз кезінде жаңа бұтақтар өсіп шығады. Ағаш шеберлері осы ағаш түрінен үй жиһаздарының әр түрлісін жасайды. Ағаш қасиеті көркемдеуге, жұмырлап оюға көнгіш ағаш. Осы ағаштан бұйым жасаған кезде оқушылардың еңбекке деген ынта, іскерлік, шеберлік, қызығушылығын тудырады. Ағаш өнеріне кіріспес бұрын халық өнеріне тоқтала кетейік.

Халық өнері – ғасырлар бойы дамып, қалыптасып келе жатқан халық өнерінің сарқылмас көзі, халық мәдениетінің айнасы.

Ағаш өнері оймашы, балташы, тоқушы болып бөлінеді. Ал, ұсталар айналысатын кәсіп темір ұстасы, ағаш ұстасы деп бөлінеді. Халық шеберлері – екі өнерді бөлмей, екеуін де жете меңгерген. Жетісу өңірінің ағаш шеберлері өздеріне керекті ағаш түрлерін, қасиетін анықтап алып, ағаш тығыздығын, жұмсақ, қаттылығын таңдап, көркем бұйымдар жасаған. Жұмырлап ою деп мөлтек ағаштан тұтас шабылатын немесе станокта жонылатын бұйымдарды жасау тәсілін айтамыз.

Міне, балалар, бүгінгі сабақта жұмырлап ою арқылы, үйеңкі ағашынан станок арқылы жүкаяққа аяқ жонамыз. Ең бастысы, бұйымды жасауды техникалық карта арқылы меңгереміз.

Жүкаяқ

Жүкаяқтың аяғын жасауға арналған сызбалар.

Құрал-сайман мен жұмыс кезінде негізгі қауіпсіздік ережесін қатаң сақтаймыз.

III. Сарамандық жұмыс ұйымдастыр:

а) Оқушыларға жалпы тапсырма беру;

б) СТД-120 М станогымен жұмыс істеу;

в)Жүкаяқ жону барысында оқушылардың шеберлігін, шығармашылық қабілетін анықтау.

IV. Сабақты қорытындылау:

1) Әр оқушы өздері жасаған жұмысы арқылы жұмырлап ойылған бұйымдарына талдау жасайды.

2) Жұмыс барысында қандай құрал-сайман пайдаланғанын айту, өздері істеген жұмысын қорғау.

3) Бағалау.

4) Үйге тапсырма.

нарығында адамның оқумен, белгілі бір білімдермен және дағдылармен бекіген қабілеті жоғары бағаланады. Өз жұмысы үшін ол жалақы алады. Бірақ сол бір жалақы деген сөзді қолданғанымен, нарықта жұмысшыларды еңбегі үшін ақшалай марапаттаудың түрлі тәсілдері бар.

Бірінші және ең бастысы – негізгі жалақы.

Жалақы – **жұмысшыға қандай да бір жұмысты орындауға уақытын, күш-қуатын және біліктілігін жұмсағаны үшін төленетін ақы.**

Ол жұмысшыға егер өзіне тапсырылған міндеттерді толығымен орындаса ғана беріледі. Ал жұмысшыға заңсыз негізде жалақысын бермесе, онда ол жұмыс берушіні сотқа беруге құқы бар.

Негізгі жалақы – өз міндеттерін стандартты еңбек жағдайында және стандартты сапалы орындағаны үшін жұмыс берушіден алатын ақша жиынтығы.

Стандартты еңбек жағдайы деген не?

Бұл жұмысшы жұмыс орнында бір күнде неше сағат болу керектігін білдіреді. Жұмыс күнінің ұзақтығы әр елде әр түрлі. Мысалы, XVIII ғасырдың аяғы мен XIX ғасырдың басында Англияда жұмыс күнінің ұзақтығы 14 сағат болды, яғни таң атқаннан күн батқанға дейін болды. Бұл адамның денсаулығы үшін тиімсіз болды.

Жұмыс күнінің ұзақтығы қысқартылғаннан кейін кәсіпорын иелері жұмысшыларын еңбекке тарту үшін басқа тәсіл ойлап шығарды, яғни жұмыс уақыты біткеннен кейін жоғары ақы төлеу арқылы жұмысқа тарту. Осылайша жаңа форма мерзімді уақыттан тыс жұмысқа ақы төлеу болды, яғни стандартты жұмыс уақытынан тыс. Мысалы, қазір жұмыстан кейінгі алғашқы екі сағат үшін 1,5 есе төлесе, одан кейінгі сағаттар әдеттегіден 2 есе артық төленеді.

Жалақы туралы айтқанда, оның мәнін жете түсінген жөн, басқаша айтқанда не үшін төлейді: жұмысшы өз міндетін иесі үшін өте маңызды атқарса, онда жалдаушы жалақысына қосымша сыйақы немесе премия тағайындайды, премия латынның «bonus» сөзінен алынған жақсы деген мағынаны білдіреді. Мысалы, қызметкер фирманың қызметі үшін құнды ұсыныс айтса кәсіпорын жұмысшыларына мейрамдарда немесе жыл аяғында тағайындап отырады.

Сонымен, **сыйақы дегеніміз тек жалдаушының еркінен тәуелді болып, жылына бір рет берілетін ақша.**

Кейбір мекеемелерде жұмысшы негізгі жалақысынан басқа комиссиондық ақы алады. Мұндай ақыны әдетте кейбір тауарларды мысалы, автомобильдер, пәтер сатумен айналысқандар ала алады. Ондай қосымшаның көлемі сатылған тауардың бағасының %-мен есептейді. Айталық, фирма пәтер сату бойынша өз қызметкерлеріне 3% көлемінде комиссиондық тағайындаса, онда 35 мың долларға сатылған пәтерден 1050 доллар көлемінде комиссиондық ақы ала алады.

Ең соңғысы көп фирмалар өз қызметкерлерін ақшалай емес жеңілдіктермен де марапаттай алады. Мысалы, теміржол қызметкерлері жылына бір рет тегін билет ала алады. Ірі фирмалар өз қызметкерлеріне автомобильдері мен ұялы телефондарын қызметте тегін пайдалануға береді. Кейбіреулері өз жұмысшыларын және олардың отбасыларын қымбат клиникаларда тегін медициналық тексеруден өткізеді.

Бірақ мұның барлығы негізгі жалақы болып қала бермейді. Оның шамасы жұмыс сапасынан да тәуелді болады. Алайда жұмыс көлемі мен сапасына талаптар әр түрлі қойылады. Мысалы: жұмысшы бір күннің ішінде қажет сапалы өнім шығара алады. Олай болса біз кесімді ақы туралы айтамыз.

Кесімді ақы – жұмыскер шығарған өнімнің санынан байланысты алатын ақысы.

Кесімді жалақыда жұмыс беруші өз жұмысына екі шарт қояды:

1. Жұмыс күнінде қанша өнім шығару керек?
2. Әрбір өнімге қанша ақша төлейміз?

Бірақ барлық жұмыстарды кесімді ақымен төлеуге болмайды. Айталық, мұғалімдер, дәрігерлер, теледидар дикторларына мұндай ақыны қалай төлеуге болады. Айтылған сөзіне байланысты ма, әлде хирургты алайық, бір күнде операция санын көбейтемін десе.

Осыдан жұмыс беруші мысалы, дикторға хабарды тартымды өткізсе, ал хирург әрбір операциясы сәтті болсын деген талаптар қойып отырады.

Сондықтан көптеген мамандарға мерзімді ақы төлеу бекітілді.

Мерзімді ақы – жұмыскер белгілі бір уақыт аралығында істеген жұмысы үшін алатын ақысы;

Бұл мынадай талаптарды көрсетеді:

1. Бір күнде неше сағат істеу керек?
2. Әрбір сағатқа қанша төленеді?

Жалақының мөлшері өте төмен болмауы керек. Бұл процесс мемлекет заңдарымен қатаң реттелінеді. Ең төменгі жалақы мөлшері күнкөріс шамасымен анықталады, яғни адам тіпті ең төмен жалақысына өміріне маңызды тауарлар мен қызмет көрсетулерді сатып ала алуы керек.

Күнкөріс шамасы – адамның (жанұяның) өмір сүруін, оның ішінде жұмсаған жұмыс күшін қалпына келтіру үшін қажетті тауарлар мен қызмет көрсетулердің ең төмен жиынтығы.

Көптеген адамдар көп жылдар бойы бір кәсіпорында жұмыс істейді. Бұл адамдар **бірыңғай тарифтік торкөз** бойынша тұрақты жалақы алады.

Бірыңғай тарифтік торкөз – жұмыскерлердің еңбегін төлеуді анықтаудың арнайы нормалары. Олар әр түрлі ұйымдарда жұмыс істей алады, бірақ

олардың білімдері, біліктілігі, еңбек стажы бірдей және орындайтын жұмыстары да ұқсас, яғни олардың жұмыстарының ақысы да бірдей болуы тиіс. Әр адам жоғары жалақы алғысы келеді. Сондықтан олар өмір бойы өзін жетілдіруге тырысады.

Жоғары жалақы неге байланысты?

Жұмысшының қандай қасиеттеріне жоғары ақы төлеуге болады?

Бұл сұраққа жауаптарды «Жалақының теңдеуі» көрсетілген суреттен көруге болады. Осы жалақы теңдеуі арқылы өзіміз қызметкерлер мен жұмысшылардың жалақыларының жоғары болатын себептері мен факторларын түсінуге болады.

Ол үшін әрбір суретке жеке тоқталсақ:

1.Бұл символ - адамның ақыл-ой қабілетін білдіреді. Ақыл-ой қабілетінің деңгейі жұмысты орындай алуын анықтайды.

2. Білімі.

3. Адамның интеллектуалдық капиталы.

4. Адамның физикалық қабілеті.

5. Еңбек тәжірибесі.

6. Адами капитал.

7. Тәуекелділік деңгейі.

8. Еңбекті сату, сатып алу.

9. Елдегі тауар бағасы.

10. Сәттілік.

Сонымен жұмысшы алатын жалақының шамасы мына көрсеткіштерге тәуелді:

Адамдық капитал шамасы;

Тәуекелділік;

Еңбек қызметін сату;

Баға деңгейі;

Сәттілік.

Әр адам ерте ме, кеш пе зейнетке шығады. Онда ол қалай күн көреді? Зейнеткерлікке жасы жеткен адам зейнетақы алады.

Зейнетақы – **белгілі бір жылдар еңбек етіп, зейнеткерлік жасқа жеткен жағдайда төленетін ақшалай төлем**.

Зейнетақы арнаулы қорлардан төленеді. Бұл қорлардың ақшасы еңбек етушілердің төлейтін жарналарынан құралады. Сонымен қатар, кәсіпорындардың төлейтін жарналарынан құралатын қор – **әлеуметтік қамсыздандыру қоры** бар.

Әлеуметтік қамсыздандыру қаржысы – барлық кәсіпорындардың Зейнетақы қорына аударатын сомалары. Бұл қордан уақытша жұмысқа жарамсыздыққа медициналық бюллетень бойынша төлемдер төленеді. Мемлекет арнайы қаулылар және шешімдер қабылдай отырып, нақты айтқанда, әлеуметтік сипаттағы экономикалық заңдар шығара отырып, жұмыскерлер мен жұмыс берушілердің арасындағы қарым-қатынасты реттейді. Әлеуметтік-экономикалық заңдар қатарына біз жалақының ең аз мөлшері туралы заңды, кезекті демалыс, жұмыс күнінің ұзақтығы, жұмысқа қабылдау және босату және тағы басқа осы мазмұндас заңдарды жатқызамыз.

IV. Ой толғаныс. «Еркін жазу».

Сабақ бойына қарастырылған жаңа ақпарат жайлы, одан алған әсерін, не үйренгенін, нені әлі де біле түсіну керек екенін, т.б. жайлы өз пікірін қағаз бетіне түсіру тапсырылады. Жазуға уақыт беріледі. Уақыт аяқталған кезде оқушылар өз жазғандарымен топ мүшелерін таныстырады.

«Зебра».

Ақ тізім. Менің жалақым жоғары болса...	Қара тізім. Мен жалақы ала алмасам...
Тұрмыс-жағдайымды жақсартамын; Артық қаражатымды банкте сақтаймын; Бағалы қағаздар сатып аламын; Денсаулығымды жақсарту үшін сауықтыру орындарына демалуға барамын; Қайырымдылық қорын көрсетемін; Сауда орындарын ашамын; Қосымша мамандық аламын; Конкурстарда демеушілік көрсетемін; Біреуге несиеге ақша беріп отырамын.	Жұмсалатын шығындарды азайтамын; Коммуналдық қызметтерді үнемдеймін; Өзімдегі материалдарға байланысты өнімдер шығарып сатамын немесе айырбастаймын; Жеке шаруашылықпен айналысып күнкөріс жасаймын: мал өсіремін, бақша егемін; Биржаға тіркелемін; Күнкөріс үшін жалданып жұмыс жасаймын.

Есептер шығару.

1. Жұмысшы 15 сағат істеген жұмыс үшін 195 теңге алады. Егер жұмыс қарқыны осындай болса, 8 сағатта қанша теңге табады?

1 сағат 195 / 15

x / 8

x= (195*8) / 15=104 теңге.

2.Екі жұмысшы 1 сағат ішінде 19 тетік дайындайды. Осы уақытта 133 тетік дайындау үшін қанша жұмысшы қажет?

19/2=133/x x=133*2/19=14

V. Үйге тапсырма. 2-тақырып.

VI. Бағалау.

Роль практики в профессиональной подготовке специалистов индустрии сервиса

Г.К. МУСИНА,
преподаватель специальных дисциплин Северо-Казахстанского профессионально-педагогического колледжа

Современный человек живет в условиях, когда уходят в прошлое индустриальный этап общественных процессов с его экстенсивной технократической идеологией достижение цели любыми средствами. Новый технологический этап устанавливает приоритет способа производства над его результатами. В наши дни технология проникает во все сферы жизни – от промышленности и сельского хозяйства до медицины и педагогики.

Образовательная область «Технология» – обязательная составная часть общего среднего образования, обеспечивающая учащимся необходимый круг технико - технологических понятий, знаний и умений без которых не возможны полноценное становление личности, её социализация, сохранение и возрождение лучших традиций народной культуры, экономический и социальный прогресс страны.

Со школьной скамьи начинается профессиональное самоопределение школьников. «Блуждание в полутьме» - так оценивают социологи и психологи поведение молодежи при выборе дела жизни. Выбор профессии, вступление в трудовую жизнь иногда называют вторым рождением человека, настолько ответственно значение этого шага. Результаты социологических исследований, приводимые в различных источниках по профориентационной работе, и наши наблюдения из бесед и анкетирования абитуриентов, показывают, что очень немногие дети прислушиваются к мнению и советам родителей. Основное влияние на выбор профессии оказывают учителя школ. Чтобы правильно сориентировать молодых людей в безбрежном море профессий, педагог должен обладать не только психолого-педагогическими знаниями, но и владеть технико-технологическими умениями и навыками.

В связи с технологической революцией, которая происходит в мире, к человеку предъявляются новые функциональные требования: работник теперь должен не только хорошо выполнять производственные функции, но и уметь программировать, проектировать, принимать решения, критически мыслить, грамотно работать с информацией, быть коммуникабельным и планировать творческую работу. Уроки технологии (труда) предоставляют возможность частичного решения указанных требований.

Обучение технологии уходит корнями в глубокую древность, когда взрослый первобытный человек с помощью жестов и примитивной речи обучал своих молодых соплеменников изготовлению и использованию простейших орудий труда.

В настоящее время чрезвычайно актуальна технологическая подготовка будущих учителей технологии, которая предполагает формирование технологического мышления, технологической культуры, развития их творческого потенциала в индустрии сервиса.

В технологическом образовании меняется и роль учителя.

С 1992 года в Северо-Казахстанском профессионально-педагогическом колледже ведется подготовка будущих учителей технологии с дополнительной специализацией «Повар» и «Портной легкого женского платья».

В колледже имеется хорошая материально-техническая база: оснащенная современным оборудованием, мастерская по обработке ткани, лаборатория по приготовлению пищи, кабинет по художественной обработке материалов. В процессе обучения учащиеся изучают технологию моделирования и конструирования швейных изделий, технологию и оборудование швейного производства, материаловедение швейных изделий, технологию приготовления пищи, основу физиологии питания, санитарии и гигиены, основы товароведения пищевых продуктов, эстетику быта и культуру поведения, педагогику и психологию.

Дополнительная специализация потребовала разработки новых учебных программ, новых подходов к методике преподавания, к организации и методическому обеспечению профессиональной подготовки специалистов. В соответствии с учебным планом разработана типовая учебная программа по предмету «Технология приготовления пищи», в которой определена последовательность изучения материала предмета, распределены часы по разделам и темам, разработан комплекс лабораторно-практических занятий, а также пути формирования системы знаний, умений и способов деятельности, развития и социализации учащихся. При составлении программы учтены материальная база, национальные традиции казахского народа. С целью расширения политехнического кругозора учащихся, знакомства с современными технологиями обработки материалов, продуктов, расширена учебная программа и введена учебная профессиональная практика на предприятиях общественного питания (кафе, ресторанах, столовых), в ателье, на фабрике. Концептуальной основой программы является углубленная подготовка учащихся в области технологии индустрии сервиса.

Программой предусмотрено в конце обучения выполнение творческих технологических работ учащимися и сдача квалификационного экзамена по спецпредметам, с присвоением разряда по профессии «Повар», «Портной женского платья».

Роль практики в профессиональной подготовке будущих учителей технологии велика. Будущие учителя технологии проходят педагогические практики в школах города, дворовых клубах. На уроках они знакомят школьников с профессиями в сфере сервиса, что помогает школьникам самоопределиться в выборе будущей профессии. Школьники знакомятся с научными основами производства, на конкретных примерах, видят роль и значение науки в развитии техники и технологии производства.

Учебная практика учащихся колледжа на предприятиях общественного питания направлена на осуществление профессиональной ориентации, ознакомление их с ведущими профессиями работников общественного питания, воспитания у них чувства

ответственности за порученный участок работы, любви к труду. Цель этой практики применение в практической деятельности знаний, полученных при изучении специальных предметов: товароведение пищевых продуктов, технологии приготовления пищи, физиологии питания.

Программа по технологии швейного производства предусматривает изучение теоретического и практического курса – практикум в учебных мастерских, а на старших курсах - прохождение практики в ателье.

Цель теоретического курса пошива женского платья – дать учащимся знания основ технологии швейного производства в объеме, необходимом для прочного и глубокого овладения профессий. Учащиеся знакомятся с общими сведениями о швейном производстве, его значением в сфере сервиса. На практических занятиях учащиеся последовательно осваивают отдельные приемы и операции, необходимые рабочим в данной специальности. После освоения основных приемов и операций учащиеся выполняют ряд комплексных работ в возрастающей сложности, направленных на усвоение наиболее характерных сочетаний приемов и операций, овладение современными способами выполнения отдельных узлов изделий.

Учебная практика в ателье дает учащимся возможность самостоятельно выполнять различные операции по изготовлению отдельных деталей, узлов и изделия в целом под руководством опытного мастера.

Учащимся рекомендуется вести дневник учебной практики. Обычно в нём записываются задания на каждое занятие и краткое описание выполненной работы, выставляется оценка за занятие. Профессиональная пригодность учащихся в практической работе оценивается именно в ходе учебной производственной практики, и многие из них, отлично зарекомендовав себя, получают приглашение на работу.

Организация практики будущих учителей технологии на производстве позволяет решать ряд задач в соответствии с основными дидактическими принципами:

- обучение и воспитание на основе производительного труда;
- обучение с применением нового оборудования и новых технологий;
- системность обучения;
- наглядность обучения;
- этапность обучения.

Темпы технологического и научно-технического прогресса ныне таковы, что многие знания устаревают в течение 3-5 лет, и не учитывать этого в системе образования недопустимо. Новые знания должны поступать непосредственно в процессе обучения, при этом основное внимание должно быть сосредоточено на развитии творческих способностей учащихся, возможностях их саморазвития, формирования системного мышления, готовности к инновационной и профессиональной деятельности.

Так как профессионально-педагогическая компетентность учителя технологии, как и инженера-педагога, основывается на компетентности технико-технологической и компетентности психолого-педагогической, то по завершении каждой производственной практики проводится анкетирование учащихся с целью определения целесообразности данной формы организации практики. Наблюдения показали, что работа в ателье способствует воспитанию у учащихся самостоятельности, чувства ответственности за выполняемую работу, расширяет кругозор. У них не только закрепляются профессиональные навыки, но и развиваются профессионально значимые качества:

1. Нравственные:
- уважение к людям;
- тактичность и деликатность;
- чуткость;
- воспитанность.

2. Коммуникативные:
- наблюдательность;
- способность слушать собеседника и учитывать его мнение;
- владеть речью, мимикой.

3. Организаторские:
- умение планировать любую работу;
- способность убедить слушателей.

Производственная практика предшествует пробным урокам в школе, и отмечена тенденция уменьшения периода адаптации в школе учениц, прошедших практику в ателье. Девушки более уверенно проводят пробные уроки по технологии, не боятся вопросов своих подопечных. Творчески подходят к проведению классных часов о профессиях в сфере сервиса. Опыт работы, хотя и незначительный, позволяет с достаточной убедительностью раскрыть достоинства той или иной профессии сервиса.

Перед нами педагогами, осуществляющими подготовку конкурентоспособных специалистов, приоритетной задачей является выработка у учащихся интереса к своей профессии, стремление и умение разбираться в современных технологических процессах, видеть нерешенные проблемы и уметь их решать. Одним из испытанных методов выполнения этой задачи является эффективно организованная и качественно проведенная профессиональная практика.

Квалифицированные специалисты, которые овладели прогрессивной технологией и новой техникой, способны своим трудом обеспечить повышение и эффективность работы в индустрии сервиса, поэтому будут востребованы на рынке труда. От того, каким будет образование и подготовка специалистов, зависит, будем ли мы жить в перспективной стране. Качественное образование – это будущее страны.

Литература.

1. Климов Е.А. Как выбирать профессию. – М.: Просвещение.1990 г.

2. Кругликов Г.И. Методика преподавания технологии с практикумом. – М.: Академа. 2002 г.

3. Устемиров К.У., Васильев И.Б., Девятьярова Т.А. Методика обучения общетехническим и специальным дисциплинам: Учеб. Алматы, 2006 г.

Творческое и эстетическое развитие учащихся и привитие практических навыков и умений на уроках технологии

Эльмира Досымжановна БЕКБАЕВА,
учитель технологии II категории Мичуринской средней общеобразовательной школы-сада, Зеленовского района, ЗКО

Цели воспитания характера деятельности учащихся на занятиях технологии располагают возможностями для комплексного решения поставленных задач, нравственного, трудового, физического, умственного, эстетического воспитания учащихся.

Как сказал французский писатель Виктор Гюго «Все радости жизни – в творчестве». Я свое творчество посвящаю своей профессии, своим ученикам, работая учителем технологии. Работать учителем технологии интересно, так как основной целью является подготовка подрастающего поколения к самостоятельной трудовой жизни. Узнавать очень много о труде, создавать красивый наряд, конструировать и шить изделия, приготовить вкусное блюдо, правильно сервировать стол – это великое искусство, которому надо учиться. Моя цель состоит именно в этом. И не случайно методическая тема, над которой я работаю, заключается в активизации деятельности учащихся на уроке технологии, что позволяет раскрыть творческое и эстетическое развитие учащихся, воспитать трудолюбие.

Как научить ребенка видеть красоту, создавать ее и открывать для других? Это дело сложное, но весьма интересное. А начать его надо с главного – изучить ученика, раскрыть в нем творческие способности и развить их дальше. Оттого насколько способны учащиеся, зависит подбор практического материала, а также составление разноуровневых заданий с учетом дифференцированного подхода. В наше время я обращаю большое внимания на то, как ученица живет, может ли она подготовить требуемое учителем задание. Кроме этого важно выявить индивидуальные, творческие способности учащихся. Для этого я применяю различные тесты и анкеты. Из этого выходит, что одни девочки склонны к конструированию и моделированию. Другие желают научиться готовить различные блюда, красиво накрыть стол, правильно, согласно этикету пригласить к столу. Третьи уделяют внимание декоративно-прикладному искусству. И поэтому я при составлении плана опираюсь на эти выводы, с учетом интересов учеников.

Никому не секрет, что в последнее время интерес к уроку технология у учащихся стал пропадать. Для того, чтобы привить интерес к своему предмету, понять и помочь ребенку при выборе его творчества я применяю методику проведения нестандартных уроков. Это уроки творчества, деловые, ролевые, ситуационные, дидактические игры – все это позволяет раскрыть внутренний мир учениц, их способности к творчеству. Именно на таких уроках можно показать все свое мастерство: шитье модели юбок, платьев, брюк, творения из бисера, вязаные изделия, великолепные художественные вышивки. Посмотрев результаты своего труда девочки стремятся делать еще лучше. Это помогает привлечь внимание других девочек, что проявляет интерес к тому или иному творчеству. И этому способствует такая форма работы, как выполнение творческих проектов. При разработке творческого проекта, мною создаются предпосылки для формирования у учащихся активной творческой деятельности, развития эстетического вкуса, образного мышления. На уроках технологии учащиеся приобретают необходимые знания по изготовлению тех или иных изделий, овладевают трудовыми умениями, отрабатывают навыки. В процессе коллективной работы между школьниками складываются определенные трудовые отношения, требующие соблюдения общепринятых норм поведения.

Практика показывает, что выполнение трудового задания по какой-либо причине может быть принято или наоборот непринято. В зависимости от степени отрицательного эмоционального отношения, учащиеся могут относиться к выполняемой работе безразлично или даже если и выполнит задание то, чтобы избежать неприятностей (получения двойки, выводы одноклассников).

Для того, чтобы воспитать у девочек трудолюбие в процессе трудового обучения необходимо, чтобы учащийся воспринимал свои практические действия и нормы не только на уровне знаний и умений, но и на эмоциональном уровне: чтобы выполненная работа вызывала чувство удовлетворения. Но иногда после удовольствия довольно быстро наступает психическое насыщение, а потом и перенасыщение, в связи с чем и даже отвращение к выполняемой работе. Чтобы этого не было я на уроке включаю минутки развлечения (решение загадок, кроссвордов, различные психологические тесты), что позволяет немного отдохнуть и девочки уже с новой силой приступают к работе. Как известно познавательный интерес может оказать на учащихся огромное влияние. В своей работе я детям сообщаю много познавательных сведении.

Моя работа направлена еще на одну сторону обучения: подготовка девочек к семейной жизни. На уроках я объясняю, что каждая девочка в будущем хозяйка, жена и поэтому на таких уроках стремлюсь раскрыть таинство приготовления блюд, девочки делятся своими кулинарными рецептами, как красиво, экономично приготовить то или иное блюдо. На уроках кулинарии девочки получают большое количество информации. В качестве домашнего задания предлагаю подготовить мини-сочинения о традициях и обрядах казахского народа, прошу их найти пословицу и поговорку о приметах в содержании, которого говорится о том как встречать гостей. Были проведены уроки «Қонак куту салты» в 6 классе, «Приготовление чайного стола» в 5-классе, где учащиеся показали о встрече почетных гостей по казахскому обычаю. Урок был ролевой, учащиеся заранее подготовили сведения от своих бабушек и родителей, о встрече гостей, о приметах. Очень важно на таких уроках привить девочкам понимания вечного назначения женщины, матери, хранительницы очага, донести до каждой ценность таких качеств. Это проявляет интерес у учащихся, уважения традициям и обрядам. В 9 классе был проведен открытый урок на тему «Технология изготовления «Сырмак», где учащиеся узнали один из традиционных видов женских ремесел бытовавших в древности и дошедших до нас из глубины веков. Учащиеся разрабатывали композиции из орнаментов, поглубже узнали о значении орнаментов, которые сейчас широко используются при изготовлении домашнего обихода. Эти уроки показали, что учащиеся не только хотят узнать, а проявляют интерес к народному творчеству.

Как и каждый учитель в процессе работы я сталкиваюсь с многообразными индивидуальными различиями своих учениц: по темпераменту и характеру, способностям и знаниям, особенностям поведения и общения. Не все из этих особенностей в равной степени влияют на результаты учебной деятельности. Но те которые жестко связаны с генотипом, наследственностью игнорировать нельзя. Поэтому продуктивно работают не все ученики сказываются как индивидуальные склонности, интересы, способности так и их индивидуально-типологические особенности. Устанавливаю эти особенности с помощью специальных методик, а также путем наблюдения за учащимися в различных ситуациях, облегчающих их учебную деятельность. Наблюдая за учащимися со слабой нервной системой установила такие правила: не ставлю их в ситуацию неожиданного вопроса и быстрого ответа на него, даю достаточно времени на обдумывание и подготовку; желательно чтобы их ответы были не в устной форме, а в письменной форме; не заставляю отвечать новый, только что усвоенный материал; путем правильной тактики вопросов и поощрений не только оценок, но и замечаниями типа («хорошо», «умница»и т.п) формирую успех и уверенность в своих силах; осторожно оцениваю неудачи этих учеников; во время подготовки ответов даю время для проверки и исправления; стараюсь не переключать их внимания, создаю спокойную обстановку для их работы.

Для сильных в определенной степени стараюсь разнообразить их деятельность. Даю дополнительные задания, где учащиеся сами находят пути решения тех или иных приемов работы. И это облегчает усвоение материала, где учащиеся самостоятельно применяют полученные знания в своей работе . Если ученик научится строить работу с учетом своего психо-физиологического потенциала, то сможет избежать таких нежелательных состояний, как переутомление и перегрузка.

В последние десятилетия большое распространение получили тесты, которые являются составной частью многих новаций в сфере образования. Тесты в профессиональном обучении учащихся, как правило, представляют собой особого вида задания, позволяющие проводить групповой оперативный контроль за усвоением знаний и приобретением умений и навыков учащимися на уроках теоретического и практического обучения.

Тесты применяю в процессе проведения предварительного, текущего и тематического контроля. Применение тестов перед изучением нового материала позволяет планировать индивидуальную работу с учащимися, ликвидации пробелов в их знаниях. С помощью тестов можно оперативно выявить, как воспринимаются учащимися переданная информация и какие меры нужно применять, если допущено много ошибок. Это дает возможность периодически наблюдать за результатами самостоятельной работы учащихся по усвоению учебного материала, своевременно оказать им помощь, а также проводить контроль за усвоением информации независимо от ее объема и порядка предъявления. Применение тестов в процессе обучения представляет возможность для развития аналитических способностей ума, логического мышления и памяти, стимулируя систематическую работу над учебным материалом, они дисциплинируют учащихся, воспитывают трудолюбие и аккуратность.

Для того, чтобы мои уроки не были похожи друг на друга я постоянно нахожусь в творческом поиске, открываю для себя что-то новое, которое я передаю и делюсь со своими учениками. Любое творчество рождается в благоприятной среде. Поэтому на своих уроках создаю доброжелательность, умение постигать эстетический мир детей.

БУТЕРБРОДЫ
Продукты для приготовления бутербродов

Н.Б. МИРОШХИНА,
учитель технологии СОШ № 17, г. Уральск

Обряды, традиции, пословицы, связанные с темой «Хлеб»

Цель:

Образовательная:

1. Ознакомление с продуктами, необходимыми для приготовления бутербродов.
2. Способы нарезки продуктов,
3. Способы оформления салата;
4. Правила техники безопасности при работе с током.

Развивающая:

1. Способы использования продуктов;
2. Способы нарезки хлеба.

Воспитательная:

1. Бережное отношение к продуктам питания.
2. Воспитание коллективизма, взаимопомощи, сотрудничества.

Методы работы: работа в группах с использованием методики итоговых технологий (КВН), объяснительно-иллюстративный.

Оборудование: схемы, плакаты, карточки.

Литература: Бутерброды. 500 рецептов. Минск 1996 г.

Ход урока:

I. Организационный момент.

1. Опрос – проверка материала, изученного на прошлом уроке. 7-10 мин.

На прошлом уроке мы говорили с вами об овощах. Готовили овощные салаты. Проверку материала, изученного на прошлом уроке мы проведем в форме игры КВН. К доске приглашаются 2 команды.

Выбирается жюри из учащихся класса – 3 человека.

На доске вывешены плакаты с вопросами:

1. Приветствие команд (название, девиз команды)
2. Работа по вопросам

На обдумывание вопроса 10 сек.

1. Что такое кулинария? (Кулинария – это искусство приготовления пищи)
2. Почему человеку необходимы продукты растительного происхождения? (Усиливают работу кишечника, нормализуют его работу).
3. Перечислить способы нарезки овощей.
4. Как необходимо хранить салаты? (В холодильнике, в теплом месте не более 6 часов, при хранении меняются вкусовые качества, уменьшается содержание в них витаминов).
5. Что такое салат? (Салат – это холодное блюдо, состоящее из одного или нескольких видов овощей, заправленных майонезом, сметаной, соусом, растительным маслом).
6. Какие продукты можно использовать для оформления салатов?

7. Что такое винегрет? (Разновидность салата, приготовленного из овощей, обязательно со свеклой).

8. Какие овощи относятся к клубневым овощам? (Картофель).

9. Какие овощи относятся к капустным овощам? (Белокочанная, краснокочанная, савойская, кольраби, брюссельская).

10. Какие овощи относятся к листовым овощам? (Салат, щавель, кислица, крапива).

3. Конкурс капитанов. Капитан одной команды задает вопрос капитану другой команды и наоборот.

4. Подведение итогов конкурса жюри.

5. Выставление оценок участникам 1 и 2 команды и членам жюри.

II. Новая тема: 15-20 мин.

Слово учителя: Беседа о завтраке учащегося. В ходе дискуссии выясняется, что любимый завтрак – бутерброд с кофе или чаем.

Тема: Бутерброды. Продукты для приготовления бутербродов. Хлеб.

Цель: Технология приготовления бутербродов. Начинка.

Для приготовления бутербродов используют различные продукты.

Продукты для приготовления бутербродов приготавливают раньше, чем хлеб. Сливочное масло держат в теплом месте. Сыр, колбасу, мясо режут тонкими ломтиками. Для приготовления бутербродов используют сырые овощи, помидоры, свежие и соленые огурцы, редис, листья салата, укропа, петрушки, огурцы лучше использовать в бутерброде вместе с кожурой, т.к. зеленый цвет освежает блюдо, украшает стол. Лук режут кружочками, каждый кружочек можно разъединить.

Картофель, морковь, свеклу добавляют в бутерброд в отварном виде. Твердый сыр режут тонкими пластинками. В бутерброде сыр быстро высыхает, теряет свои качества. Чтобы избежать этого, вместе с сыром добавляют помидор, т.к. его сок предупреждает высыхание сыра. Бутерброды с сыром можно разогреть в духовке.

Колбасу перед приготовлением очищают от кожуры. Толстую колбасу режут прямо, тонкую наискосок.

Основным продуктом для приготовления бутербродов все-таки является хлеб. Человек всегда с почтением относился к этому продукту питания. У многих народов существует такой обычай, встречать самых дорогих гостей хлебом – солью. Как вы думаете, почему встречают хлебом?

А какие пословицы, поговорки о хлебе вы знаете? (Предполагаемые ответы учащихся)

- Хлеб всему голова.
- У кого хлеб родится, тот всегда веселится.
- Без соли, без хлеба худая беседа.
- Зерно пшеницы дороже жемчужины.
- Кто хлеб печет, тому почет.
- Стол без хлеба выглядит бедно.
- Худ обед, когда хлеба нет.
- Ячмень и пшеница – пища, золото и серебро – металл.

Хлеб необходимо хранить в хлебнице. Перед приготовлением бутербродов, свежий хлеб подсушивают.

Для приготовления бутербродов надо соблюдать следующее:

1. Хлеб и другие продукты нарезать равномерной толщины (толщина ломтиков хлеба для открытых бутербродов примерно 1-1,5 см, для закрытых – 0,5 см).

2. Продукты класть так, чтобы они полностью покрывали ломтики хлеба, но не свисали с них.

3. Используемые для бутербродов продукты должны быть свежими и хорошо сочетаться между собой по вкусу.

Работают по цветной таблице «Бутерброды». Учащиеся отмечают, что бутерброды бывают открытые и закрытые. Открытые делятся на простые и комбинированные. Отмечают отличие открытых бутербродов от закрытых.

Говорится о том, что бутерброды по назначению бывают сладкими и солеными, что их готовят и в будничные дни и в праздники. Различают различные формы нарезки бутербродов – прямоугольник, овал, треугольник, квадрат и т.д.

Учитель напоминает о том, что необходимо соблюдать правила техники безопасности при работе с ножом.

Работа по таблице «Правила техники безопасности при работе с ножом».

На следующем уроке мы будем готовить открытые бутерброды.

Учитель демонстрирует образцы приготовления бутербродов, учащиеся делают отметку о форме нарезки продуктов, оформлении бутербродов.

III. Практическая работа в группах.

Сегодня на уроке мы будем готовить открытый бутерброд, для его приготовления вам необходимы:

1) Инвентарь и посуда – разделочные доски, нож, тарелка для готовых продуктов.

2) Продукты – хлеб, колбаса, сливочное масло, продукты для украшения бутерброда.

Технология приготовления.

Технологическая карта приготовления открытого бутерброда с колбасой.

Схема приготовления.

- Очистить и нарезать колбасу.
- Нарезать хлеб. Намазать ломтики хлеба маслом.
- Положить на хлеб, смазанный маслом, колбасу.
- Украсить бутерброды.
- Уложить бутерброды в тарелку.

IV. Степень усвоения технологической карты 1-2 ученика, 3-4 мин.

V. Практическая работ учащихся (по группам), 15-20 мин.

Контроль со стороны учителя:

Первый обход – организация рабочего места, подготовленность учащихся к практической работе.

Второй обход – практическая работа учащихся: качество нарезки продуктов питания, хлеба, начинки. Соблюдения правил техники безопасности при работе с ножом.

Третий обход – качество оформления бутербродов. Выбор лучшей работы. Указания на достоинства и недостатки работы.

VI. Выставление оценок, выставка лучших работ, 3-4 мин.

VII. Уборка помещения, 15 мин.

VIII. Домашнее задание: §4-5. Чай 10-15 гр. сахар, подготовить материал о традициях казахского чаепития.

Вышивание салфетки Технология выполнения тамбурного шва

Цель урока:

1. Расширить знания и умения по выполнению свободных стежков.

2. Обучать выполнять задания по образцу формировать знания по ручной вышивке на уровне применения в сходной ситуации, учить самостоятельно оценивать результаты работы

3. Научить выполнять тамбурный шов.

4. Развивать творческий интерес к вышивке, развивать творческие способности личности; знакомить их с образцами самых популярных видов вышивки, развивать речь и внимание.

5. Воспитывать аккуратность в работе, вызывать интерес к культуре и искусству вышивания, совершенствовать эстетические взгляды, улучшать сенсорные и моторные навыки учащихся

Методы обучения: беседа, рассказ, практическая работа.

Формы обучения: фронтальные, индивидуальные

Оборудование и наглядные пособия: салфетки, нитки мулине, ирис, иголки, пяльца, хлопчатобумажный лоскут, плакат «Свободные швы».

Литература: 1. Максимова М., Кузьмина М. «Вышивка. Первые шаги». ЭКСМО Пресс 1998 г.

2. Джигурда-Литвинец Э.Н. «Учись рукоделию».

Ход урока.

I. Организационный момент.

Проверка присутствующих и готовности класса к уроку.

II. Повторение изученного материала.

1. История вышивки.

2. Материалы и инструменты, применяемые при вышивке.

3. С какими декоративными швами вы познакомились?

4. Как выполняется шов за иголку?

5. Какая бывает вышивка?

III. Изложение нового материала

Шов «тамбурный» или «цепочка» состоит из ряда петель и напоминает связанную крючком цепочку на лицевой стороне и крупную строчку на изнаночной.

Вышивают сверху вниз, справа налево или, располагая рисунок вышивки так, чтобы игла с рабочей ниткой совершала движение в сторону работающего (на себя).

Выполняется тамбурный шов следующим образом. После закрепления рабочую нитку выводят на лицевую сторону ткани и укладывают петлей. Придерживая ее большим пальцем левой руки, иглу с рабочей ниткой выводят в предыдущий прокол на ткани, направляя ее по изнанке ткани. Расстояние стежка на изнанке должно равняться длине петли. Игла выходит с изнанки, нитка ложится на край петли, закрепляя ее. Для получения следующей петли иглу направляют в предыдущий прокол и т.д. Так образуется цепочка петель. Цепочки могут состоять из длинных и коротких петель, быть ломанными.

Шов можно разнообразить, перехватив цепочку в местах соединения петель, ниткой другого цвета.

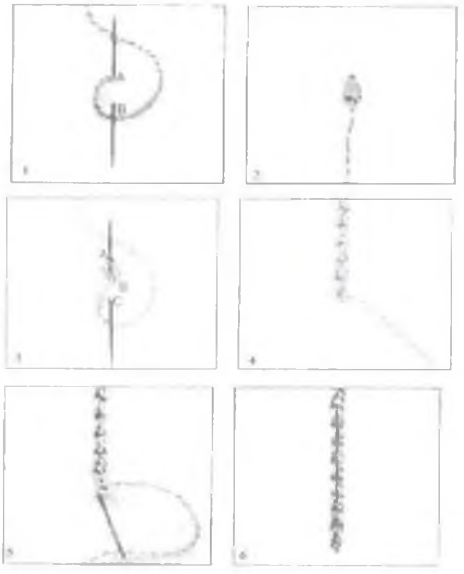

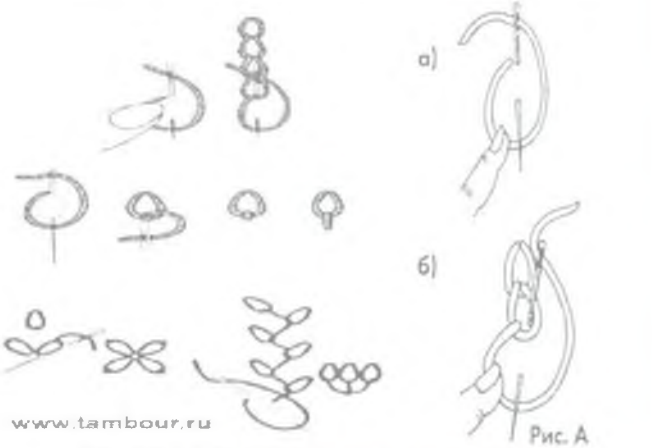

Рис. А

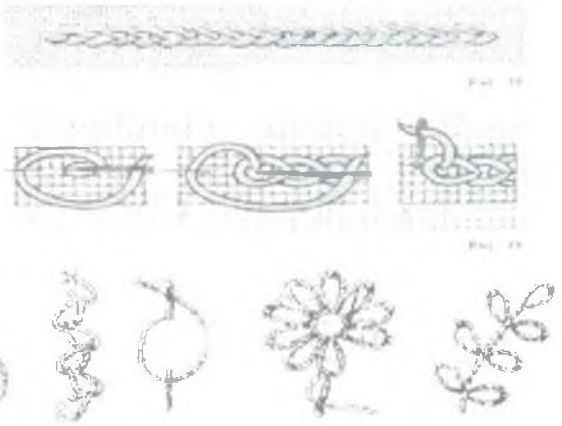

1. Шов «петля в прикреп», создан на основе тамбурного.

Тамбурный шов можно выполнять двумя контрастными цветами. Для каждой нитки берут отдельную иглу. Получается цепочка с петлями, чередующимися по цвету.

IV. Вводный инструктаж.

1. Повторяем ТБ с иглой, ножницами.
2. Показ закрепления нитки без узелка.
3. Показ приемов выполнения тамбурного стежка.
4. Демонстрация готовых изделий.

Самостоятельная работа учащихся (индивидуально).

V. Текущий инструктаж – целевые обходы.

1 обход – проверить все ли учащиеся приступили к выполнению своей работы.

2 обход – проверить правильность организации рабочего места, правильность выполнения трудовых приемов и соблюдение правил ТБ.

3 обход и 4 обход – с целью оказания индивидуальной помощи учащимся.

5 обход – самоконтроль, проверка и оценка работ.

VI. Заключительный инструктаж.

1. Анализ типовых ошибок и их причин.
2. Оценка работы каждого учащегося.
3. Уборка рабочих мест.

Домашнее задание: завершить работу, к следующему уроку принести салфетки, иголки, нитки, пяльца, игольницу.

ПОНОМАРЕВА.

Цветы в нашей жизни Искусство составления букета

Н.А. ХЕН,
учитель технологии ОКШДС №77, г. Караганда

Тема программы: Культура дома.
Цель урока:

Образовательная: научить учащихся технике составления букетов цветов.

Воспитательная: развить эстетический вкус, творческое воображение, воспитать культуру труда и аккуратности при выполнении задания.

Развивающая: ознакомить с принципами составления букетов.

Материально-техническое оснащение: образцы букетов, искусственные цветы, тексты.

Методы проведения занятия: комбинированный.

Объект труда: составить композицию из искусственных цветов.

Межпредметные связи: русский язык, литература, ИЗО, ботаника.

Литература для учителя: Трудовое обучение, 6 класс.

Литература для учащегося: конспект, «Трудовое обучение», 6 класс.

Ход урока.

1. Организационная часть.

а) проверить явку учащихся по журналу.

б) проверить наличие рабочей тетради, инструментов, материалов.

Объяснение темы урока. Объявляется тема урока, класс делится на 3 группы по 3-5 человека в группе.

Тема нашего урока: Цветы в нашей жизни. Искусство составления букетов.

Вопрос классу: Какие ассоциации возникают у вас при виде букетов цветов?

Каждая группа готовит ответ, обсуждается в группе и затем спикер у доски отвечает на поставленный вопрос. Из ответов учащихся на доске составляется кластер.

Для того чтобы составить композицию из цветов, нужно знать определенные правила. Сейчас вы самостоятельно изучите текст и заполните "Учебный журнал", лист тетради делите на 3 части (знаю, хочу узнать, учусь).

В первую графу вы запишите, что вы знаете о составлении букетов (до чтения текста).

Во второй графе, что хотите узнать о составлении букетов (коротко).

И третью графу вы заполните при изучении текста.

После записи в первой и во второй графе журнала каждой ученице раздается текст. Учащиеся изучают текст и кратко конспектируют в рабочую тетрадь. Ответить на вопрос: **Какие основные требования должны соблюдаться при составлении букета?**

В каждой группе ответ записывают в тетради и спикер отвечает у доски. Остальные группы внимательно слушают и после ответа дополняют или поправляют отвечающего.

Текущий инструктаж и самостоятельная работа учащихся – из имеющихся искусственных цветов составить букет. В конце урока презентация всех букетов.

Целевые обходы рабочих мест учащихся:

- организация рабочих мест учащихся;
- соблюдение ТБ при работе;
- правильность выполнения задания.

IV. Заключительный инструктаж: оценить ответы учащихся на вопросы, оценить выполненное задание, проставить оценки за урок. 5 минут (можно согласовать оценки с группами).

V. Домашнее задание: на следующий урок принести _____.

VI. Уборка рабочих мест учащихся.

Замечания по уроку _____.

Приложение.

Искусство составления букета ценилось с давних времен. Определяющую роль всегда играли четыре момента.

1. Количество цветов в нем.
2. Сочетаемость цвета подобранных видов.
3. Принцип компоновки.
4. Форма букета.

Очень много зависит от фантазии составителя. Есть букеты, которые вызывают восхищение, а есть такие, которые заставляют размышлять (японская икебана) – есть букеты "со значением", "с намеком", с определенным подтекстом, понятным тому, кому он вручается.

Теперь непосредственно о технике составления букетов из срезанных цветов.

1. Принято компоновать букет из нечетного количества цветов, чтобы уйти от строгой симметрии, которая не присуща любому художественному замыслу. Обычное число цветков в букете - 3, 5, 9 и т.д. Самый маленький букет – в пределах 5-7 см зачастую заменяется одним цветком розы на длинном стебле. Учитывать надо вкус того, кому роза дарится, его стиль одежды и даже время суток, когда роза будет вручена. В вечернее время предпочтение, при всех других равных условиях, надо отдать оранжевому, красному, желтому цвету.

Днем надо выбирать менее яркие и броские тона. Белая роза всегда будет хороша.

2. Возвращаясь к букетам со сложной композицией, цель которых достичь ожидаемого декоративного эффекта, надо помнить, что достичь такого эффекта можно лишь при правильных цветовых сочетаниях колеров подбираемых цветов, их гармоничности. Многоцветные композиции допускают сочетания синего цвета с красным, красного с желтым, голубого с розовым. Но в любом случае эти цветы лучше разделить зеленой листвой (зелеными побегами) или же небольшими цветками промежуточных окрасок, обеспечивающих плавный переход от одного активного цвета к другому. Наиболее гармоничные сочетания: оранжевый цвет с синим, фиолетовый с желтым, красный с зеленым. Белый сочетается практически со всеми цветами и оттенками. Хорошо смотрится букет, где красный цвет, сочетаясь с бледно-розовым, плавно переходит в белый. Синие и голубые цветы хорошо гармонируют с нежно-розовым, оранжевым, желтым цветом.

3. Определенные требования надо соблюдать и при самом формировании, "строительстве" букета. Низ букета должны составлять яркие и крупные цветы, а верх – более мелкие и нежные по окраске.

4. Букет может быть круглым или односторонним. У круглого цветы располагаются равномерно со всех сторон и направлены наружу. Односторонние букеты предполагают направленность цветов в одну сторону, причем имеют очевидную разницу в длине стебля. Такие букеты ставят обычно в углах помещения и тех местах, где предполагается односторонний обзор. Какая бы ни была форма букета, цветы в нем должны компоноваться свободно и естественно. Плохо будет смотреться букет, где цветы плотно прижаты друг к другу.

Мы упомянули о букетах "со значением", "с намеком". Что это означает? Прежде всего имеется в виду общепринятая символика цвета. Символика эта сложилась на протяжении веков и ею хорошо владеют знатоки цветочного дела и эстеты. Так, розовый цвет символизирует нежные чувства дарящего, он может выражать даже признание в любви. Красный активный цвет – любовь к жизни, свободу, активную позицию, в то время как лиловый цвет предполагает склонность к покорности. Голубой цвет – это верность и ожидание, а желтый – измена. Оранжевый может одновременно говорить о кокетстве и о гордости. Белый цвет, символ чистоты, несет в себе самые прекрасные устремления и пожелания объекту дарения. Цветы фиолетовой окраски могут дарить друг другу мужчины – фиолетовый цвет олицетворяет дружбу, поддержку, бескорыстное служение.

Кроме символики цвета, каждый конкретный цветок несет в себе определенный символ. Если сейчас многие подзабыли об этом, следует напомнить. Так, например, василек выражает нежность, настурция – любовь, астра – глубоко спрятанное чувство, тайное намерение, ландыш – чувство, скрываемое от всех, лютик – просьба о свидании, белая роза, белая лилия, калы – благородство души и поступков, красная роза – открытое выражение чувства, демонстрация поддержки, сирень – упрек в забвении, напоминание о себе, ромашка – неприятие кого-либо, даже ненависть, хотя ромашка с другой стороны, это союзница в гаданиях, заговорах, размышлениях, василек – простота и бесхитростность, тюльпан – ожидание ответного чувства, хризантема – прощение, благосклонность, георгин – предупреждение об охлаждении отношений, мимоза – недоверие, осторожность.

Чтобы букет дольше сохранялся, надо при его составлении учесть и такой момент, как несовместимость отдельных цветов друг с другом. К примеру, лилии угнетают маки, маргаритки и васильки, которые быстро увядают от такого соседства. Розы всегда ускорят увядание цветов в одном букете (поэтому, наверное, и является оправданным дарение одной розы). Трубчатые лилии, ландыши, нарциссы и гвоздики являются агрессивными угнетателями большинства видов цветов. Нарциссы по этой причине плохо уживаются с тюльпанами. А с веткой кипарисовика тюльпан чувствует себя прекрасно. Ветка герани или туи очень желательны в любом букете, так как способствуют сохранности срезанных цветов.

О работе школьного творческого кружка в Актюбинской областной специальной (коррекционной) школе-интернате для детей с нарушением слуха

Тамара Павловна ЛЯШЕНКО, руководитель кружка «Декоративно-прикладного искусства», г. Актобе

«Хочется верить, что наш труд не пропадёт даром и умение вышивать ещё пригодится нашим ребятам после школы в их самостоятельной жизни».

Кружок «Декоративно-прикладное искусство» был создан в 1997 году. Инициатором детского творческого кружка была завуч школы – Иргалиева Багдагуль Гибадулаевна. К этому времени часто возникал вопрос чем увлечь, чем занять детей, какие способности необходимо у них развивать. Поэтому и принято было открыть в школе кружок детского творчества. Тем более значимость занятий для детей с нарушением слуха определяется большими возможностями коррекции и развития творческих способностей. Они развивают познавательную, эмоциональную и волевую сферу, формируют речь, совершенствуют слухо-зрительное восприятие, а также развитие положительных качеств личности и доброжелательного отношения друг к другу.

Итак, мне было предложено вести занятия в творческом кружке, быть руководителем. Смущало то, что в нашей школе ранее такая работа не велась. Я чувствовала большую ответственность, так как мне предстояло организовать эту работу так, чтобы детям было интересно.

Началось с того, что с детьми, которые пришли в кружок, а это были дети 3 и 4 классов, мы отправились в художественную школу. Дети с большим интересом рассматривали поделки, им было очень любопытно. В художественной школе нам помогли с литературой. Книги с различными поделками сразу заинтересовали наших детей. Учитывая интересы и способности детей, я постепенно поняла, чем их занять. Для занятий нам выделили учебный кабинет на 1 этаже. Начинали мы свою работу с простых закладок и аппликаций. Постепенно работа детей усложнялась. Чуть позже мы уже могли рисовать орнамент, составлять композиции из элементов казахского национального орнамента.

Следующим этапом было освоение ниток и пряжи, знакомство с их свойствами. Так ребята научились делать куклы из пряжи.

Из года в год стало больше желающих посетить наш кружок и в классе работать стало тесно. И нам предложили рекреацию на 3 этаже, где мы и по сей день занимаемся.

Со временем мы начали работу с природным материалом, с листьями, веточками, семенами. Составляли разные композиции. Дети с удовольствием посещали кружок и работали всей душой.

И вот в 2003 году нас впервые пригласили принять участие на городской конкурс «Синяя птица». К нашей большой радости Аскарова Гульжайна за лучшую работу заняла первое место.

К этому времени мы с детьми научились шить мягкие игрушки. И уже на следующем городском конкурсе Гапанович Стас и Конырбаев Алибек заняли призовые места и получили дипломы. Так у наших детей появился стимул к творческой работе.

Я постоянно работала над творческим развитием детей, искала для них новые работы, с такой целью, чтоб те навыки, которые они получили в кружке, в будущем им пригодились. Большую роль сыграла моя поездка в Санкт-Петербург, откуда я привезла книгу «Вышивка». В то время практически не было литературы по данной проблеме. В этой книге было предложено много простых и интересных работ, которые наши ребята могли бы выполнить. И я поняла, это то, что я искала. Я твёрдо знала, чем мы теперь будем заниматься. Вышивание привлекло многих девочек, что даже порой не хватало стульев, и они вышивали стоя.

В 2005 году нас пригласили принять участие в городском конкурсе «Мисс шляпа – 2005» среди молодежи- инвалидов. Дети сами подготовили костюмы и шляпы. За нас переживала вся школа. Мы не подвели. На конкурсе мы были самыми лучшими.

В октябре этого же года мы приняли участие в ежегодном городском конкурсе «Синяя птица», где наши дети получили 7 дипломов и 4 грамоты за свои работы. А также впервые дети получили вознаграждения и ценные подарки.

Время шло, как всегда мы были в поисках новых идей и интересных работ. Решили вышивать бисером. Это был большой и кропотливый труд.

Но результат – ошеломляющий.

Со временем мы освоили вышивку шёлковой лентой и тесьмой. Девочки сами своими руками расшивали бисером и лентами театральные сумочки и сумочки для сотовых телефонов.

Во время занятий формируются трудовые навыки, развивается мелкая моторика рук, познавательные процессы. Ребята чувствуют себя творцами. Развивая свои творческие способности, они учатся понимать и любить красоту.

Учитывая конкретность мышления наших детей и преобладание в их психике эмоций, на занятиях я опираюсь на непосредственные наблюдения и впечатления, на жизненный опыт учащихся.

Содержание программы кружка включает различные виды деятельности: выполнение аппликации, лепка, вышивание, рисование, моделирование, вязание. На занятиях я всегда стараюсь разнообразить не только виды работ, но и тематику. Работа ведётся с каждым ребёнком индивидуально. Мы ежегодно принимаем активное участие в городских конкурсах, где получаем достойные призовые места.

Хочется верить, что наш труд не пропадёт даром, и умение вышивать ещё пригодится нашим девочкам после школы, в их самостоятельной жизни.

Подарок к празднику

Светлана Анатольевна ОМАРКУЛОВА,

С давних времен узкие полоски ткани применялись в повседневной жизни и хозяйственной деятельности людей.

Приглашаем вас заняться вместе с нами этим благородным, популярным во все времена и увлекательнейшим делом – вышиванием шелковой лентой.

Для того, чтобы начать вышивать лентами вам понадобятся: ленты, иглы, пяльцы и нитка в цвет лент или основы для подшивания хвостиков лент на изнанке.

Определив размер будущей розы, делается пять радиальных стежков, через которые пропускается лента. Начиная от центра, аккуратно укладывайте ленту, протаскивая ее попеременно над и под радиальными стежками.

Выведите иглу с лентой на лицо в центре круга. Начинайте обвивать ленту поочередно над и под прямыми стежками, не прокалывая ткань. Двигайтесь против часовой стрелки, процесс напоминает штопку, только лента идет по спирали. Не натягивайте ленту слишком сильно. Продолжайте работать по направлению к внешнему краю круга до тех пор, пока лента полностью не закроет нитки, выведите ленту на изнанку, отрежьте, оставив хвостик около 1,5 см.

Вышивание листочков "ленточным стежком".

Лента проходит не только через основу, но и через саму себя. Смещение прокола к краю ленты позволяет достичь очень интересных эффектов в вышивке листьев и лепестков. Поэкпериментируйте с разным направлением натяжения ленты.

Вышивка готова, ее можно оформить в паспарту или рамку.

Более сложные рисунки можно вышивать по кальке.

Разместите вашу работу в интерьере.

Информационные ресурсы.

- Мелинда Косе. Искусство вышивки. - М.: ЭКСМО Пресс, 2000. - 128 с.

- Донателла Чотти. Вышивка шелковыми лентами техника, приемы, изделия. / Пер. с ит. - М.: АСТ-ПРЕСС, 2001. - 160 с. ил. - (Энциклопедия).

- Уильяме М. Шелковая лента/ Перевод с англ. Н. Рейн. - М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. - 128 с.

Программа прикладного курса «СЕЛЬСКИЙ МЕХАНИЗАТОР» для учащихся 11-12 классов общеобразовательной школы

Галиулла Сафиоллатович НАДИРБЕКОВ,
учитель технологии Кара-Мурзинской средней школы Бескарагайского района, ВКО

Пояснительная записка к программе прикладного курса «Сельский механизатор» для учащихся 11-12 классов общеобразовательных школ.

В законе Республики Казахстан «Об образовании» одной из задач системы образования в числе приоритетных названа «подготовка квалифицированных рабочих и специалистов, конкурентно-способных на рынке труда» (статья 8, пункт 2).

В нынешнем Казахстане в условиях социальных перемен проблема профессионального самоопределения молодёжи особенно остра, тем важнее видится роль профессионального обучения в средней школе, а с учётом перехода на 12-летнее образование она становится наиболее актуальной.

Профессия механизатора на селе является востребованной на рынке труда. Нет такой отрасли в сельскохозяйственном производстве, где бы не использовались технические средства – трактор, комбайн, транспортёр и т.д.

И первое место среди них принадлежит трактору.

«Всё новое – хорошо забытое старое», – гласит народная мудрость. В период так называемого застоя выпускники, заканчивая советскую школу, имели не только определённый запас знаний, необходимый для поступления в вуз, но и могли устроиться на работу в качестве механизатора, например, до призыва в ряды Вооружённых сил, так как юноши получали одновременно с аттестатом об окончании школы и удостоверение тракториста-машиниста. Программа прикладного курса «Сельский механизатор» для учащихся 11-12 классов общеобразовательных школ предполагает восстановить профильную подготовку выпускников и получение ими соответствующего документа.

В настоящее время данная программа даёт возможность выпускникам приобрести сельскохозяйственную профессию в стенах школы. Курс позволяет молодёжи по окончании школы вместе с аттестатом о среднем общем образовании получить удостоверение тракториста-машиниста и быть востребованным специалистом на селе.

Профильный курс «Сельский механизатор» предусматривает знакомство учащихся с теоретическими и практическими знаниями об устройстве и обслуживании трактора, правилами дорожного движения, оказания первой медицинской помощи. Программа по курсу рассчитана на 2 года обучения (11-12 классы) по 2 часа в неделю и включает в себя следующие разделы: «Устройство трактора», «Эксплуатация трактора», «Правила дорожного движения», «Первая медицинская помощь». Каждая тема сопровождается практической работой. В конце обучения предполагается экзамен с приглашением соответствующих специалистов и представителей МАИ.

Цели программы:

Настоящая программа даёт возможность подготовить выпускников к трудовой деятельности в сегодняшних экономических условиях; овладеть основами знаний, умений и навыков профессии механизатора.

Задачи программы: показать значимость профессии в современном обществе, её роль в сельском

хозяйстве, значение её для развития сельского хозяйства РК.

Формировать профессиональные умения в эксплуатации трактора и сельскохозяйственных механизмов.

В целом, предлагаемая программа по профильному курсу «Сельский механизатор» для учащихся 11-12 классов общеобразовательной школы ориентирована на подготовку учащихся к самостоятельной жизни, приобщения школьников к труду в сельском хозяйстве, воспитывать любовь к родной земле.

Требования к знаниям, умениям и навыкам.

Учащиеся должны знать:

1. Основы устройства трактора.
2. Устройство поршневых двигателей трактора.
3. Устройство механизмов двигателя трактора.
4. Устройство системы охлаждения и смазки трактора.
5. Устройство систем питания дизеля и карбюраторного двигателя трактора.
6. Устройство и регулировка ходовой части трактора.
7. Устройство рабочего оборудования трактора.
8. Основы электрооборудования трактора.
9. Основы технического обслуживания трактора.
10. Основы эксплуатации трактора.
11. Правила дорожного движения.
12. Правила техники безопасности при обслуживании и ремонте трактора.

Учащиеся должны уметь:

1. Обслуживать трактор.
2. Производить ремонт механизмов трактора.
3. Оказывать первую медицинскую помощь.

11 класс (первый год обучения)

№	Содержание программного материала	Колич-во часов	Сроки
1	Введение.	1	
2	Раздел 1. Устройство трактора.	1	
3	Классификация и основные части тракторов.	1	
4	Безопасность труда.	1	
	Глава 1. Поршневые двигатели внутреннего сгорания.	8	
5	Принцип действия, классификация и устройство двигателей внутреннего сгорания.	1	
6	Рабочие циклы одноцилиндровых четырёхактных дизелей и карбюраторных двигателей.	1	
7	Устройство и рабочий цикл двухактного карбюраторного двигателя.	1	
8	Особенности устройства и работы многоцилиндровых дизелей.	1	
9	Мощность и экономичность поршневых двигателей внутреннего сгорания.	1	
10	Практическая работа №1. Ознакомление с четырехактными одноцилиндровыми дизелями и карбюраторным двигателем.	1	
11	Практическая работа №2. Ознакомление с устройством и принципом действия двухактного карбюраторного двигателя.	1	
12	Практическая работа №3. Ознакомление с многоцилиндровыми двигателями и основными их показателями.	1	
	Глава 2. Пуск двигателя и основы управления тракторами.	6	
13	Органы управления и контрольные приборы.	1	
14	Пуск дизеля.	1	
15	Приёмы управления тракторами.	1	
16	Практическая работа №4. Ознакомление с контрольными приборами и органами управления колёсным и гусеничным тракторами.	1	
17	Практическая работа №5. Ознакомление с общими правилами управления колёсным и гусеничным тракторами.	1	
18	Практическая работа №6. Пуск двигателя.	1	
	Глава 3. Механизмы двигателя.	7	
19	Кривошипно-шатунный механизм.	1	
20	Неисправности кривошипно-шатунного механизма и его техническое обслуживание.	1	
21	Распределительный и декомпрессионный механизмы.	1	
22	Неисправности распределительного, декомпрессионного механизмов и их техническое обслуживание.	1	

23	Практическая работа №7. Ознакомление с деталями и сборочными единицами кривошипно-шатунного механизма.	1	
24	Практическая работа №8. Частичная разборка и сборка кривошипно-шатунного механизма.	1	
25	Практическая работа №9. Ознакомл. с распределительным и декомпрессионным механизмами.	1	
	Глава 4. Системы охлаждения и смазочная.	8	
26	Общие сведения о системах жидкостного и воздушного охлаждения.	1	
27	Устройства, механизмы и приборы системы жидкостного охлаждения.	1	
28	Общие сведения о смазочной системе.	1	
29	Механизмы и устройство смазочной системы.	1	
30	Практическая работа №10. Ознакомление с системой охлаждения.	1	
31	Практическая работа №11. Изучение устройства и принципа действия системы охлаждения.	1	
32	Практическая работа №12. Ознакомление со смазочной системой.	1	
33	Практическая работа №13. Изучение устройства и принципа действия основных частей смазочной системы.	1	
	Глава 5. Системы питания дизеля и карбюраторного двигателя.	16	
34	Общие устройства и действия системы питания дизеля.	1	
35	Очистка топлива.	1	
36	Подкачивающий насос.	1	
37	Топливный насос высокого давления.	1	
38	Способы смесеобразования. Форсунки.	1	
39	Система питания карбюраторного двигателя.	1	
40	Регулятор частоты вращения коленчатого вала.	1	
41	Очистка воздуха и отвод отработавших газов.	1	
42	Практическая работа №14. Ознакомление с размещением и креплением основных частей с системой питания дизеля.	1	
43	Практическая работа №15. Изучение топливных фильтров.	1	
44	Практическая работа №16. Изучение подкачивающего насоса.	1	
45	Практическая работа №17. Ознакомление с устройством и принципом действия топливного насоса высокого давления.	1	
46	Практическая работа №18. Ознакомление с устройством и принципом действия форсунки.	1	
47	Практическая работа №19. Ознакомление с устройством и принципом действия системы питания карбюраторного двигателя.	1	
48	Практическая работа №20. Ознакомление с устройством и принципом действия однорежимного и всережимного регулятора.	1	
49	Практическая работа №21. Изучение воздухоочистителей.	1	
	Глава 6. Система пуска двигателя.	9	
50	Устройство и работа системы пуска.	1	
51	Устройства, облегчающие пуск двигателя. Счётчик моточасов.	1	
52	Практическая работа №22. Изучение устройства и действия системы пуска двигателей и счётчика моточасов.	1	
53	Практическая работа №23. Ознакомление с размещением, назначением и взаимодействием механизмов и трансмиссии.	1	
54	Практическая работа №24. Ознакомление с устройством ведущих и ведомых частей сцепления, нажимного устройства и механизма управления. Регулировка сцепления.	1	
55	Практическая работа №25. Изучение устройства и действия промежуточного соединения и карданной передачи.	1	
56	Практическая работа №26. Изучение действия коробки передач, её частичная разборка и сборка.	1	

57	Практическая работа №27. Изучение действия раздаточной коробки, её частичная разборка и сборка.	1	
58	Практическая работа №28. Изучение устройства, действия центральной и конечной передач, их частичная разборка.	1	
	Глава 7. Трансмиссия.	10	
59	Назначение и устройство трансмиссии.	1	
60	Сцепление.	1	
61	Промежуточное соединение. Карданная передача.	1	
62	Коробка передач.	1	
63	Раздаточная коробка.	1	
64	Центральная (главная) и конечные передачи.	1	
65	Дифференциал.	1	
66	Механизмы поворота гусеничных тракторов.	1	
67	Практическая работа №29. Ознакомление с размещением, назначением и взаимодействием механизмов трансмиссии.	1	
68	Практическая работа №30. Изучение устройства и действия промежуточного соединения и карданной передачи.	1	
Итого: 11 класс – 68 часов.			
12 класс (второй год обучения)			
	Глава 8. Ходовая часть.	4	
69	Ходовая часть колёсных тракторов.	1	
70	Ходовая часть гусеничных тракторов.	1	
71	Практическая работа №31. Изучение устройства и регулировки ходовой части колёсных тракторов.	1	
72	Практическая работа №32. Изучение устройства и регулировки ходовой части гусеничных тракторов.	1	
	Глава 9. Механизмы управления.	5	
73	Рулевое управление колёсных тракторов.	1	
74	Гидроусилитель рулевого управления трактора МТЗ-80.	1	
75	Тормоза.	1	
76	Практическая работа №33. Изучение устройства и работа рулевого управления и механизма блокировки дифференциала трактора МТЗ-80.	1	
77	Практическая работа №34. Изучение устройства и работы тормозов колёсного трактора.	1	
	Глава 10. Рабочее оборудование.	8	
78	Устройство гидравлической нависной системы.	1	
79	Работа гидравлической системы.	1	
80	Механизм навески.	1	
81	Гидравлический увеличитель сцепного веса.	1	
82	Прицепное устройство, вал отбора мощности и приводной шкиф.	1	
83	Практическая работа №35. Изучение устройства и работы раздельно-аграрной гидронавесной системы.	1	
84	Практическая работа №36. Изучение устройства и работы гидроувеличителя сцепного веса.	1	
85	Практическая работа №37. Изучение устройства и работы прицепного устройства, вала отбора мощности и приводного шкифа.	1	
	Глава 11. Электрооборудование.	13	

86	Общие сведения об электрооборудовании. Аккумуляторная батарея	1	
87	Генераторы переменного тока.	1	
88	Реле-регуляторы.	1	
89	Электрический стартер.	1	
90	Системы освещения и сигнализации.	1	
91	Система зажигания.	1	
92	Практическая работа №38. Ознакомление с назначением, размещением и креплением на тракторе агрегатов, аппаратов и приборов электрооборудования	1	
93	Практическая работа №39. Изучение аккумуляторной батареи.	1	
94	Практическая работа №40. Изучение генератора переменного тока с выпрямителем.	1	
95	Практическая работа №41. Ознакомление с устройством и принципом действия реле-регуляторов.	1	
96	Практическая работа №42. Изучение устройства и принципа действия электрического стартера	1	
97	Практическая работа №43. Изучение устройства и принципа действия фары и звукового сигнала.	1	
98	Практическая работа №44. Изучение устройства и принципа действия системы зажигания	1	
	Раздел 2. Эксплуатация трактора Глава 12. Эксплуатационные качества и техническое обслуживание тракторов	8	
99	Показатели эксплуатационных качеств.	1	
100	Изнашивание деталей. Обкатка тракторов.	1	
101	Плановое техническое обслуживание.	1	
102	Организация технического обслуживания и ремонта тракторов. Хранение тракторов.	1	
103	Практическая работа №45. Проведение ежемесячного обслуживания тракторов.	1	
104	Практическая работа №46. Проведение первого технического обслуживания тракторов.	1	
	Глава 13. Правила дорожного движения.	21	
105-106	Основные сигналы регулировщика.	2	
107	Сигналы светофора и регулировщика.	1	
108	Дорожные знаки. Предупреждающие знаки.	1	
109	Знаки приоритета.	1	
110	Запрещающие знаки.	1	
111	Предписывающие знаки.	1	
112	Информационно-указательные знаки.	1	
113	Знаки сервиса.	1	
114	Знаки дополнительной информации.	1	
115-117	Дорожная разметка. Горизонтальная разметка.	2	
118	Вертикальная разметка.	1	
119	Опознавательные и иные знаки.	1	
120	Интервал и дистанция.	1	
121	Скорость движения.	1	
122-123	Остановка и стоянка транспортных средств.	2	
124-125	Полоса движения. Обгон.	2	

	Глава 14. Первая медицинская помощь.	8	
126-127	Медицинская аптечка.	2	
128-129	Первая медицинская помощь при ранениях, травмах и несчастных случаях.	2	
130	Практическая работа №47. Оказание первой медицинской помощи при ранениях, травмах и несчастных случаях.	1	
131-132	Первая медицинская помощь при переломах и кровотечениях.	2	
133	Практическая работа №48 Оказание первой медицинской помощи при переломах и кровотечениях.	1	
134-136	Итоговые занятия. Проведение экзамена.	3	
	Итого: 12 класс – 68 часов. Всего – 11-12 – 136 часов.		

Литература:

1. Аверичев Ю.П. «Учителю о производстве», Москва, «Просвещение». 1991.
2. Боголюбов С.К. «Черчение», Москва, «Машиностроение». 1989.
3. Ботвинников А.Д., Виноградов В.Н., Вышнепольский И.С., Москва, «Просвещение». 1993.
4. Бычков В.П. «Использование транспорта на лесных предприятиях». Москва, «Леспром», 1986.
5. Василенко Е.А., Катханова Ю.В., Терещенко А.Л. «Карточки-задания по черчению», Москва, «Просвещение». 1990.
6. Воротников И.А. «Занимательное черчение», Москва, «Просвещение». 1990.
7. Гервер В.А. «Творческие задачи по черчению», Москва, «Просвещение». 1991.
8. Есмухан Ж., Наби Ы., Жуматай С. Алматы, «Мектеп» 2005.
9. *Жаров М.С., Орлов М.А., Чернышев В.А. «Трактор»*, Москва, «Просвещение» 1991.
10. Журавлёва А.П., Болотина Л.А. «Начальное техническое моделирование», Москва, «Просвещение» 1982.
11. Извекова Н.А. «Правила дорожного движения», Москва, «Просвещение». 1977.
12. Качан Е.П. «Размещение продуктивных сил», Москва, «Высшая школа». 1999.
13. Кислый В.В. «Общая характеристика развития сельского хозяйства в первой трети XXI века». Москва, ГОСИНТИ 2000.
14. Коваленко В.И., Куленёнок В.В. «Объекты труда», Москва, «Просвещение». 1990.
15. Корольский В.В., Симоненко В.Д. «Общественно полезный, производительный труд учащихся», Москва, «Просвещение» 1990.
16. Кузнецов В.М. «Оборудование и инструменты» Москва, «Просвещение». 1995.
17. Лернер П.С., Лукьянов П.М. «Токарное и фрезерное дело», Москва, «Просвещение». 1990.
18. Муравьёв Е.М. «Слесарное дело», Москва, «Просвещение». 1990.
19. «Народное хозяйство», Статистический Ежегодник, Москва, «Техника». 1999.
20. Одум Ю. «Основы экологии». Москва, «Просвещение». 1995.
21. Перов В.А. «Лабораторно-практические работы по техническому труду», Москва, «Просвещение». 1983.
22. «Правила дорожного движения Республики Казахстан», Алматы, «Жас Улан и К». 2008.
23. *«Практикум по обслуживанию трактора»*, Москва, «Просвещение». 1981.
24. Рублях В.Э. «Правила дорожного движения», Москва, «Просвещение». 1979.
25. *Рыспаев С. «Правила дорожного движения» Алматы «Кітап» 2009.*
26. «Технология в школе». Методический журнал, Алматы.
27. Топтаров К.М., Киселёв А.И. «Встреча с улицей», Алма-Ата, «Мектеп». 1984.
28. Трайтака Д.И. «Сельскохозяйственные работы», Москва, «Просвещение». 1989.
29. «Трактор» Справочник, Москва, «Патриот». 1990.
30. Устемиров К., Адамкулов Н., Асанова С., Альмагамбетова Д., Амреев Т., Копнинов А. «Технология», Алматы «Атамура». 2002.
31. Устименко Г.В., Кононков П.Ф., Кононков И.П., Раздымалин И.Ф. «Основы агротехники полевых и овощных культур», Москва, «Просвещение». 1991.
32. Утков Ю.А. «Воспитание чувства улицы», Москва, «Просвещение». 1982.
33. Чиндин В.К. «Методическое пособие по правилам дорожного движения», Алма-Ата, «Мектеп». 1978.

Изготовление изделий из сортового проката металлов с применением основных слесарных операций Изготовление вешалки для одежды

Практическое обучение

Н.А. УМБЕТБЕКОВ,
преподаватель СШ №17, с. Боралдай,
Илийского района, Алматинской области

Цели урока:

Научить учащихся изготавливать изделия из сортового проката металлов.

Знать учащимся основные слесарные операции и приемы выполнения их;

Привить навык к работе при соблюдении правил техники безопасности;

Воспитать дисциплину труда, внимательность.

Оборудование: ТСО, инструмент, верстаки, НС-12, слесарные инструменты, оправки и приспособления, сверильный патрон со сверлами, плакаты: «Заклепочные соединения», «Гибка металлов», технологические карты.

Ход урока: Организационный момент.

Проверить учащихся по списку.

Проверить одежду и форму.

Назначить дежурных по мастерским, 2 человека.

Повторение пройденного материала.

Вопросы по теме:

1. Какие виды заклепок вы знаете?
2. Из каких деталей состоит заклепочное соединение?
3. Каково назначение натяжки, поддержки, обжимки?
4. Определите размеры заклепки и диаметра отверстия для соединения двух деталей толщиной 1 и 2 мм.
5. Укажите последовательность выполнения заклепочного соединения.
6. Назовите несколько изделий, детали, которых соединены между собой заклепками.

Вопросы по технике безопасности:

7. Проверить надежность посадки молотка на ручку.
8. Заготовка должна быть надежно закреплена в тисках.
9. Нельзя стоять за спиной работающего.
10. Нельзя тормозить руками вращающий патрон.
11. Выключать станок следует нажатием на кнопку красного цвета.

1. Изготавление накладки.
2. Изготавление держателя.

Самостоятельная работа учащихся составляет до 80% учебного времени.

Вводный инструктаж. Изучение материала, необходимого для самостоятельного выполнения трудового задания учащимися рассчитывает на соединенные уроки: сдвоенные или строенные.

Изучаем технологические карты №1 на двух листах и №2 на одном листе.

Ознакомить учащихся с приспособлениями и оправками.

Ознакамливаем с правилами техники безопасности при выполнении данных работ:

1. При отрезании заготовок нельзя подносить проволоку близко к лицу.
2. Оправы должны быть надежно закреплены в слесарных тисках.
3. Нельзя держать левую руку близко к месту сгиба заготовки из проволоки.
4. При работе на сверлильном станке нельзя класть инструменты и посторонние предметы на плиту станка.
5. Не работать без ограждений.
6. *При работе зубилом необходимо проверить его* исправность и заточку.
7. Проверить надежность насадки молотка на ручку.
8. Нельзя стоять за спиной работающего.
9. Нельзя касаться грязными руками глаз и лица.
10. После окончания работы тщательно вымыть руки с мылом. Инструктаж завершить проверкой усвоения нового материала учащимися и знания вводного инструктажа.

Например: Повторить с учащимися порядок и последовательность изготовления деталей.

Самостоятельная работа учащихся.

Изложение нового материала.

Вешалка металлическая для одежды предназначена для установки в кабинетах школы, классах, раздевалках. Она состоит из держателя и накладки (смотри рисунок и статью из журнала «Школа и производство» №1, 1996 г.).

Держатель изготавливают из стальной проволоки ф 6-7 мм марки ст.3. Накладку изготавливаем из листовой стали толщиной 2 мм марки ст.3.

Изготавление вешалки делим на два приема:

Технологическая карта №1.

Содержание работы	Эскиз	Инструменты и приспособления
1. Обрезать заготовку на настольно-фрезерном станке.		Фреза дисковая.
2. Скруглить торцы заготовки и отшлифовать ее на токарно-винторезном станке (несколько переходов – трижды увеличивается вылет заготовки, обработка производится с одного конца, потом с другого).	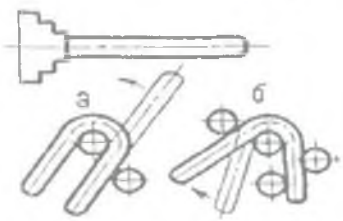	Напильники личные, бархатные. Шлифовальные оправки.
3. Согнуть заготовку с помощью приспособлений (4 перехода – а, б, в, г).	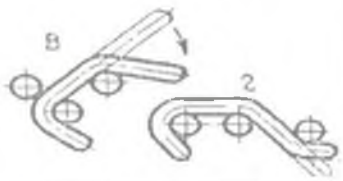	Приспособления для гибки, ручка-рычаг.
4. Покрасить держатель.		Ванна с краской для окунания или кисть малярная.

Учитель переходит от одного рабочего места к другому. Осуществляет при необходимости индивидуальный инструктаж. При необходимости учитель проводит групповой инструктаж, обращая внимание на ошибки выполнения работ учащимися.

При возникновении затруднений, учитель повторно демонстрирует трудовые приемы.

При проведении самостоятельных работ учащиеся опираются на приобретенные ранее знания и умения.

Заключительный инструктаж. Труд учащихся завершается подведением итогов независимо от того, в каком состоянии находятся изделия или детали учащихся.

Подведение итогов сопровождается оценкой знаний и умений учеников.

Можно оценки выставлять по мере выполнения работ.

Уборка помещений. Выполнив свою работу, учащиеся должны привести в порядок свои рабочие места и помещение в целом.

Технологическая карта №2.

Содержание работы	Эскиз	Инструменты и приспособления
1. Разметить и вырубить заготовку. Опилить по контуру. 2. Предварительно согнуть заготовку в слесарных тисках. 3. Согнуть (высадить) заготовку в штампе с помощью оправки. 4. Разметить и просверлить два отверстия, раззенковать. 5. Покрасить накладку.	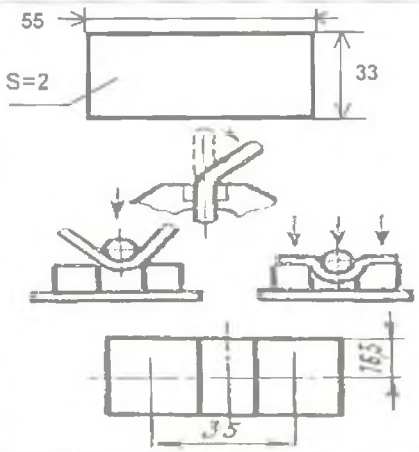	Линейка, чертилка, зубило слесарное, молоток, напильник. Слесарные тиски, молоток. Штамп оправка (d= 8 мм-250 мм), молоток, плита стальная. Линейка чертилка, кернер, сверло d= 4 мм, сверло d=8мм. Ванна с краской для окунания или кисть малярная.

«РЕЛЬЕФНАЯ СКУЛЬПТУРА»

Н.М. СУЛТАНОВА, преподаватель ИЗО,
средняя общеобразовательная школа №5, г. Уральск

По предмету: «ИЗО искусство». 5 класс.
Вид занятий: лепка.
Цели урока:

Обучающая: сообщить тему урока, продолжить знакомство с разновидностью скульптуры, с древним искусством Казахстана. Проанализировать произведение известных скульпторов, ознакомить с технологией создания рельефной структуры. Создавать сюжетные композиции, побуждать использовать яркие цветовые сочетания для передачи настроения в изготовлении рельефной композиции. Обучить методу налепливания приемами прищипывания, наглаживания;

Развивающая: развитие творческих способностей. Формирование эстетического вкуса учащихся, умение видеть и передавать различные формы предметов, соблюдая пропорции. Развивать пальцы рук при работе с пластилином;

Воспитывающая: воспитывать терпение, аккуратное отношение к работе, любовь к искусству.

Оборудование урока: репродукция картин, фото известных скульптурных произведений. Готовые работы учащихся.

Инструменты и материалы для учащихся: пластилин, стеки, картон.

План урока. 1. Организационный момент.
2. Сообщение темы.
Повторение пройденного материала:
А) Виды ИЗО.
Б) Различия скульптур между живописью и графикой.
В) История скульптуры.
Г) Объёмная скульптура.
3. Рельефная скульптура.
А) История древнего скульптурного искусства Казахстана.
Б) Барельеф. В) Горельеф.
4. Природный материал, используемый в скульптуре.
А) Твердые. Б) Пластичные.
5. Жанры скульптуры.
1. Станковая. 3. Скульптура малых форм.
2. Монументальная 4. Декоративная скульптура.
А) Бюст. (Запись в тетрадях новых терминов)
Б) Статуя.
6. Технологические сведения.
1. Предложить учащимся выбрать свою компо-зицию.
2. Нанести стекой рисунок на готовую заготовку (на плоскость кордона налеплен и наглажен пластилин).
3. По рисунку, сочетая цвета использовать цветовую растяжку. Налепить пластилин методом прищипывания, наглаживания.
7. Самостоятельная работа. Выполнение рельефной скульптуры.
1. Размягчение пластилина, раскатывание круговыми и продольными движениями.
2. Далее работа по данным технологическим сведения.
8. Завершение урока – анализ работ, оценивание.
9. Итог урока.

1. Что нового, вы узнали о скульптуре?

2. Какую работу выполняли, и понравился ли вам этот вид лепки?

10. Домашнее задание. Выполнить наброски различных домашних предметов.

«Художник должен творить жизнь в глине и в камне, в любом материале, которая даёт ему природа. Мёртвый камень он согревает теплотой своего чувства и жаром сердца. Его искусство вдохновенно, и только такое искусство велико»

В И. Мухина

ХОД УРОКА.

1. Организационный момент.

2. Тема сегодняшнего урока "Рельефная скульптура" Вид занятия лепка из пластилина. Прежде чем начать новую тему ответьте мне пожалуйста какие виды изобразительного искусства вы знаете? Объясните, какое различие существует между скульптурой и живописью, графикой? Что в переводе означает слово скульптура? Что значит объёмная скульптура?

Итак, как вы уже сказали скульптура по отношению к пространству бывает круглой (объемная), которую можно обойти и рассмотреть со всех сторон (показываю наглядно фотографии знаменитых скульптурных произведений)

3. Помимо круглой скульптуры существует рельефная скульптура. Рельеф в отличии от круглой скульптуры располагается на плоскости и видима только с одной стороны. Рельеф бывает двух видов барельеф низкий, горельеф высокий. Барельеф, в котором изображение выступает над фоном менее чем на половину своего объема. В горельефе изображение выступает над фоном более чем на половину своего объема. Рельефы широко используются для художественного оформления стен зданий, для постаментов памятников. Так же мы встречаем в монетах. Применялась рельефная скульптура ранее и в древних памятниках скульптуры Казахстана. Они возникли в эпоху палеолита, это каменные изваяния – БАЛБАЛЛЫ. В истории материальной культуры камень играет очень важную роль. Древние изваяния донесли до нас образы воинов, пастухов, старейшин. Мужские и женские фигуры использовались в технике неглубокого рельефа или контурного рисунка. На них проработаны детали одежды, оружия, головных уборов, неотъемлемой принадлежностью большинства фигур – сосуд в виде кубка в руке. Скульптуры устанавливались у поминальных каменных оградок. Изваяния стоят спиной к ограде лицом к востоку.

4. У каждого вида искусства свои выразительные средства с помощью которых изображают красоту окружающей нас природы, язык живописи – краски, художник с их помощью раскрывает красоту мира. А скульптор создает свои произведения, используя разные виды материалов. Это твёрдые и пластичные. Твёрдые – дерево, железо, мрамор, медь, бронза, кость, камень. Пластичные – глина, гипс, пластилин. Скульпторы при создании объемных художественных произведений делают предварительно эскизы из глины. Глина это первоначальный материал, дающий возможность воплотить в реальность идеи скульптора, самое ценное свойство глины её пластичность. Работать с глиной очень удобно. Глина нейтрального бронзового цвета. Может быть черно-коричневого, белого, голубого или сине-фиолетового цветов. Глина, растворенная в воде и доведенная до сметанообразного состояния, называется керамической краской (ангоп). Люди с давних времен такой краской раскрашивали керамические изделия. Лепка фигур из пластилина так же требует тщательной предварительной подготовки. Пластилин бывает одноцветным и многоцветным. Для получения твердого пластилина расплавляют воск и добавляют пигмент. Для получения мягкого пластилина добавляют серу и жир.

5. Как и все другие виды изобразительного искусства, скульптура меняет свой характер в зависимости от назначения. Объектом изображения скульптуры в основном является человек, иногда животные или неодушевленный предмет. Скульптуру можно рассматривать со всех сторон. Поэтому её устанавливают в зданиях или на открытых площадях. **Монументальная скульптура** это памятники, установленные в честь великих людей или памятных исторических событий. Монументальная скульптура рассчитана на определённое архитектурное пространство и природное окружение и предназначена для массового зрителя. Станковая скульптура в отличии от монументальной напрямую несвязана с архитектурой, имеет более замкнутый характер, меньшие размеры и размещается в залах музеев, галерей, выставок. В **станковой скульптуре** в большей мере чем в монументальной присущ интерес к внутреннему миру. **Декоративная скульптура** предназначена для художественного оформления зданий, городских улиц, скверов. Рельефы статуи, фонтаны тесно связаны с архитектурой и обладают самостоятельным художественным значением. **Скульптура малых форм** – это небольшие по объему фигурки чаще разного цвета изготовляемые из различных материалов: фарфора, дерева, кости, пластмассы. К скульптуре малых форм можно отнести и некоторые игрушки, деревянные или глиняные, изображающие людей или животных. Определяющие мотивы скульптуры малых форм – грация, изящество, изысканность работы. Так как основным объектом для скульптуры является человек. Отсюда немногочисленность жанров в скульптуре. **Бюст** (погрудное изображение человека), **Статуя** (изображение всей фигуры), **Скульптурная группа** (изображение нескольких фигур). Показываю готовые работы выполненные учащимися других классов. Прохожу по рядам контролирую ход выполнения работы.

6. Давайте и мы постараемся выполнить один из видов рельефной скульптуры из пластилина. На партах у каждого из вас лежат готовые заготовки (на кордон налеплен пластилин) Ваша задача составить композицию и постараться выполнить рельефную скульптуру. Тематику композиции вы можете выбрать самостоятельно. По рисунку, сочетая цвета использовать цветовую растяжку. Налепить пластилин методом прищипывания и наглаживания.

7. Самостоятельная работа учащихся. Выполнение рельефной скульптуры. Перед началом работы хорошенько разожмите, смягчите пластилин, раскатывая пластилин круговыми и продольными движениями.

8. Завершение урока. Анализ выполненных работ учащихся, оценивание.

9. Итог урока. Что нового узнали о скульптуре? Какую работу, вы выполняли сегодня на уроке? Понравился ли вам этот вид лепки?

10. Домашнее задание. Выполнить наброски различных предметов.

АЛИМБЕКОВА Жанар,
технология пәнінің мұғалімі
Оңтүстік Қазақстан облысы,
Шардара қаласы,
М. Горький атындағы орта мектеп

У. КЕНЖЕБАЕВ, технология пәнінің мұғалімі
ОҚО, Сайрам ауданы, Ақсукент ауылы

Индекс: 75987 "Мектептегі технология. Технология в школе" №6.2010. Алматы

БИЛОНЕЦ

Өнерлі бала елдің көркі ...

ИМАНҒАЛИЕВА
Жібек Сайырманқызы,
Батыс Қазақстан облысы,
Ақжайық ауданы,
Қарауылтөбе ауылы

Дәулетің ұлым, өнерің
Өнермен артар беделің.
Өнерің болса бойыңда,
Халқыңа тиер көмегің

Алпысбаев Жасұлан

Тайбағарова Жанаргүл